ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Α΄ † ***Πριγκηποννήσων Δωροθέου:***
Πάσχα Ἅγιον.

Β΄ ***Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τῷ Πάσχα.***

Γ΄ † ***Ἡλιουπόλεως Γενναδίου:***
Μία Πατριαρχικὴ λειτουργία εἰς τὴν «*Χρυσοπηγὴν*» τοῦ Γαλατᾶ τὸ 1608 ἐπὶ Νεοφύτου Β΄.

Δ΄ † ***Κυδωνιῶν Ἀγαθαγγέλου:***
Ναοὶ Γαλατᾶ.

Ε΄ † ***Τοῦ αὐτοῦ:***
Σελίδες 1460.

Στ΄ † ***Πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου:***
Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ τελούμεναι συνάξεις.

Ζ΄ † ***Προικοννήσου Φιλοθέου:***
Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ λογικοῦ πλάσματος τοῦ Θεοῦ.

Η΄ ***Διακόνου Ἰακώβου Παπαϊωάννου:***
Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου.

Θ΄ ***Ἀγγ. Βουδούρη:***
Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραφῆς τοῦ μουσικοῦ μέλους τῆς Βυζ. Ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

ΕΤΟΣ ΚΓ΄.— ΑΠΡΙΛΙΟΣ ΜΑΪΟΣ ΙΟΥΝΙΟΣ 1948-ΤΕΥΧ. 4-5-6

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Κ(ΑΙ) ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

† Ο ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΗΣΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

ΠΑΣΧΑ ΑΓΙΟΝ

ΜΕ ΤΗΝ ΝΗΣΤΕΙΑΝ καὶ τὴν προσευχὴν ὅσην ὁ καθεὶς ἠδυνήθη νὰ κάμῃ, μὲ ἑτοιμασίαν καὶ προσκαρτέρησιν, μέσα ἀπὸ ὕμνους καὶ σιωπὴν καὶ σκιὰν καὶ φῶς, ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀπὸ θλίψεις, ἀπὸ ὑγείαν καὶ ἀσθένειαν, μὲ τὴν παροδικότητά μας καὶ τὴν ἀνησυχίαν μας καὶ τὴν δίψαν μας, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Ἔχομεν ἀναμείνῃ, ἔχομεν καθαρθῇ, ἔχομεν κρούσῃ, ἔχομεν ζητήσῃ, ἡ θύρα θὰ μᾶς ἀνοιγῇ, θὰ μᾶς δοθῇ, θὰ εὕρωμεν. Εὑρήκαμεν ἤδη, εἴδομεν Χριστὸν ἀναστάντα· Ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀπέθανεν, ἀλλ' ἀνεστήθη, διὰ νὰ φέρῃ καρπὸν πολύν, σύμφωνα μὲ ὅσα παρήγορα καὶ ὑπέροχα εἶπεν ὁ Ἰησοῦς ὀλίγας ἡμέρας πρὶν νὰ ἀποθάνῃ: «Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀποθάνῃ, καρπὸν οὐ φέρει, αὐτὸς μένει μόνος, ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν φέρει πολύν».

* * *

Αὕτη ἡ μεγάλη καὶ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα! Χριστὸς Ἀνέστη! Ἐξέλθετε ἀπὸ τὰ μνημεῖα οἱ ταλαιπωρημένοι καὶ ὀλιγόπιστοι, οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀσθενεῖς, οἱ σκορπισμένοι συναχθῆτε, σεῖς διὰ τοὺς ὁποίους ἐλέχθη: «Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα». Ὁ ποιμὴν ἐν μέσῳ ἡμῶν, Χριστὸς ἀνέστη. Μᾶς καλεῖ κατ' ὄνομα, θέλει νὰ μᾶς σώσῃ, γνωρίζομεν τὴν φωνήν Του. Αἰῶνας τώρα ὁ Θεὸς μᾶς καλεῖ, καὶ ἡ ζωή μας εἶναι μία ἀπάντησις εἰς τὴν φωνὴν αὐτήν. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἠχὼ εἰς τὴν κραυγὴν τὴν ἰδικήν μας, δὲν εἶναι ἀπάντησις, ἡμεῖς εἴμεθα ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν φωνὴν Ἐκείνου. Ἡ οὐσία μας εἶναι ἡ θέλησίς Του, ἡ θέλησίς Του εἶναι τὸ μέλλον μας, ἡ ἐλπίδα μας, τὸ στήριγμά μας, τὸ πέραν τοῦ τάφου μας, ἡ δόξα μας, ἡ θέλησίς Του ἡ ὁποία ἔχει βάθος περισσότερον ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ πλάτος περισσότερον ἀπὸ τοὺς οὐρανούς. Ἡμεῖς τίποτε δὲν εἴμεθα χωρὶς τὸν Θεόν, εἴμεθα ὕπαρξις ἀγνοημένη ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μας καὶ μονάχα πραγματικὴ εἰς Αὐτόν.

* * *

Πόσον τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀλήθειαν τὴν καταλαμβάνομεν σήμερον διότι ἐκ τῶν ἔνδον ἡμῶν ἀναφαίνεται ὁ Χριστός, καὶ βλέπομεν οἱ τυφλοὶ τὸν ἀόρατον, καὶ ἐκφράζομεν οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀδύνατοι τὸν ἀνέκφραστον. Δὲν ὁμιλοῦν σήμερον αἱ λέξεις μας, ὁμιλεῖ ἡ σιωπή μας, ἡ βαθεῖα κατάνυξίς μας, τὸ ξεχείλισμα τῆς καρδίας μας, ἡ ἀκτινοβολία τοῦ εἶναί μας, τὸ ἐσωτερικόν μας σκίρτημα, αὐτὴ ἡ ἑνότητα τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα μὲ τοὺς ἀδελφούς μας, ἡ ψυχικὴ κοινωνία, ἡ εἰρήνη μὲ τὸν ἑαυτόν μας καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ ἀγάπη ἡ ἄφραστη, τὸ θεϊκὸ καὶ μεγάλο αὐτὸ μυστήριον.

Χριστὸς Ἀνέστη!

† Ο ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΝΗΣΩΝ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

Πατριαρχικὴ Ἀπόδειξις ἐπὶ τῷ Πάσχα.

† ΜΑΞΙΜΟΣ

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΔΟΞΩΣ ΑΝΑΣΤΑΝΤΟΣ
ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ·

ΕΙΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣΜΟΝ τῆς ἁγίας καὶ κλητῆς ταύτης ἡμέρας προτρεπομένη ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία πάντας ἡμᾶς, τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ καὶ περιπόθητα, ἐπαναλαμβάνει τοὺς λόγους τοῦ Ψαλμῳδοῦ: «Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ» (Ψαλμ. ριη' 24). Χαρᾶς ὄντως βαθείας καὶ ἐνδομύχου ἀγαλλιάσεως πρόξενός ἐστιν ἡ ἐκ νεκρῶν ἔνδοξος τοῦ Κυρίου Ἀνάστασις διὰ τὸ θαυμαστόν τε καὶ ὑπερβάλλον τῶν ἀπ' αὐτῆς δωρεῶν. Ἔνοχοι πρὶν καὶ ὑπόδικοι ἐνώπιον τοῦ κριτηρίου τῆς θείας δικαιοσύνης διὰ τὴν ἁμαρτίαν, κατηλλάγημεν διὰ τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τέκνων ὀργῆς καὶ κατάρας ἐγενόμεθα υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τοῦ Οὐρανίου Πατρός. Τοῦ Σωτῆρος Ἀναστάντος ἐκ τῶν νεκρῶν ὁ μὲν θάνατος, νεκρωθείς, ἀπέβαλε τὸ κέντρον καὶ τὴν φοβερὰν αὐτοῦ ὄψιν καὶ ἐστὶ διὰ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ μετάβασις ἀπὸ τῶν γηΐνων καὶ προσκαίρων εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ τάφος, παρὰ τὴν σκοτεινὴν καὶ μελαγχολικὴν αὐτοῦ ὄψιν, οὐκ ἔστι πλέον ὄρυγμα, εἰς ὃ καταλήγει ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια καὶ προσπάθεια, ἀλλὰ πύλη, δι' ἧς ὁδεύομεν πρὸς τὴν αἰώνιον δόξαν. Γινώσκει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, καί, κλείων τὰ ὦτα εἰς τὰ ἀσύστατα κηρύγματα τῆς ἀθέου σκέψεως, ἀρνουμένης τὴν τοῦ προσώπου ἀθανασίαν καὶ λογιζομένης τὸν θάνατον ὡς μορφήν τινα τῆς ζωῆς ἢ ἐκμηδένησιν, στρέφει τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ, τὸ φαῖνον πᾶσι, καὶ μετ' ἐμπιστοσύνης ἀτενίζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ πρὸς αὐτὸν εὐσταθῶς κατευθύνει τὰ διαβήματα αὐτοῦ.

Τούτου ἕνεκα τὸ φαιδρὸν τῆς Ἀναστάσεως κήρυγμα, ὅπερ ἐν διαπορίᾳ πολλῇ πρῶται ἐδέξαντο αἱ ὄρθρου βαθέος πρὸς τὸν τάφον δραμοῦσαι θεόφρονες μυροφόροι γυναῖκες, ἀναμελπόμενον ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ἱερῶν ἡμῶν ναῶν κατὰ τὴν μεγάλην ἑορτήν, δονεῖ βαθύτατα τὰς

καρδίας τῶν πιστῶν, ἐνισχῦον καὶ κρατύνον τὴν πίστιν καὶ πληροῦν χαρᾶς ἀφάτου τὰς καρδίας αὐτῶν.

Τῇ προτροπῇ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἑπόμενοι, ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει ψυχῆς χωρήσωμεν εἰς ἑορτασμὸν τῆς μεγάλης ταύτης ἑορτῆς τῆς εὐσεβείας ἡμῶν, ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς Ἁγίας Ἀναστάσεως ἐλλαμπόμενοι καὶ τὰς λαμπάδας τῆς χαρᾶς ἐν ταῖς χερσὶ κρατοῦντες. Ἑορτάσωμεν δ' αὐτὴν οὐχὶ κοσμικῶς, οὐδὲ σαρκικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς· Μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, μετὰ πάσης εὐχαριστίας τὸν ἑαυτῶν γεραίροντες Βασιλέα· Πανηγυρίσωμεν αὐτὴν κεκαθαρμέναις ταῖς σωματικαῖς καὶ ψυχικαῖς αἰσθήσεσι, συγχώρησιν ἀλήλλοις διδόντες, τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐχόμενοι, τῶν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀστέγων καὶ ἀνέργων μιμνησκόμενοι, καὶ δαψιλέστερον αὐτοῖς τὴν ἀφ' ἡμῶν παρεχόμενοι συναντίληψιν, ἵνα καὶ αὐτοί, βαθέως τὴν χαρὰν τῆς Λαμπροφόρου Ἑορτῆς αἰσθανόμενοι καὶ πρὸς καιρὸν κουφιζόμενοι, εὐγνώμονι καρδίᾳ τὸν αἶνον προσκομίσωσι καὶ τὴν δοξολογίαν καὶ τὴν προσκύνησιν τῷ τὴν τυραννίδα τοῦ Ἅδου καθελόντι, τῇ δ' Ἀναστάσει Αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς Ἑαυτῷ συναναστήσαντι καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον χαρισαμένῳ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ταῦτα πόθῳ πατρικῷ ἀπευθύνοντες πᾶσιν ὑμῖν, τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, ἐπὶ τῇ Ἁγίᾳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἀναστάσει, εὐλογοῦμεν πάντας ὑμᾶς καὶ τοὺς οἴκους καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν, τὰ κράτιστα καὶ σωτηριώδη ἀπὸ μέσης καρδίας πᾶσιν ὑμῖν ἐπευχόμενοι.

Χριστὸς Ἀνέστη!

Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας· Ἀμήν.

ΠΑΣΧΑ 1948

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν.

ΜΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ "ΧΡΥΣΟΠΗΓΗΝ,, ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ ΤΟ 1608

ΕΠΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ Β΄.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ τῶν Παρισίων ὑπάρχουν πολλὰ χειρόγραφα πολύτιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἀνατολῆς καθόλου. Τὰ χειρόγραφα αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον προέρχονται ἀπὸ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ διάφορα ἄτομα. Μεγάλην συλλογὴν τοιούτων χειρογράφων ἔκαμαν οἱ ἀντιπρόσωποι (πρεσβευταὶ) τοῦ Λουδοβίκου 14ου καὶ τοῦ προκατόχου του ἐν Τουρκίᾳ (εἰς τὴν πόλιν). Ὡς ὄργανον δὲ τῆς τοιαύτης συλλογῆς ἑλληνικῶν χειρογράφων μεταξὺ ἄλλων ἐχρησιμοποιήθη μὲ πλουσίαν ἀπόδοσιν ὁ Ἕλλην κληρικὸς ἱερομόναχος Ἀθανάσιος ὁ ρήτωρ, συμπαθῶν τοὺς καθολικούς, ἀκμάσας κατὰ τὸν δέκατον ἕβδομον αἰῶνα. [1]) Μελετήσας ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὴν εἰρημένην βιβλιοθήκην εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπιστώσω τὸν πλοῦτον τοῦτον—προελθόντα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν χώραν μας—τῶν χειρογράφων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων ὑπάρχουν καὶ γαλλιστὶ γραμμένα χειρόγραφα—ὡς τὸ τοῦ La Haie, de Nointel καὶ ἄλλων—τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν πληροφορίας χρησίμους διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν ἐκφάνσεών τινων τῆς ζωῆς τοῦ Πατριαρχείου μας.

Ἓν χειρόγραφον γαλλικὸν — τοῦ ὁποίου μερικὰ ἀποσπάσματα ἐδημοσιεύθησαν — εἶνε καὶ τὸ τοῦ Γάλλου Julien Bordier ἀρχηγοῦ τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Γάλλου ἐν τῇ πόλει τῶν Σουλτάνων πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Jean de Gontaut-Biron βαρώνου τοῦ Salignac. Τὸ χειρόγραφον αὐτὸ φέρει ἀριθμὸν 18076, ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ (Saint-Germain τῶν Παρισίων). Ἐκτὸς τοῦ ἀποσπάσματος τῆς λειτουργίας, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται εἰς τὴν μελέτην αὐτήν, καταχωρίζονται καὶ ἄλλα ταξίδια καὶ παρέχονται καὶ ἄλλαι πληροφορίαι. Ἡ ἀφήγησις αὐτὴ λ. χ. (Relation d'un voyage en Orient*) τοῦ Bordier περι-

---

[1]) Ὁ θέλων νὰ μάθῃ σχετικῶς πολλὰ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν τῶν χειρογράφων ἂς ρίψῃ ἓν βλέμμα εἰς τὸν πρῶτον κυρίως τόμον τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης μου.

*) Ἓν τμῆμα τούτου, τὸ ἀφορῶν τὸν Πόντον, ἐδημοσιεύθη ἑλληνιστὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου πρώην Ἀθηνῶν κ. Χρυσάνθου. Ἀθῆναι, 1934, ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ στ΄ τόμου τῶν Ἀρχείων Πόντου.

λαμβάνει καὶ περιγραφὴν τῶν καθολικῶν ναῶν τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου μανθάνομεν ὅτι ὁ περιφημότερος τότε καθολικὸς ναὸς ἦτο ὁ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου (Saint-François), εἰς τὸν ὁποῖον καὶ ἐκκλησιάζοντο οἱ καθολικοὶ πρεσβευταὶ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς. Εἰς τὴν ἰδίαν περιγραφὴν τῶν καθολικῶν ναῶν εὑρίσκομεν καὶ τὴν ἀκόλουθον πληροφορίαν· ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῶν Λαζαριστῶν τοῦ St Benoit ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦτο ἐγκαταλελειμμένη καὶ κατείχετο ἢ μᾶλλον ἦτο εἰς τὰς χεῖρας μερικῶν δυστυχισμένων ἑλλήνων ἱερέων (en main de quelques pauvres prêtres grecs), καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο σχεδὸν ἔρημος ἀπὸ ρωμαιοκαθολικούς. Ὅταν ἦλθε τὸ 1605 ὁ πρεσβευτὴς βαρῶνος de Salignac, ἀδείᾳ τοῦ βασιλέως, συνεχίζει ἡ ἀφήγησις, Ἑρρίκου τοῦ Δ', ἔφερεν ἐδῶ τοὺς Ἰησουΐτας (1607), οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σεβαστιανοῦ, κατόπιν ὅμως, ***ἀναλαβόντες τὴν διδασκαλίαν*** τῆς νεολαίας, κατέλαβον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ S[t] Benoit, τὴν ὁποίαν μὲ τὰς διαρκεῖς προσπαθείας τοῦ de Salignac, ἀνεκαίνισαν καὶ διεκόσμησαν ὅπως ἔπρεπε.

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ χειρογράφου τὸ ἐνταῦθα δημοσιευόμενον ἀφορᾷ μίαν πατριαρχικὴν λειτουργίαν τελεσθεῖσαν εἰς τὸν ἐν Γαλατᾷ ναὸν Παναγίας τῆς Χρυσοπηγῆς τὸν Μάϊον τοῦ 1608, πατριαρχεύοντος Νεοφύτου τοῦ Β'. Εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτὴν παρέστη ***προσκληθεὶς*** καὶ ὁ εἰρημένος πρέσβυς μεθ' ὅλου τοῦ προσωπικοῦ του τῆς πρεσβείας. Πρὶν νὰ ἀναλύσω τὰ τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς λειτουργίας— τελεσθείσης ἄνευ συνοδείας ἀρχιερέων— θὰ ἐξετάσω ποῖος ὁ Γάλλος πρεσβευτής, ποῖος ὁ Νεόφυτος ὁ Β', ποῖαι αἱ σχέσεις του μὲ τὸν ξένον ἐκεῖνον καθολικὸν διπλωμάτην καὶ ποῖος ὁ ναὸς τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ γαλλικὴ οἰκογένεια Γκωντὼ εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Εἶχε κτήματα, κατὰ τὸ τότε ἰσχῦον σύστημα, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα χωροδεσποτῶν (Seigneurs καὶ Seignerie) εἰς τὴν κωμόπολιν Μπιρὸν (Biron). Ὁ ἄξιος λόγου ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἦτο ὁ Pons de Gontau, βαρῶνος τοῦ Biron ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Ζ' (1470-1498). Ὁ ἀπόγονος τοῦ οἴκου αὐτοῦ Ἀρμάνδος Biron (βαρῶνος τοῦ Μπρὸν) διέπρεψεν ὡς στρατάρχης τῆς Γαλλίας (maréchal) ἐπὶ τοῦ Ἑρρίκου τοῦ τετάρτου (1582-1610). Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμάνδου Κάρολος, ὡσαύτως στρατάρχης καὶ συνοδὸς καὶ συνεργάτης τοῦ μεγάλου βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἐπαναστατήσας κατὰ τοῦ φίλου του μονάρχου, ἀπεκεφαλίσθη εἰς τὰς Βερσαλλίας τὸ ἔτος 1602. Ἀδελφὸς τοῦ Καρόλου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ μᾶλλον βεβαιότητα εἶνε ὁ κατὰ τὸ 1604 ἀποσταλεὶς εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου Δ' Ἰωάννης ντὲ Gontaut-Biron βαρῶνος τοῦ Salignac (χωρίου τῆς ἰδίας περιοχῆς Biron Périgord, σημερινὴ Dordogne, πρὸς βορρᾶν τῆς Guyenne). Καθὼς ὁ ἀδελφός του καὶ ὁ Jean ἦτο

λίαν ἀφωσιωμένος εἰς τὸν ρηθέντα Γάλλον βασιλέα, μείνας πιστὸς μέχρι τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Ἐρρίκου Δ΄, δολοφονηθέντος ὡς γνωστὸν ὑπό τινος φανατικοῦ προτεστάντου (τοῦ Ἐρρίκου ἀπαρνηθέντος τὴν προτεσταντικὴν θρησκείαν καὶ ἀσπασθέντος τὴν καθολικήν). Τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἔμαθεν ὁ βαρῶνος de Salignac διατελῶν ἐνταῦθα πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας. Τοσοῦτον δὲ ἐλυπήθη εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ θανάτου τοῦ Ἐρρίκου ὥστε πρὸς διασκέδασιν τῆς θλίψεώς του ἐπεχείρησεν ἐκδρομὴν εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Προύσης, τὰ ὁποῖα ὁ περιγράψας τὸ ταξίδιον αὐτὸ καὶ τὴν εἰς Γαλατᾶν πατριαρχικὴν λειτουργίαν Julien Bordier, συγχέει μὲ τὰ λουτρὰ τῆς Γιάλοβας, ἴσως τότε ἄγνωστα [2]). Σπανίως βλέπει κανεὶς τοιαύτην ἀφοσίωσιν πρὸς βασιλέα ὁποίαν ἔδειξεν ὁ πρεσβευτὴς ἐκεῖνος πρὸς τὸν κύριόν του.

Ποῖος ὁ πατριάρχης Νεόφυτος Β΄ καὶ ποῖαι αἱ σχέσεις του μὲ τὸν Γάλλον πρεσβευτήν; Εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν τοῦ Δοσιθέου (φύλλον 181β) εὑρίσκομεν ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Ἀθηνῶν Σαμουὴλ φέρον χρονολογίαν 3 Ἀπριλίου 1602. Λόγος γίνεται εἰς αὐτὸ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νεοφύτου Ἀθηνῶν ὡς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἐπειδὴ ὅμως προστίθεται ἡ φράσις «ἵνα μὴ *ἐπὶ πολὺ* διαμένῃ ἀπροστάτευτος ἡ μητρόπολις Ἀθηνῶν», ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι μερικοὶ μῆνες ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νεοφύτου ὡς πατριάρχου μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του. Λαμβανομένου δὲ ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι σώζονται ἔγγραφα (ἀντίγραφα ὑπομνημάτων ἀρχιερατικῶν ἐκλογῶν εἰς τὴν ἰδίαν Συναγωγὴν) φέροντα ὡς μῆνα χρονολογίας ὄχι μόνον Μάρτιον, ἀλλὰ καὶ Φεβρουάριον, μετὰ θετικότητος ἠμπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ πρώτη πατριαρχεία τοῦ Νεοφύτου Β΄ ἤρχισεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1602 μέχρι τῶν μέσων Ἰανουαρίου 1603 [3]). Τὸ δεύτερον ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ 15 Ὀκτωβρίου 1607 μέχρι Ὀκτ. 1612. Ὁ Νεόφυτος, καθὼς φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα (ἀλληλογραφίαν) τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἀθανασίου Ρήτορος τὰς ὁποίας (μᾶλλον μέρος αὐτῶν) ἐδημοσίευσα ἀπὸ χειρόγραφον τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, εἰς τὴν Φωτίειόν μου Βιβλιοθήκην [4]), ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα ἐκείνην τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκ-

---

[2]) Ἔχω ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο τοῦ χειρογράφου. Τὴν ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων αὐτῶν ἔκαμεν ὁ ἐν Παρισίοις προϊστάμενος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος φιλόπονος Ἀρχιμ. Παρθένιος Πολάκης. Τὸν εὐχαριστῶ καὶ δημοσίᾳ διὰ τὸν εὐγενῆ αὐτὸν κόπον.

[3]) Βλέπε ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Α΄ σ. 299. Σάρδεων Γερμανοῦ Συμβολαὶ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους Α΄ σ. 87—92.

[4]) Μέρος Α΄ εἰς διάφορα τμήματα· σ. 6, 7, 8, 10, 13, 14, 73, 76, 77, 81, 84—86, 125, 158, 159, 160, 209 καὶ Β΄ 33.

κλησίας, ἡ ὁποία συνεπάθει τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀναμένουσα ἀπὸ τοὺς Καθολικοὺς κάποιαν ἀνακούφισιν ἀπὸ τῶν δεινῶν εἰς τὰ ὁποῖα ἕνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων ἦσαν τότε βυθισμένα ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος μας. Ἄλλοι πάλιν κληρικοὶ ἀνέμενον προστασίαν ἀπὸ μέρους τῶν Προτεσταντῶν. Εἰς μονογραφίαν τὴν ὁποίαν ἔγραψα διὰ τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Φιλιππουπόλεως Νεοφύτου ἐσημείωσα καὶ τὰ ἑξῆς· «δυστυχῶς ἡ κατάστασις γενικῶς εἰς τὸ κλῖμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἶχε δημιουργήση τότε δύο ρεύματα, οὐχὶ προσχωρήσεως εἰς τὸ καθολικὸν ἢ τὸ προτεσταντικὸν δόγμα, ἀλλὰ προσεγγίσεως καὶ ἐκλιπαρήσεως προστασίας πρωτίστως πολιτικῆς, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον οἰκονομικῆς ἢ ἀπὸ μέρους τῶν Καθολικῶν ἢ ἀπὸ μέρους τῶν Διαμαρτυρομένων. Τοῦ δευτέρου ρεύματος ἐπίσημος ἐκπρόσωπος κατὰ τὸν ιζ΄. αἰῶνα ὑπῆρξεν ὁ διάσημος Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Τοῦ πρώτου ***Νεόφυτος ὁ Β΄***, ὁ Ἰωαννίκιος, ὁ Β΄, καὶ πρὸ πάντων—καὶ οὗτος ὑπὸ ἄλλην μορφὴν καὶ ἔννοιαν—ὁ ἀπὸ Βερροίας Κύριλλος». (σ. 12, 13). Μεταξὺ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ κατατάξωμεν καὶ τὸν Πατριάρχην Τιμόθεον, ἄνδρα ἐνάρετον καὶ εὐσεβῆ κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον. Ὁ Ἰάκωβος Γκώλτερ (Ἰησουΐτης) περὶ τοῦ Νεοφύτου ἐκφράζεται ὡς ἀκολούθως· «Neophytus, vir vere catholicus, quem mense Octobri anni 1612 expulit Cyrillus Alexandriae ἐπιτηρητής». Κατὰ Μάϊον τοῦ 1613 ἐπισκεφθέντες οἱ Ἰησουΐται τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Νεόφυτον ἔγραφον τὰ ἑξῆς πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματός των Aquaviva· «Neophytum expatriarcham intimum societatis amicum visitavimus et successorem ejus Timotheum». (Ἐπεσκέφθημεν τὸν πρώην πατριάρχην Νεόφυτον οἰκειότατον φίλον τῆς ἀδελφότητος (τοῦ τάγματος δ.λ.δ. τῶν Ἰησουϊτῶν). Οἱ Ἰησουΐται οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τοὺς δύο πατριάρχας εἶναι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους, ὡς εἴδομεν, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν ὁ βαρῶνος de Salignac, πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων Ἑρρίκου τοῦ Δ΄. Ὁ συντάκτης τοῦ χειρογράφου ἀνέφερε καὶ μερικὰ ὀνόματα τῶν ἐπισημοτέρων Ἰησουϊτῶν τοῦ 1607. François de Camillac, ἡγούμενον τῆς ἀποστολῆς, Guillaume Leveque, Charles Coby, πατέρες, Laiz Claude Coulas, καὶ Estienne Vieu ἀδελφοὶ (frères).

Ἂν κανεὶς περιορισθῇ εἰς τὰ γραφόμενα τῶν Ἰησουϊτῶν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ αἰσθήματα τοῦ πατριάρχου Νεοφύτου καὶ ἄλλων πατριαρχῶν θὰ τοὺς ἀδικήσῃ. Εἶναι γνωσταὶ αἱ τάσεις τῶν καθολικῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἰησουϊτῶν πρὸς παραμόρφωσιν προσώπων καὶ πραγμάτων συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιδιώξεις των.

Ἀφ' ἑτέρου πάλιν, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς διπλωμάτας τῶν καθολικῶν χω-

---

[5]) Φωτίειος Βιβλιοθήκη Α΄ 7 καὶ 8 καὶ σημ. 14, ὅπου ὅλαι αἱ παραπομπαί.

ρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωρίζομεν ὅτι πολλάκις ἐνήργουν περισσότερον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν θρησκευτικῶν ὠφελημάτων παρὰ πολιτικῶν [6]).

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω πληροφοριῶν δὲν δυσκολεύεται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοήσῃ διατί ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας βαρῶνος Salignac προσεκλήθη κατὰ τὸ 1608 εἰς τὴν λειτουργίαν τὴν τελεσθεῖσαν κατὰ Μάϊον μῆνα εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ.

Ποία ἡ ἐκκλησία Παναγία ἡ Χρυσοπηγή ; Πρὸ τοῦ 1608 μνεία περὶ τοῦ ναοῦ Χρυσοπηγῆς γίνεται ὑπὸ τοῦ κληρικοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1584 ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν διέμεινεν εἰς Χρυσοπηγὴν ἀναμένων τὴν χειροτονίαν του εἰς ἐπίσκοπον Κυθήρων. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν «σεβασμίαν μονὴν τῆς κυρίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ». Κατόπιν—ἴσως περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος—ἔγινε ναὸς ἐνοριακός. [7]) Ἦτο Παναγία ἡ «Χρυσοπηγή». Ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος Καραμπεϊνικὼφ ἀναφέρεται «Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου», ἦτο δὲ ὁ ἐπισημότερος ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Γαλατᾶ. «Εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, καθὼς σημειώνω εἰς τὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην (σελ. 44 σημ. 48), ἐλειτούργει ἐνίοτε καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὡς πληροφορούμεθα ἐκ μαρτυριῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ ιζ'. αἰῶνος.»

Ὁ Πατεράκης σημειώνει μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὸ 1604 πρώτην τὴν Χρυσοπηγήν. Ἂν κατὰ τὸ 1593—χρονολογίαν τῆς συντάξεως τοῦ καταλόγου τοῦ Τρύφωνος -- ἦτο μονή, θὰ ἐσημειώνετο εἰς τὸν κατάλογον τῶν μονῶν, συμφώνως πρὸς τὴν τάξιν τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ὁ Τρύφων.

Κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος προϊστάμενος ἱερατικῶς τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ ὑπῆρξεν ὁ Μεθόδιος ὁ Μορώνης, ὁ ὁποῖος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1646 ἐξελέγη μητροπολίτης Ἡρακλείας, τὸ δὲ 1668 οἰκουμενικὸς πατριάρχης. Τὸ ὑπόμνημα τῆς εἰς μητροπολίτην Ἡρακλείας προαγωγῆς του, καταχωριζόμενον εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν (φύλλον 227) περιέχει καὶ τὰς ἑξῆς λέξεις· «πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν πανοσιώτατον καὶ λογιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς ***κὺρ Μεθόδιον τὸν πρεεστὸν τῆς Χρυσοπηγῆς***».

Εἰς κατάστιχον τῶν Κιουρεκτσίδων τοῦ 1648, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεών, ἀναγινώσκομεν· «ἡ ἐνορία τῆς Παναγίας Χρυσοπηγῆς». Εἰς τὸ τοῦ 1683 συναντῶμεν πρώτην ἐνορίαν τοῦ Γαλατᾶ· «ἐνορία τῆς Χρυσοπηγῆς». Δὲν ἀπαντῶμεν ἐνορίαν Χρυσοπηγῆς εἰς τὸν κατάλογον (μετὰ τὸ

---

[6]) Βλέπε ἐμὴν μονογραφίαν περὶ Φιλιππουπόλεως Νεοφύτου σ. 11.

[7]) Φωτίειος Βιβλιοθήκη σ. 42, 43, 44, καὶ σημ. 48.

1696). «αἱ ἐκκλησίαι τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ «ἔνθα κουτεῖα τοῦ Ἁγίου Τάφου». Ἐκεῖ εὑρίσκομεν μόνον καὶ τὰς σήμερον ὑπαρχούσας τέσσαρας ἐκκλησίας τοῦ Γαλατᾶ. [8]). Κατὰ τὸ 1660 ἐκάησαν τρεῖς ἐκκλησίαι τοῦ Γαλατᾶ, ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου τοῦ Δ', ἤτοι τῆς Χρυσοπηγῆς, τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἐλεούσης [9]). Ὁ τότε βεζίρης, κατὰ τὴν ἰδίαν ἀφήγησιν, ἐπιτηδείως κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ αὐτοκρατορικὸν ὁρισμὸν δυνάμει τοῦ ὁποίου ἄλλαι μὲν ἀνακτισθεῖσαι—διότι εἶχε γίνῃ συγχρόνως πυρκαϊὰ καὶ εἰς τὸ Κοντοσκάλιον καὶ ἐκάησαν καὶ ἐκεῖ Ἐκκλησίαι καὶ μάλιστα ἑπτὰ—ἐκρημνίσθησαν, ἄλλαι δὲ τελείως μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, τῆς σκαπάνης συμπληρωσάσης τὸ ἔργον τῆς πυρκαϊᾶς. «Κρημνίζει ὁ βεζίρης ἐκ βάθρων τὰς Ἐκκλησίας ἐκείνας τῆς Πόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ καὶ πωλεῖ τοὺς τόπους εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἔγιναν τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἀγαρηνῶν κτήματα καὶ κατοικεσίαις, πλὴν τῆς Ἐλπίδος ὅπου ἔγινεν ὕστερον καὶ ***τῆς Χρυσοπηγῆς ὅπου ἠγοράσαμεν ἡμεῖς*** (ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος) τῷ ἁγίῳ τάφῳ». (Κεραμέως Παπαδοπούλου, Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας Ἀνάλεκτα τόμ. Α', σ. 281). Ὥστε καὶ ἡ Χρυσοπηγὴ ἠγοράσθη ὡς οἰκόπεδον μᾶλλον, καὶ ἐπομένως κατὰ τὸ 1678, ὅταν γίνεται λόγος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 57 διαζύγιον καταχωριζόμενον εἰς τὰς πράξεις διαζυγίου τοῦ κώδικος Ε' τοῦ ἐνταῦθα ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου— δημοσιευθείσας ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸν δεύτερον τόμον τῆς Φωτιείου Βιβλιοθήκης- περὶ Χρυσοπηγῆς, ἐξ ἧς προήρχετο ὁ διάδικος, πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὡς ἐνορίαν. Τὸ ἴδιον πρέπει νὰ σκεφθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὸ προμνησθὲν κατάστιχον τοῦ 1683.

Κατὰ τὸ σημείωμα τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Δ'. «κατὰ τὸ ἔτος 1696 Ἀπριλίου κε'. ξημερώνοντας σάββατον, ἔγινεν μέγας ἐμπρησμὸς εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἐκάησαν αἱ ἓξ Ἐκκλησίαι, ἡ Καφατιανή, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ὁ Χριστὸς τῶν Μποστανίων (ὁ σημερινὸς ναὸς τοῦ Χριστοῦ τοῦ Γαλατᾶ), ὁ Χριστὸς τοῦ Κρεμαστοῦ» [10]). Δὲν ἀναφέρεται ὁ ναὸς τῆς Χρυσοπηγῆς ὡς ὑπάρχων πρὸ τοῦ 1696 καὶ μετὰ τὸ 1660. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν μανθάνομεν ὅτι ἓν ἔτος μετὰ τὴν πυρκαϊὰν αὐτὴν (1696) ὁ πατριάρχης Καλλίνικος ἐζή-

---

[8]) Μ. Γεδεών, Βυζαντιναὶ Ἐκκλησίαι ἐξακριβούμεναι σ. 21—27.

[9]) Κεραμέως Παπαδοπούλου. «Περί τινων ἐκκλησιῶν ἐν Γαλατᾷ Κων/πόλεως». Μόνον περὶ τῆς Ἐλπίδος ἀναφέρεται εἰς τὰ Ἀνάλεκτα ὅτι ἔγινεν ὕστερον, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς Χρυσοπηγῆς. Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς 1883 σ. 235 σ. στ'. Φωτίειος Βιβλιοθήκη Β' 43.

[10]) Κεραμέως Παπαδοπούλου «Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας Α'. σ. 281.

τησε νὰ ἀγοράσῃ τὸ οἰκόπεδον τῆς Χρυσοπηγῆς διὰ νὰ κτισθῇ ἐκ νέου ἡ ἐκκλησία. Ἡ ἀγορὰ ἔγινεν, ἀλλὰ ἀντὶ τῆς Χρυσοπηγῆς ἀνῳκοδομήθη ἡ Καφατιανή; Ἀγνοοῦμεν τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης μεταστροφῆς [11]).

Χρυσοπηγὴ — Παναγία — ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Κρήτην, μονὴ δ.λ.δ. πλησίον τῶν Χανίων, ἡ ὁποία λέγεται καὶ «Ζωοδόχος Πηγή». Ὑποθέτω ὅτι καὶ ἡ Χρυσοπηγὴ τοῦ Γαλατᾶ πιθανὸν νὰ ἦτο Ζωοδόχος Πηγή. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθὼς ἀναφέρει ὁ Λευγκλόβιος, ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ τοῦ Βαλικλῆ ἦτο μόνον Ἁγίασμα, καταστραφέντος τοῦ Ναοῦ ἐπὶ Μουρὰτ καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ Βαγιαζὴτ τοῦ δευτέρου, ἀποκλείεται μετάβασις ἐκεῖ πατριάρχου καὶ τέλεσις πατριαρχικῆς λειτουργίας. Ἐκτὸς τούτου ἡ μονὴ Βαλικλῆ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὑπήγετο εἰς τὴν μητρόπολιν Δέρκων. Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν νὰ ἐτελεῖτο ἡ πατριαρχικὴ λειτουργία κατ' ἔτος εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοπηγῆς Γαλατᾶ κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου. Ὁ Bordier γράφει «περίπου Μαΐου», ἔχει δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον προηγούμενον τότε κατὰ 10 ἡμέρας τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ἐὰν καθώριζε τὴν ἡμερομηνίαν, θὰ ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ μὲ ὑπολογισμοὺς ἂν πράγματι ἡ λειτουργία ἐτελέσθη τότε κατὰ τὴν παρασκευὴν τῆς Διακαινησίμου. (Διὰ τὰ περὶ Βαλικλῆ, ἔπ. Βυζαντίου Κ/πολις Α' σ. 337). Εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Bordier χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωσιν τοῦ τόπου τῆς Ἐκκλησίας Χρυσοπηγῆς ποτὲ μὲν ἡ λέξις Γαλατᾶ ποτὲ δὲ ἡ λέξις Πέρα. Περατικὰς ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ «τὰς ἀπέναντι τοῦ ἄστεως (πόλεως) κειμένας ἐκκλησίας» [13]).

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως τοῦ Bordier σημειώνεται «ἀνήλθομεν εἰς τὸ Πέραν». Πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέραν διάστημα τὸ περὶ τὸ σημερινὸν Γαλατᾶ Σεράγιον, πέραν τοῦ τεκὲ (τοῦ τοῦνελ τοῦ Πέραν), ὅπου κατ' ἀρχὰς ἔμενεν μόνον ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, τῶν Φράγκων. Ἤδη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὸν ἄνωθεν τοῦ Γαλατᾶ λόφον ὑπῆρχον ἀμπελῶνες. Ὁ πρέσβυς τῶν Γάλλων ἐσημείωνεν εἰς τὰ ἐκεῖ ἐκδιδόμενα ἔγγραφά του ὡς προερχόμενα ἀπὸ des Vignes de Péra [14]).

Ὁ συντάκτης τοῦ ὑπὸ μελέτην χειρογράφου Γάλλος μᾶς παρέχει μερικὰς πληροφορίας—εἰς τὴν διήγησιν περὶ τῶν καθολικῶν ναῶν τοῦ Γα-

---

[11]) Μ. Γεδεών, «Ἐκκλησίαι Βυζαντιναί» σ. 31, 32.

[12]) Μ. Γεδεὼν ἔνθ. ἀν. σ. 78—84. Βλέπε καὶ τὰ σχετικὰ εἰς τὴν Φωτ. Βιβλιοθήκην Β' σ. 43 κ. ἑ.

[13]) Μ. Γεδεὼν ἔνθ. ἀν. σ. 18 καὶ 76. Καὶ Σκ. Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις» Β. σ. 35.

[14]) Ἄλλοι πρεσβευταί, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ιζ' αἰῶνος, διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς διαμένων περὶ τὸ Τσεμπερλῆ Τὰς καὶ Τσαρσὴ καποὺ (τὸ forum τοῦ Μ. Κων/τίνου ἐπὶ Βυζαντινῶν) ἐκκλησιάζετο εἰς τὸν ναὸν

λατᾶ—περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Γαλατᾶ τὸ ὁποῖον κατῳκεῖτο ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων. Ἀφηγεῖται ὅτι κατοικοῦν πολλοὶ Γάλλοι καὶ ὅτι οἱ ξένοι, οἱ Εὐρωπαῖοι, τοὺς ὁποίους ὀνομάζει γενικῶς Φράγκους, προτιμοῦν κυρίως ὡς τόπον κατοικίας τὴν συνοικίαν Γαλατᾶ τὴν ὀνομαζομένην Μπεζεστένη καὶ Στοά (loge). «Τὸ περὶ τὸν Τοπχανὲν διαμέρισμα κατοικεῖται ὑπὸ ἐντοπίων Γραικῶν, δ.λ.δ. «σχισματικῶν», καὶ ὑπὸ πολυαρίθμων Ἀρμενίων».

Ὁ πατριάρχης Νεόφυτος, καθὼς καὶ οἱ προκάτοχοί του, ἐλειτούργουν εἰς τὰς ἐνορίας τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μόνοι των, οὐχὶ δ. λ. δ. μετὰ ἀρχιερέων ἐνδημούντων. Αὐτὸ καταφαίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλας μαρτυρίας καὶ ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς λειτουργίας τῆς Χρυσοπηγῆς τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου γίνεται λόγος περὶ πατριάρχου καὶ ἱερέων οὐχὶ δὲ περὶ ἀρχιερέων. Ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος ἐνεδύθη τὴν ἀρχιερατικήν του στολὴν ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅπου ἐτέθη, καθὼς γίνεται καὶ τώρα, πολυθρόνα. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἰωαννίκιος ὁ Καρατζᾶς (1761 - 1763) κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παύσεώς του ἐλειτούργει μόνος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Ὑψωμαθείων διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. «Εὑρέθη, γράφει ὁ Ἀ. Κ. Ὑψηλάντης, εἰς τὴν Καραμανίαν διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Ἐκεῖ οὖν εὑρὼν αὐτὸν ὁ Τζαούσης ἀπήγαγεν ἐξόριστον εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐκπεσόντα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου [15])».

τοῦ Κοντοσκαλίου τὸν ὀνομαζόμενον «Παναγία Ἐλπίς». Ἐντεῦθεν ἡ ἐκκλησία αὐτή, καθὼς ἤκουσα πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ γέροντας τῆς ἐνορίας ἐκείνης, ὠνομάζετο καὶ Μοσκὸβ Κλισεσί= μοσκόβων, Ρώσσων ἐκκλησία.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπου αἰῶνος — 50 περίπου χρόνια μετὰ τὴν Ἅλωσιν — κατά τινα σημείωσιν τοῦ Ἱσπανοῦ Cristobal de Villalois εἰς τὸ Πέραν ὑπῆρχον — ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἐξελάβομεν ἤδη τὸν ὅρον Πέραν, Γαλατᾶν — ὑπῆρχον 4000 ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι ἢ μᾶλλον οἰκίαι καὶ 10 χιλιάδες εἰς τὰ πέριξ. Τί ἐννοεῖ μὲ τὰ πέριξ; τὰ προάστεια καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς πόλεως τὰ κατοικούμενα τότε ὑπὸ ὁμογενῶν; Μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἐλάχιστοι ὁμογενεῖς ὑπελείφθησαν· διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἤδη ὁ Πορθητὴς ἠναγκάσθη νὰ φέρῃ ἐποίκους (σεργκιούνηδες) ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίας. Δὲν μοὶ φαίνεται ἀκριβὴς ἡ πληροφορία τοῦ Ἱσπανοῦ ἰδίᾳ διὰ τὸ ἀκαθόριστον. Διὰ τὴν πληροφορίαν, βλέπε N. Yorga «Byzance après Byzance» σ. 52. Καὶ ἡ πληροφορία τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Ἀ. Κ. Ὑψηλάντης διὰ τὸν ὁμογενῆ πληθυσμὸν τῆς πόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1788 δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἀκριβής. Ἄλλως τε τότε ἐπρόκειτο περὶ συλλογῆς ἀργύρου ἀπὸ τὰς οἰκογενείας καὶ ἤθελε νὰ παραστήσῃ τὸν ὁμογενῆ πληθυσμὸν ὀλιγαριθμότερον ἀπὸ τὸν ἀρμενικόν. «Εἰς τὴν Πόλιν, γράφει, σπίτια καὶ φαμήλιαι Ρωμαίων μόλις νὰ εἶναι 1800 μὲ ὅλα τὰ τοῦ Καταστένου, καὶ ἀρμένικα εἶναι ὑπὲρ τὰς 5000. «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν». σ. 703. Τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως διὰ ἐποχὰς παλαιάς, ὁπότε δὲν ὑπῆρχον ληξιαρχεῖα καὶ στατιστικαί, εἶναι πολὺ δύσκολον.

[15]) «Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν» σ. 396.

Μίαν πληροφορίαν πολλοῦ λόγου ἀξίαν μᾶς παρέχει ὁ συντάκτης τῆς περιγραφῆς τῆς πατριαρχικῆς λειτουργίας τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος γράφει ὅτι τὸ ἔθος τοῦ φέρειν μίτραν τοὺς πατριάρχας Κων/πόλεως εἰσήγαγεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Κύριλλος ὁ Λούκαρις, μετατεθεὶς ἐκ τοῦ θρόνου τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς τὸν οἰκουμενικὸν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1620, (ἐπιτηρητὴς ἐπ' ὀλίγον διορισθεὶς μετὰ τὴν δευτέραν πατριαρχείαν Νεοφύτου τοῦ Β΄ τὸ 1612). Τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἐκάλεσεν ὁ Δοσίθεος ***καινοτομίαν***. Ὁ Μ. Γεδεὼν γράφων εἰς τὴν «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» (1900 σ. 139, εἰς τὸ ἄρθρον: Οἱ κοσμικοὶ τίτλοι καὶ αἱ τιμαὶ τῶν πατριαρχῶν Κων/πόλεως) εἶχεν ἐκφράσῃ ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς πληροφορίας αὐτῆς. Ἀγνοῶν βεβαίως τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην περιγραφὴν πατριαρχικῆς λειτουργίας, περιέμενε τὴν ἀνεύρεσιν προσωπογραφιῶν πατριαρχῶν τοῦ ιε΄ καὶ ιστ΄ αἰῶνος διὰ νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ πληροφορία τοῦ Δοσιθέου, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀθηνῶν Μελέτιος ἔγραψε· «ἦν δέ τις φιλομαθής, ἐδόκει δὲ γεγονέναι καὶ πολυμαθής, ἀλλ' ***οὐκ ἐκ τῶν ἐξακριβούντων***» [16]). Ἀντὶ προσωπογραφιῶν εὑρέθη μαρτυρία αὐτόπτου μάρτυρος ὁ ὁποῖος σαφῶς μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1608 ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Νεόφυτος Β΄. λειτουργῶν ἐφόρει μίτραν: «Puis lui fut mis (sic) la mitre sur la teste» (ἀντὶ tête τῆς νεωτέρας γραφῆς). Ἀπ' ἐδῶ ἐξάγεται ἓν θετικὸν συμπέρασμα ὅτι τὸ μιτροφορεῖν διὰ τοὺς πατριάρχας Κων/πόλεως εἶναι συνήθεια πολὺ ἀρχαιοτέρα παρ' ὅσον συνήθως νομίζεται. Θὰ εἶναι μᾶλλον συνέχισις ἐθίμου ἰσχύοντος καὶ πρὸ τῆς Ἁλώσεως.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Χειρόγραφον Γαλλικόν. Ἀριθ. 18076. Φύλλον 303.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ Ο ΟΠΟΙΟΣ ΠΑΡΕΚΑΛΕΣΕ ΤΟΝ ΕΞΟΧΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΝ ΝΑ ΠΑΡΕΥΡΕΘΗι ΕΝ ΜΙΑι ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗι ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑι ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΡΑΝ.

ΚΕΦ. 14.

Ὁ πατριάρχης Κων/πόλεως ὀνόματι Νεόφυτος, ἄνθρωπος πολὺ ἀξιότιμος, εὐπαράστατος, εἶχε πάντοτε ἰδιαιτέραν φιλίαν μετὰ τοῦ κυρίου πρέσβεως ἀπὸ τῆς εἰς Κων/πολιν ἀφίξεως τούτου. Κατὰ τὸ 1608 περὶ τὸν μῆνα Μάϊον ἐπεσκέφθησαν ἀλλήλους μὲ πολλὰς φιλοφρονήσεις. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ Γαλατᾶ, πανηγυρίζουν κατ' ἔτος μίαν ἑορτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ των τῇ ὀνομαζομένῃ «Χρυσοπηγή», ἤτοι Fontaine d'Or.

---

16) Ἐκ. Ἱστορία Γ΄. σ. 486.

Εἰς αὐτὴν παρίσταται κατ' ἔτος ὁ πατριάρχης καὶ λειτουργεῖ. Ὁ πατριάρχης παρεκάλεσε τὸν πρέσβυν ὅπως παραστῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν εἰρημένην λειτουργίαν. Μετέβη ἐκεῖ μεθ' ὅλης τῆς ἀκολουθίας του. Ἡ ἐκκλησία ἦτο μικρὰ καὶ χαμηλή, μὴ ἐπιτρεπόντων τότε τῶν κρατούντων ἀνοικοδόμησιν μεγάλων ἐκκλησιῶν, οἵας εἶχον οἱ Ἕλληνες ἄλλοτε κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγαλείου των. Ἐλθὼν λοιπὸν ὁ πρέσβυς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐτοποθετήθη εἰς θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμά του. Ὀλίγον κατόπιν ἔφθασε καὶ ὁ πατριάρχης. Δύο ἄνθρωποι τὸν ἔφερον ἐπὶ πολυθρόνας τὴν ὁποίαν ἐτοποθέτησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅπου καὶ ἔμεινεν καθήμενος εἰς τὴν πατριαρχικήν του θέσιν μέχρις οὗ ἐνεδύθη τὴν ἀρχιερατικήν του στολὴν καὶ ἤρχισεν ἡ λειτουργία. Ὁλόγυρά του ἐστέκοντο ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἱερεῖς, ἐνδεδυμένοι μὲ ἀρκετὰ ὡραῖα ἐκκλησιαστικὰ ἄμφια. Οὗτοι ἤρχισαν ἀπαγγέλλοντες μερικὰς μικρὰς εὐχὰς ἔχοντες πέριξ των σταυρούς, μανουάλια καὶ ἄλλα ἀπαιτούμενα διὰ τὴν θείαν ἱερουργίαν. Εἷς ἱερεὺς μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ φιλοφρονήσεις ἀφήρεσε τὴν ἐξωτερικήν του περιβολὴν (ράσον, καλυμμαύχι) καὶ τὸν ἐνέδυσε μὲ τὰ ἀρχιερατικά του ἄμφια. Τὸ πρῶτον ἦτο τὸ λεγόμενον στιχάριον μὲ ὕφασμα ραβδωτὸν καὶ χρωματιστόν, εἶχε δὲ καὶ μικρὰς ταινίας, καθὼς ἔχουν καὶ τὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν. Κατόπιν περιεβλήθη τὸ ἐπιτραχήλιον, τὴν ζώνην καὶ ἐπιμάνικα· ἔπειτα τὸ ἐπιγονάτιον, τεμάχιον τετράγωνον, τοῦ ὁποίου ἑκάστη γωνία ἔχει μῆκος ἡμίσεως ποδός, κρέμαται δὲ ἀπὸ τὴν ζώνην καὶ φθάνει μέχρι τοῦ γόνατος. Εἶτα ἔθηκαν εἰς αὐτὸν τὸ ὠμοφόριον, πλάτους ἡμίσεος ποδός (σατὲν βελούρ), τιθέμενον ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ σχηματίζον μὲ τὰ δύο ἄκρα σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἔπειτα ἔθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μίτραν, μερικὰ κοσμήματα εἰς τοὺς δακτύλους καὶ ἄλλα ἀπαιτούμενα διὰ μίαν τοιαύτην τελετήν. Τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ἄμφια εἶχον ἀξίαν καὶ εὐάρμοστα ἐτύγχανον διὰ τὴν ἀρχαιότητά των. Τοιουτοτρόπως ἐνδυθεὶς ὁ πατριάρχης ἐβάδισε μετὰ τῶν ἱερέων πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα πρὸς τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας.

Ἕνα ἐμπόδιον παρουσιάσθη, κάτι ἀπὸ τὸ ὁποῖον πολὺ πειράζονται οἱ Ἕλληνες· ὁ πρέσβυς εἶχεν ἕνα πολὺ ὡραῖο σκυλλάκι τὸ ὁποῖον τὸν συνώδευεν ὁπουδήποτε ἐκτὸς εἰς τὸν πασᾶν (βεζίρην). Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀνέχονται κατὰ τὴν λειτουργίαν τὴν εἴσοδον σκύλλων ἢ ἄλλων ζώων εἰς τὸν ναόν: διὰ τῶν διερμηνέων του ἐδηλώθη εἰς τὸν πρέσβυν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξέλθη ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τὸ σκυλλάκι διὰ νὰ ψαλῇ εὐπρεπῶς ἡ λειτουργία. (Ἐπειδὴ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἐγγίσῃ τὸν σκύλλον, διότι θὰ τὸν ἐδάγκανε, ἐδέησε νὰ φέρουν ἀπὸ τὴν κατοικίαν τοῦ πρέσβεως τὸν ὑπηρέτην του, ὁ ὁποῖος θέσας φίμωτρον εἰς τὸ στόμα τοῦ σκύλλου τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν πρεσβείαν). Τοιουτοτρόπως ὁ πατριάρχης εἰσῆλθεν εἰς τὸ

ἅγιον Βῆμα, χωρισμένον ἀπὸ τὸν χορόν, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται μόνον ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ὑπηρετῶν αὐτόν, καθότι ὅλοι οἱ ἱερεῖς ἢ μοναχοὶ εἶναι εἰς τὰ δύο μέρη τοῦ χοροῦ, ὡς εἶναι οἱ κανονικοὶ εἰς τὰς ἰδικάς μας ἐκκλησίας, ὄχι καθήμενοι καθὼς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἱστάμενοι ἐπὶ ποδός, στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν στασιδίων των, τὰ ὁποῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι ὑψηλά. Καὶ οἱ ἐγκριτώτεροι ἐνορῖται εὑρίσκονται ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ (νηὸς) (στὸν σολέαν) ἢ ἱστάμενοι ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς ἐκκλησίας ἢ στηριζόμενοι εἰς τὰ στασίδια καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι. Αἱ γυναῖκες εἰς ὑψηλὰ ἀετώματα πέριξ τῆς ἐκκλησίας καὶ βλέπουσι χωρὶς νὰ βλέπωνται ὑπὸ τῶν ζηλοτύπων. Ὁ πατριάρχης ἀρχίσας τὴν λειτουργίαν ἐστράφη ἐκ τῆς Ἁγίας Τραπέζης πρὸς τὸν λαὸν τρὶς κάμνων τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνουσιν ὅλοι· ὑποκλινόμενος ὁ πατριάρχης μέχρι τοῦ ἐδάφους, ἠγέρθη κατόπιν φέρων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν λειτουργίαν. Ἡ λειτουργία καὶ ὅλαι αἱ προσευχαὶ ἀπαγγέλλονται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ· ὅλα τὰ ἀνατολικὰ ἔθνη τελοῦσι τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ. Ὑπάρχουσι δὲ κανονάρχαι (παιδιὰ τοῦ χοροῦ) οἱ ὁποῖοι κρατοῦντες τὸ βιβλίον τῶν ἀκολουθιῶν κανοναρχοῦσι μεγαλοφώνως, τρέχοντες εἰς τὸν ἕνα χορὸν καὶ κατόπιν εἰς τὸν ἄλλον, ὅπου ψάλλουσιν ἱερεῖς ἢ καλόγηροι. Κατόπιν κάμνει λόγον περὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐχγγελίου, περὶ τῆς μεγάλης εἰσόδου καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς κρατῶν ἐπὶ κεφαλῆς τὰ τίμια δῶρα ἐξέρχεται τοῦ ἱεροῦ... Κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν τιμίων δώρων δὲν γονυπετοῦσιν ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ ὑποκλίνονται ἀπαγγέλλοντες εὐχάς. Ὁ πατριάρχης θέτει τὰ τίμια δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Κοινωνεῖ... (Ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ, παρέχει λελανθασμένας πληροφορίας, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἁγίου ἄρτου μετατρέπεται εἰς τεμάχια μικρὰ διὰ τὸ ἐκκλησίασμα) (ἀντίδωρον). Οἱ ἕλληνες δὲν γονυπετοῦσι κατὰ τὴν λειτοιργίαν παρὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος. Περὶ τῆς κοινωνίας τῶν μικρῶν παιδιῶν καὶ τῶν γυναικῶν λόγον κάμνων σημειώνει ὅτι αἱ γυναῖκες κοινωνοῦσιν ἐντὸς τοῦ γυναικωνίτου ὅπου καὶ ἐξομολογητήριον ὑπάρχει διὰ νὰ ἐξομολογηθῶσι πρὸ τῆς κοινωνίας. Ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀλληλοασπασμοῦ ἐν τῷ ναῷ μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ φιλήματος ἐπὶ τῶν δύο παρειῶν· τὸ τοιοῦτον γίνεται κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἑορτάς. Ὁ πατριάρχης μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν δώρων εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, εὐλογεῖ τὸν λαὸν ὑποκλινόμενον ἐδαφιαίως, κάμνων καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καθ' ὃν τρόπον ἤδη ἐλέχθη.

Περατωθείσης τῆς λειτουργίας, ὁ πατριάρχης ἀπεδύθη τὴν στολὴν τὴν πατριαρχικήν. Ὁ πρέσβυς καὶ ὁ πατριάρχης ἀλληλοεθωπεύθησαν, ἐξέφρασαν ἀμοιβαίως εὐχαριστίας καὶ ἀλληλοεπηγνέθησαν. Ηὐχαρίστησεν ὁ μὲν πρέσβυς, διότι προσεκλήθη εἰς τὴν λειτουργίαν, ὁ δὲ πατριάρχης ηὐχαρίστησε τὸν πρέσβυν, διότι παρέστη εἰς αὐτήν. Τοιουτοτρόπως ἀπεχωρίσθημεν, ἂν καὶ ὁ πατριάρχης ἔπραξε τὸ πᾶν διὰ νὰ κρατήσῃ τὸν πρέσβυν νὰ γευματίσῃ μαζί του, ἐκεῖνος δι' αἰτίαν τινὰ ἐζήτησε συγγνώμην καὶ ἐκ νέου ἀνήλθομεν εἰς τὸ Πέραν.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

ΝΑΟΙ ΓΑΛΑΤΑ

ΟΥ ΠΡΟ ΠΟΛΛΟΥ εἶχον δημοσιεύσει πενιχρὰν μελέτην ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον εἰς τὸν ἡμερήσιον τῆς πόλεώς μας τύπον («Ἀπογευματινὴ» 11, 12, 13 Νοεμβρίου 1947) ὅπου κατέληξα εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα: 1) ὅτι ἀγνοοῦμεν ποῖοι καὶ πόσοι ναοὶ ὑπῆρχον ἐν Γαλατᾷ πρὸ τοῦ 1453. 2) ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκεῖ δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ Βυζαντινῶν κανεὶς ναὸς ἐξέχων μεγέθει ἢ κάλλει. 3) ὅτι μέχρι τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1696 ἐν ἐνεργείᾳ ἦσαν ὀκτὼ τοὐλάχιστον ναοί. 4) ὅτι μετὰ τὴν πυρκαϊὰν οἱ Χῖοι ἔκτισαν τὸν «Ἅγιον Ἰωάννην», οἱ δὲ Γαλατιανοὶ τὸν «Χριστόν», τὸν «Ἅγιον Νικόλαον» καὶ τὴν «Καφατιανήν». 5) ὅτι ἐντὸς τούτων προϋπῆρχον τῆς πυρκαϊᾶς οἱ ναοὶ Χριστοῦ Κρεμαστοῦ, Ἁγίου Δημητρίου, Ἁγίου Γεωργίου, Ἐλεούσης, Χρυσοπηγῆς.

Ἐκ τούτων τῶν ναῶν ὁ τῆς Θεοτόκου τῶν Καφατιανῶν ἐκτίσθη ἀρχικῶς μικρὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ 1453 εὐμενεῖ διαταγῇ τοῦ Πορθητοῦ, ὑπὸ τῶν ἐκ Καφᾶ τῆς Κριμαίας ὀρθοδόξων προσφύγων, ἐξ οὗ καὶ ὁ μέχρι σήμερον χαρακτηρισμὸς «Παναγία ἡ Καφατιανή». Ἐπειδὴ δὲ ὅμοιόν τι δὲν ἀναφέρεται περὶ τῶν λοιπῶν ναῶν, συμπεραίνομεν ὅτι οἱ ἄλλοι ναοὶ εἶναι ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Δηλαδὴ ὄχι τὰ κτίρια, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα ζώντων ἄχρι τοῦδε ναῶν κατεστραμμένων ὑπὸ τοῦ χρόνου, τῶν καταχρήσεων εἰς διαχείρισιν, (ὅπως λέγεται ὅτι ἔγινεν εἰς ἕνα τῶν ναῶν τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα) εἴτε ὑπὸ πυρκαϊῶν ἢ πυρπολήσεων καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς μεγάλης πυρκαϊᾶς τοῦ 1696. Εἰς κώδηκα ἁγιορειτικὸν (Μονὴ Ἰβήρων 136) σώζεται ἐπιστολὴ τῶν ἐνοριτῶν Καφατιανῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μολδαυΐας Νικόλαον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδᾶτον, διὰ τῆς ὁποίας ἐπικαλοῦνται συνδρομὴν ὑπὲρ τοῦ ναοῦ τούτου καὶ ὀδύρονται ὅτι «διὰ πολλῶν μόχθων καὶ κόπων καὶ ἱδρώτων καὶ στεναγμῶν καὶ παθημάτων ἀνεκδιηγήτων μόλις ἠδυνήθησαν διὰ θελήματος καὶ ὁρισμῶν τῆς κραταιᾶς βασιλείας καὶ ἀνέκτισαν ἕως τοῦ νῦν τέσσαρας τῶν πυρποληθεισῶν Ἐκκλησιῶν εἰς δόξαν Θεοῦ»· ἔπειτα δὲ ὅτι «ἐγένοντο ὅμως ἔξοδα καὶ βαρύτατα χρέη καὶ ἀνυπόφορα· καὶ αἱ μὲν τρεῖς τῶν ἐκκλησιῶν βραχέως ἐκυβερνήθησαν· τὴν μὲν γὰρ τοῦ ἁγίου... (χάσμα) ὑπὸ τῆς κοινῆς βοηθείας καὶ ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν, ὅσον ἦν δυνατόν, ἐξετέλεσαν· τὴν δὲ τοῦ . . . (χάσμα) ὁ ἐκλαμπρότατος . . . τὴν δὲ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου οἱ Χριστιανοὶ Χιῶται ἐκ βάθρων ἀνεκαίνισαν· μένει δὲ ἡ ἡμετέρα εἰς χρέος βαρύτατον». Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μανθάνομεν ὅτι Μιχαὴλ ὁ προκάτοχος τοῦ ἡγεμόνος Μολδαυΐας Νικολάου—πρὸς ὃν ἡ ἐπιστολὴ—ὥρισε διὰ χρυσοβούλλου νὰ

δίδωνται ἐτησίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῶν Καφατιανῶν «150 ὀκάδες κηρίων εἰς φωτοκαΐαν». Τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ εἶχον τεθῇ τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1698 καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν μετὰ 71 ἡμέρας, τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Ἀναδημοσιεύω ἤδη ἔγγραφα πατριαρχικὰ μαρτυροῦντα ἃς ἐνεργείας κατέβαλε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ναῶν Χρυσοπηγῆς καὶ Καφατιανῆς.

Α.

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Μακαριώτατε καὶ σεβασμιώτατε πατριάρχα τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης, κύριε Δοσίθεε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τὴν μακαριότητά σου ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ ἀσπαζόμενοι, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἱερᾶς ὁμηγύρεως τῶν συναδέλφων ἀρχιερέων, ἀκριβῶς καὶ προσφιλῶς χαιρετοῦμεν δεόμενοι τοῦ Παναγάθου Θεοῦ, νὰ ἀπολαύσῃ τὸ παρόν μας ἐν ὑγείᾳ εὐτυχίᾳ καὶ εὐφροσύνῃ καθ' ἑκάτερον ἄνθρωπον.

Μετὰ τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμόν, ἀναφέρομεν καὶ δίδομεν εἴδησιν τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι ὅτι οἱ γαλατιανοὶ Χριστιανοὶ ἔγραψαν, ὡς φαίνεται, προλαβόντως εἰς τὰ αὐτόθι τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ ὑψηλοτάτῳ αὐθέντῃ ζητοῦντες ἐλεημοσύνην ὑπὲρ τῶν γενομένων ἐξόδων, εἰς ἀνοικοδομὴν τῆς ἀπαρτισθείσης, Θεοῦ ἐλέει, ἐκκλησίας, κατ' ἐπιταγὴν τῆς κραταιᾶς βασιλείας· ἡ δὲ ἐκλαμπρότης αὐτοῦ, ἐμφύτῳ καλοκαγαθίᾳ καὶ θείῳ ζήλῳ καθ' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν κινούμενος, οἷα φιλευσεβέστατος καὶ φιλόχριστος ἀντέγραψε πρὸς τοὺς αὐτοὺς χριστιανοὺς ἀποκρινόμενος, ὅτι ἂν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ καὶ δοθῇ ἄδεια παρὰ τῆς ἐξουσίας νὰ κτισθοῦν καὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι, νὰ δώσῃ μιᾶς ἐκκλησίας τῆς οἰκοδομῆς ὅλα τὰ ἔξοδα. Ὅθεν καὶ σπεύδουσιν ἤδη οἱ ῥηθέντες Χριστιανοὶ εἰς τὸ νὰ λάβουν ἄδειαν διὰ νὰ κτισθῇ ἄλλη καμμία ἐκκλησία ἐν τῷ Γαλατᾷ, σκέψεως δὲ γενομένης κοινῶς εὑρέθη ὡς εὔλογον καὶ χρησιμεῦον, νὰ ζητήσουν θέλημα διὰ τὴν Καφατιανὴν ἢ ἂν ἡ μακαριότης σου στέργῃ εἰς τοῦτο ὁποῦ γράφομεν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ γαλατιανοὶ γράφουν πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον αὐθέντην, νὰ ζητηθῇ τὸ θέλημα διὰ τὴν Χρυσοπηγήν, μὲ τοῦτον δηλαδὴ τὸν τρόπον, νὰ γράψῃ ἡ μακαριότης σου ἐδῶ, πρὸς ἴδιον ἐπίτροπόν της καὶ ἄνθρωπον, νὰ πάρῃ πρῶτον τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς τοῦ τόπου τῆς ἐκκλησίας· χίλια ἑκατὸν γρόσια δῆλον ὅτι, καθὼς πολλάκις μᾶς εἴπατε, ὅτι τόσα εἶναι ἡ

τιμή της, ἔπειτα νὰ τὴν κάμῃ χοδζέτι, νὰ ἀπονέμῃ καὶ νὰ γενῇ εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς κατάστασιν, ὑποκειμένη δηλαδὴ τῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ζητηθῇ τὸ θέλημα διὰ τὴν Χρυσοπηγὴν τὸ ὁποῖον λογαριάζομεν νὰ τὸ στέρξῃ καὶ ἡ μακαριότης σου· εἰ δέ γε, ὅπερ ἀπευχόμεθα, καὶ ἡ μακαριότης σου δὲν θελήσῃ νὰ κλίνῃ εἰς τοῦτο, νὰ λάβῃ δηλαδὴ πρῶτον τὰ χίλια ἑκατὸν γρόσια, εἶτα νὰ κάμῃ τὴν πώλησιν μὲ ἴδιόν της ἐπίτροπον διὰ χοδζετίου τῆς βασιλικῆς κρίσεως, τότε βέβαια τὸ θέλημα τῆς ἀνοικοδομῆς ζητεῖται διὰ τὴν Καφατιανήν, ἡμετέρᾳ τε κοινῇ γνώμῃ συνοδικῇ καὶ συναινέσει τῶν ἐκεῖσε Χριστιανῶν, καὶ εἰς τοῦτο νὰ ἔχωμεν ἀπόκρισιν καθαρὰν καὶ τελείαν ἐν τάχει παρὰ τῆς ὑμετέρας μακαριότητος· ἣν καὶ διαφυλάττοι ὁ Κύριος ἀνωτέραν πάσης βλάβης καὶ ἐπηρείας ἐν εὐδαιμονίᾳ μακροβιότητος.

,αχψζ', νοεμβρίῳ κδ'.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ αὐτῆς ἀδελφός.

Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς σῆς μακαριότητος, Κυζίκου Κύριλλος.
Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς σῆς μακαριότητος, Νικομηδείας Παρθένιος.
Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς σῆς μακαριότητος, Χαλκηδόνος Γαβριήλ.
Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς σῆς μακαριότητος, Φιλιππουπόλεως Μελέτιος.
Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς σῆς μακαριότητος, Δέρκων Νικόδημος.

Β.

Καλλίνικος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων/πόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Μακαριώτατε καὶ σοφώτατε πατριάρχα Ἱεροσολύμων, κύριε Δοσίθεε, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τὴν ὑμετέραν μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Χριστῷ καὶ προσφιλῶς ἀσπαζόμενοι, ἀκριβῶς καὶ εὐνοϊκῶς χαιρετοῦμεν, δεόμενοι τοῦ Παναγάθου Θεοῦ νὰ τὴν ἀπολαύσῃ τὸ παρόν μας ὑγιαίνουσαν, εὐτυχοῦσαν καὶ εὐφραινομένην ἐν πᾶσι, ψυχῇ τε καὶ σώματι. Τὸ τίμιόν της γράμμα ἐλάβομεν καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἐχάρημεν διὰ τὴν καλήν της ὑγείαν, ἣν καὶ διαφυλάττοι ὁ Κύριος ἀβλαβῆ διὰ βίου πολυετοῦς καὶ πανευδαίμονος.

Περὶ οὖν τῆς Χρυσοπηγῆς περὶ ἧς ἦν τε καὶ ἔστιν ὁ λόγος, ἡμεῖς, κατὰ τὴν σωζομένην ἐν ἡμῖν ἐνθύμησιν τοῦ λόγου τῆς ὑμετέρας μακαριότητος, οὕτω καὶ ἐγράψαμεν πρὸ ἡμερῶν τὸν εἰρημένον ἀριθμὸν τῶν χιλίων ἑκατὸν πενῆντα γροσίων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μακαριότης σου γράφει τώρα ὅτι ἐκτὸς τούτων ἔχει καὶ ἄλλα δύο χιλιάδας καὶ ὀκτακόσια εἴκοσι

γρόσια ἐξωδευμένα καὶ δεδομένα, καθὼς κατ' εἶδος καὶ ὀνομαστὶ τὰ δηλοποιεῖ καὶ συναριθμεῖται ἡ ποσότης λοιπὸν ὅλη γρόσια χιλιάδες τέσσαρες παρὰ τριάκοντα, τῆς τε ἀγορᾶς δηλονότι τοῦ τόπου τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν κελλίων καὶ τῆς αὐλῆς καὶ ἑνὸς ὀσπητίου τοῦ Ἡλιοῦ καὶ τοῦ μουκατᾶ καὶ ἐξόδων τοῦ τοίχου καὶ περιβολίου καὶ μαγαζίου, τὰ ὁποῖα ἔξοδα λαμβάνοντάς τα, στέργει νὰ δώσῃ χοδζέτι τελείας πωλήσεως καὶ τὰ τεμεσούτια διὰ ὅλους τοὺς ἀπαριθμηθέντας τόπους, ἰδοὺ ὁποῦ πειθόμενοι τῆς παρ' ὑμῶν γεγραμμένοις, ἀντιγράφομεν καὶ ἀνταποκρινόμεθα τῇ ὑμετέρᾳ μακαριότητι ὅτι ἂς γράψῃ ἐδῶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιτρόπους της λαμβάνοντας τὰ εἰρημένα ὅλα ἔξοδα, τουτέστι τέσσαρας χιλιάδας γρόσια παρὰ τριάκοντα, νὰ ἐγχειρίσουν τὰ τεμεσούτια ὅλα καὶ νὰ δώσουν καὶ χοδζέτι τελείας πωλήσεως ὅλων τῶν ῥηθέντων τόπων μετὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ πῶς δὲν ἔχει μετοχὴν πλέον ἡ μακαριότης σου· διὰ τὸ ὁποῖον θέλει γράψει καὶ ἰδιοχείρως καὶ ἡ μακαριότης σου γράμμα ἐνυπόγραφον καὶ ἐνσφράγιστον νὰ τὸ στείλῃ ἐδῶ νὰ μᾶς τὸ ἐγχειρίσουν οἱ ἐπίτροποι καὶ ἄνθρωποί της, λαμβάνοντες πρότερον, ὡς εἴρηται, καὶ ἐγχειρισθέντες τὸν ἀριθμὸν τῶν 4000 γροσίων, νὰ διαλαμβάνῃ δηλονότι τὸ γράμμα τὴν τελείαν πώλησιν τῶν τόπων καὶ τὴν λῆψιν τῆς τιμῆς καὶ τῶν ἄσπρων, καὶ ἀμέτοχον εἰς τὸ ἑξῆς τῆς ὑμετέρας μακαριότητος· ἂς ἔχωμεν λοιπὸν ἀπόκρισιν τὸ συντομώτερον μὲ ἐντελῆ ὀρδινίαν καὶ διόρθωσιν τῆς ὑποθέσεως, διὰ νὰ γενῇ ἐπιμέλεια σὺν Θεῷ νὰ ἐκτελεσθῇ καὶ τὸ τῆς ἀνοικοδομῆς ἔργον τῆς ἐκκλησίας, εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ μνημόσυνον τοῦ κτίτορος καὶ τοῦ χριστωνύμου λαοῦ πνευματικὴν ἀγγαλίασιν σωτηριώδη.

Ταῦτα. Ὁ δὲ τῶν ἁπάντων ἔφορος Θεὸς διατηρείη τὴν ὑμετέραν μακαριότητα ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ καὶ ἀντικειμένου συναντήματος, εἰς ἔτη πολλὰ καὶ πανευτυχῆ.

,αχψη' ἰανουαρίου κδ'

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ αὐτῆς ἀδελφός.

(Υ.Γ.) Τὰ παρόντα τετράδια δέκα ὄντα τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ ἐσωκαμήλαυχον μᾶς τὰ ἔστειλαν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ θέλετε τὰ λάβει παρὰ τοῦ γραμματοκομιστοῦ. Λέγουσιν οἱ Χριστιανοὶ ὅτι ὁρισμὸν εἶχεν ἐβγάλει ἡ μακαριότης σου εἰς ἀνάκτισιν τῆς αὐτῆς Χρυσοπηγῆς ἐκκλησίας καὶ κάμει χρεία νὰ τὸν στείλετε καὶ ἐκεῖνον τὸν ὁρισμόν, διότι δι' ἐκείνου εὐκολώτερον καὶ ὀλιγοεξοδώτερον εἰπεῖν ἠμπορεῖ νὰ παρθῇ ἡ ἄδεια τῆς ἀνοικοδομῆς καὶ πρέπει νὰ ἔλθῃ ἂν εἶναι.

* * *

Τὸ ἔτος 1683 ἀναφέρονται ἐννέα ἐνορίαι τοῦ Γαλατᾶ: ἡ τοῦ Χριστοῦ τῶν Μποστανίων, ἡ τῆς Παναγίας τῆς Καφατιανῆς, ἡ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Καμένου, ἡ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἡ τοῦ Χριστοῦ Κρεμαστοῦ, ἡ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡ τῆς Ἐλεούσης καὶ ἡ ἐνορία τῆς Χρυσοπηγῆς. Ὡς πνευματικὸς τοῦ Γαλατᾶ τὸ 1565 καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Καστελλιωτίσσης ἀναφέρεται Ἱερόθεός τις, μαθητὴς τοῦ Θεοφάνους τοῦ Ἐλεαβούλκου, εἰς τὸν ἐν τῷ «Χρονογράφῳ» βίον Ἱερεμίου Β′ ὑπὸ τοῦ Μονεμβασίας Δωροθέου. Τὰ δὲ μανουάλια τῆς Καφατιανῆς — ἡ ὁποία μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχεν ἀποβῆ κέντρον ἀταξιῶν — Διονύσιος Δ′ ὁ ἐπιλεγόμενος Μουσελίμης ἀγοράσας ἐδωρήσατο τῷ πατριαρχικῷ ναῷ. Αἱ ἐκκλησίαι Χρυσοπηγῆς καὶ Ἐλεούσης καὶ Ἁγίου Γεωργίου ἐκάησαν κατὰ τὴν πρώτην μεγάλην πυρκαϊὰν τοῦ 1660, ὅλαι δὲ αἱ λοιπαὶ εἰς τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1696. Ἐλλείψει χρήματος μετὰ τὸ 1696 ἐκ τῶν ἐννέα ναῶν ἀνῳκοδομήθησαν οἱ μέχρι σήμερον ὑπάρχοντες τέσσαρες, Σωτῆρος Χριστοῦ, Ἁγίου Ἰωάννου, Καφατιανῆς καὶ Ἁγίου Νικολάου.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν ναῶν πόλεως καὶ Γαλατᾶ κατοπτρίζεται εἰς δύο σημειώσεις φορολογικῆς φύσεως, ἀπαντώσας εἰς τὴν «Νομικὴν συναγωγὴν» τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολύμων καὶ ἐν χειρογράφῳ κώδηκι— τῆς μήπω μέχρι τοῦ 1900 ληστευθείσης μεγατίμῳ χειρὶ—τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐν Φαναρίῳ!

Ἑκατὸν εἰκοσιπέντε κιουρεκτσῆδες—ποσὸν ἴσον μὲ ἡμερομίσθιον κωπηλάτου—ἐρρίχτηκαν εἰς τὰς ἐνορίας τὸ 1648 ἔτος. Ἀναφέρεται δὲ καὶ ἡ ἐνορία Ἁγίου Δημητρίου Ταταούλων ὡς τοῦ Γαλατᾶ, διότι πέραν τοῦ Κερατείου ὅ,τι ἔκειτο, ἐθεωρεῖτο ὡς Γαλατᾶς, δηλαδὴ τμῆμα ἔστω καὶ ἀπομεμακρυσμένον τοῦ Γαλατᾶ, ὅπως ὠνομάζετο ὁ παρὰ τὸν λιμένα μείζων καὶ ἀρχαῖος συνοικισμός, φέρων τὴν κρατικὴν προσωνυμίαν «Ἰουστινιαναί». Μὲ ἑνάμισυ λοιπὸν κιουρεκτσῆδες ἐφορολογήθη ὁ Ἅγιος Δημήτριος τοῦ Ταταουλά, μὲ ἓξ ἡ ἐνορία Παναγίας Χρυσοπηγῆς, μὲ ἑπτὰ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τρεῖς καὶ τρία κάρτα Παναγίας τῆς Ἐλεούσης καὶ δύο ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Περὶ δὲ τῶν δύο μεγάλων πυρκαϊῶν τοῦ Γαλατᾶ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, μᾶς πληροφορεῖ τεμάχιον, ἀνέκδοτον ἴσως καὶ μέχρι σήμερον, τῆς Ἱστορίας τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, ὅπου ὁ Δοσίθεος ἀφηγεῖται ὅτι «κατὰ τὸ 1659 ἐν τῇ κατὰ Γαλατᾶν πυρκαϊᾷ ἐκάησαν καὶ ἡ

ἐκκλησίαις τῆς Χρυσοπηγῆς, τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Ἐλεούσης», καθὼς καὶ εἰς ἄλλην πυρκαϊὰν ἐν Πόλει τὸ ἴδιον ἔτος ἐκάησαν ἄλλαι ἑπτὰ ἐκκλησίαι.

Τὴν δὲ δευτέραν μεγάλην πυρκαϊὰν τοῦ 1696, ὁπότε ἐκάησαν ἕως 40.000 «σπίτια καὶ μαγαζιά», ἐκθέτει μὲ λυρισμὸν ποίημα 118 στίχων, εἰς τοὺς τελευταίους 12 στίχους τοῦ ποιητοῦ—Βαρνάβα τινὸς Κυπρίου, κληρικοῦ ὡρισμένως—ὁμολογοῦντος τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ἀγραμματωσύνην του. Ἐὰν δὲ ἡ ὁμολογία τῆς ἀγραμματωσύνης ἑρμηνευθῇ ὡς πλαγία αἴτησις συγγνώμης, παρέχομεν αὐτὴν προθύμως καί πως εὐγνωμόνως διὰ τὸ ἀμυδρὸν ἔστω φῶς τὸ ὁποῖον χύνουν οἱ στίχοι αὐτοὶ εἰς τὴν τόσῳ σκοτεινὴν ἱστορίαν τῶν ναῶν Γαλατᾶ κατὰ τοὺς παρελθόντας πέντε αἰῶνας.

† Ο ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

ΣΕΛΙΔΕΣ 1460

Β) «ΟΙ ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑι ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤΕΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝ ΛΥΔΙΑι (1577-1790)».

ΤΟ 1922 ἀγνοῶ ἐκ ποίας ἀφορμῆς ὁ διάκονος Γερμανὸς Ἀθανασιάδης, ὡς ὑπογραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐξέδωκε τύποις τοῦ πάλαι ποτὲ διαλάμψαντος πατριαρχικοῦ τυπογραφείου βιβλίον ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων. Εἰς αὐτὸ ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ἐννέα Μητροπολιτῶν, ὧν πρῶτος ὁ **Γαβριὴλ Σεβῆρος**, ὁ ὁποῖος ἐλθὼν ἐδῶ ἐξελέγη τὸ 1575 Φιλαδελφείας ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ Β', ὢν πρότερον ἐφημέριος ἐν Βενετίᾳ, ὅπου ἐπέστρεψε μετὰ δύο ἔτη τὸ 1577, διότι ἡ ἐπαρχία του εὑρίσκετο εἰς ἐσχάτην οἰκονομικὴν ἀδυναμίαν. Ἐκεῖ ἐπανέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ ἐφημερίου μὲ τὸν τίτλον ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου καὶ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἔν τε τῇ Βενετίᾳ καὶ ἐπὶ τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν Δαλματίας. Ἐντεῦθεν ἡ προσθήκη εἰς τὴν φήμην τοῦ Φιλαδελφείας «Προέδρου Βενετίας».

2) **Θεοφάνης ὁ Ξενάκης**, Κύπριος (1617).

3) **Νικόδημος ὁ Μεταξᾶς**, ὁ φίλος καὶ συμμαθητὴς Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν Παταβίῳ τῆς Ἰταλίας, Κεφαλλήν. Ἔμεινεν ἐπὶ τριετίαν ὡς ἀπομακρυνθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου (1629).

4) **Ἀθανάσιος ὁ Βαλεριανὸς** ὡς ἐπίσκοπος Κυθήρων ἐξελέγη τὸ 1630 Μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ ἔμενεν ἐν Βενετίᾳ.

5) **Μελέτιος ὁ Χορτάκης**, Κρής, ἱερατεύων ἐκεῖ ἐξελέγη Φιλαδελφείας τὸ 1657, διαμείνας μέχρι τοῦ 1677 ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὁλόκληρον.

6) **Μεθόδιος ὁ Μορώνης**, Κρής, πρώην ΚΠόλεως παραιτηθεὶς τὸ 1671, μεταβὰς ἐξελέγη ἀρχιερατικὸς Προϊστάμενος Βενετίας.

7) **Γεράσιμος ὁ Βλάχος,** Κρὴς καὶ οὗτος, ἐφημερεύων ἐν Βενετίᾳ ἐξελέγη τὸ 1679 Φιλαδελφείας.

8) **Μελέτιος ὁ Τυπάλδος**, ὑπεδείχθη ὑπὸ τῆς ἐν Βενετίᾳ Ἀδελφότητος καὶ ἐξελέγη Μητροπολίτης Φιλαδελφείας τὸ 1685, χειροτονηθεὶς μετὰ ἓν ἔτος.

9) ***Σωφρόνιος ὁ Κουτούβαλης*** (1790 - 1810) ἦτο προηγουμένως ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, ἐξελέγη δὲ Φιλαδελφείας ὑπὸ τῆς κοινότητος Βενετίας.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐγράφη ἐπὶ τῇ βάσει ἔργου τοῦ Ἰ Βελούδου «Ἡ ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὴ ἀποικία» ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν χρυσοβούλλων καὶ γραμμάτων πατριαρχικῶν καὶ ἐκθέσεων κατατεθειμένων καὶ εὑρισκομένων ἐν τῷ οἰκείῳ φακέλλῳ τῆς Ἰ. Συνόδου.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

Γ) ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΘΕΙΟΤΑΤΗΝ ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΚΑΙ ΙΕΡΑΝ ΣΥΝΟΔΟΝ.

Περὶ τοῦ εἰς Πολωνίαν ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ ἀποστολῇ ταξειδίου αὐτοῦ.
(10 - 31 Δεκεμβρίου 1930).

Ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς του ὁ Σεβ. συγγραφεὺς τοῦ ἐξ 22 σελίδων βιβλιαρίου συνέταξε σχετικὴν ἔκθεσιν, ἡ ὁποία εὐρύτερον διὰ τοῦ ἔργου τούτου γενομένη γνωστή, μᾶς δίδει τὸ ἐπιχείρημα νὰ ἐκτιμήσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν, τὴν σύνεσιν καὶ τὴν περὶ ἧς μεγάλως ἐξετιμᾶτο τακτικήν του εἰς διαχείρησιν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀπαιτούντων ἐνίοτε λεπτὴν συμπεριφοράν, εὐστροφίαν καὶ ἑτοιμότητα πνεύματος, γνώσεις γενικὰς καὶ εἰδικάς, ὀρθὸν νοῦν καὶ διαίσθησιν, κρίσιν καὶ εὕρεσιν τοῦ δέοντος γενέσθαι σὺν τῷ δυνατῷ γε έσθαι. «Διὰ τῆς ***διακρινούσης αὐτὴν συνέσεως καὶ φιλοτιμίας*** διεξάξει τὰ πάντα αἰσίως καὶ ἀξίως» λέγει τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου δημοσιευόμενον πιττάκιον. Συμφωνῶ ὅτι ἀληθὲς εἴρηκεν. Ἐὰν ὁ ὑπογράφων δὲν πάσχῃ περίεργον εἶδος ψευδομανίας, ὁ ἐπίσημος χαρακτηρισμὸς τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ ὡς συνετοῦ καὶ φιλοτίμου θὰ λάβῃ ἀδύνατον τόνον. Ἡ ἀρετὴ δημοσίᾳ κρινομένη ἀναγνωρίζεται καὶ παρὰ τῶν μὴ φιλικῶς διακειμένων. Συμβαίνει δὲ καὶ ἐπισήμως καὶ ἐγγράφως!

Μετὰ τὸ πατριαρχικὸν πιττάκιον, φέρον ἡμερομηνίαν 3 Δεκεμβρίου 1930, εἰς τὴν ὄπισθεν σελίδα ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι τὸν Μάρτιον τοῦ 1930 ὁ Πρόεδρος τῆς Πολωνικῆς Δημοκρατίας Μοτσίστσκι προσέφερε πα-

ράσημον καὶ δῶρα τῷ τότε Προκαθημένῳ Φωτίῳ Β', ἀντίδωρα δὲ ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποσταλοῦν καὶ τούτων κομιστὴς ἐγένετο ὁ συντάκτης τῆς ἐκθέσεως, ἡ ὁποία, μετὰ τὸ προοίμιόν της, ἀναγράφει κατὰ ἡμερομηνίας τὰ πεπραγμένα. Κυριακὴν π. χ. 14 Δεκεμβρίου ὥραν 2.45 μ. μ. πῶς ἔφθασε καὶ ἐγένετο δεκτὸς φιλοφρόνως εἰς τὸν κεντρικὸν σταθμὸν τῆς Βαρσοβίας, Δευτέραν 15ην τοῦ μηνὸς τὴν 11ην π. μ. ἐπεσκέφθη τὸν Μακαριώτατον Βαρσοβίας, οὐ πρὸ πολλοῦ ἀνακηρυχθέντα εἰς αὐτοκέφαλον ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, κατόπιν ἐνδελεχοῦς καὶ σοβαρᾶς μελέτης τοῦ μεταπολεμικοῦ (μετὰ τὸν Αον γενικὸν πόλεμον) ἐκκλησιαστικοῦ προβλήματος. Αὐθημερὸν καὶ μ. μ. ἐπεσκέφθη τὸν Ὑπουργὸν τῶν Θρησκευμάτων. Στὰς 16, ἤτοι τὴν ἐπιοῦσαν, παρέστη εἰς ἐπιμνημόσυνον ἀκολουθίαν ψαλεῖσαν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς ὑπὲρ ἀναπαύσεως τοῦ πρώτου προέδρου τῆς Πολωνικῆς Δημοκρατίας, τὴν δὲ 7 μ. μ. ἐπεσκέφθη τὸ Οἰκοτροφεῖον ὅπου παρὰ τὴν Μητρόπολιν ἐνδιαιτῶνται οἱ σπουδασται οἱ ὁποῖοι φοιτοῦν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ αὐτόθι Πανεπιστημίου. Ἐκεῖ ἔχει σχετικὰς προσφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις. Στὰς 17 ἐδέχθη ἀντεπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ, μετὰ δὲ μεσημβρίαν ὥρᾳ 2.30 παρεκάθησεν εἰς γεῦμα δοθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν Συμβούλου. Τὴν ἐπομένην ἐδέχθη ἀντεπίσκεψιν τοῦ Ἐπιτετραμμένου τῆς Τουρκικῆς Πρεσβείας καὶ κληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀναρρώσαντος Ἀρχιεπισκόπου Βαρσοβίας Διονυσίου ὡδηγήθη πομπωδῶς εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μέγαρον. Παρασκευὴν 19ην Δεκεμβρίου ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ἐτελέσθη ἐπιμνημόσυνος τελετὴ ὑπὲρ τοῦ ἀποβιώσαντος ἐν Ἀθήναις πρώην ΚΠόλεως Κωνσταντίνου τοῦ Ε', τὴν δὲ 5ην μ. μ. παρετέθη τέϊον εἰς τὸν ἀριστοκρατικὸν οἶκον τοῦ Συμβούλου τοῦ Ὑπουργείου παρόντων πολλῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, τμηματαρχῶν κ. τ. τ. Παντοῦ ἐφαίνετο ὁ σεβασμὸς καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἱστορικήν της ἀποστολήν.

Τὸ Σάββατον 20 τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν ἔτυχεν ἀκροάσεως παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Δημοκρατίας, ὃν καταλλήλως προσεφώνησε καὶ προσέφερε τὰ ἱερὰ δῶρα, χρυσοῦν σταυρὸν καὶ ἐπίχρυσον εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου, προστάτου τοῦ Προέδρου, ὅστις ἀντεφώνησε βαθέως συγκεκινημένος, τονίσας ὅτι «κατὰ τοὺς διαρρεύσαντας αἰῶνας οἱ Ὀρθόδοξοι Πολωνοὶ εὑρίσκοντο εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου».

Τὴν 5ην μ. μ. αὐθημερὸν κατόπιν προσκλήσεως τῶν δημοσιογράφων ἐδέχθη 12 ἀντιπροσώπους τοῦ ἐγχωρίου τύπου καὶ ἀπήντησεν εἰς ὑποβληθείσας δημοσιογραφικὰς ἐρωτήσεις σχετιζομένας μὲ τὴν ἀποστολήν του

καὶ τὴν θέσιν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἔναντι τῆς ἐν Πολωνίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἔκθεσις ἔχει τὴν συνολικὴν ἔννοιαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀπαντήσεων. Τὴν 8ην μ. μ. παρετέθη δεῖπνον ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ πατριαρχικοῦ Ἀποκρισαρίου Ἀλεξάνδρου Ζώτου, τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν 5ην μ. μ. ἐγένετο τιμητικὴ δεξίωσις ἐν τῷ μητροπολιτικῷ μεγάρῳ καὶ ἐπίσκεψις τοῦ μὴ τελείως ἀναρρώσαντος Μακαρ. κ. Διονυσίου.

Καὶ τὴν 22αν Δεκεμβρίου μετὰ τὰς ἀποχαιρετιστηρίους ἐπισκέψεις ἐν κατακλεῖδι τῆς ἐκθέσεως ἀναγράφεται ἡ ἐκ Βαρσοβίας ἀναχώρησις.

Ἡ Ἔκθεσις αὕτη φέρει χρονολογίαν καὶ ἡμερομηνίαν 11 Ἰανουαρίου 1931.

† Ο ΚΥΔΩΝΙΩΝ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙ ΕΝ ΑΥΤΩι ΤΕΛΟΥΜΕΝΑΙ ΣΥΝΑΞΕΙΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ καὶ ἡ ἀσύγκριτος μεγαλοπρέπεια τοῦ μοναδικοῦ τούτου κτίσματος, τοῦ ἀφιερωθέντος εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ Σοφίαν, εἶναι παγκοσμίως γνωστά· ὡμίλησαν περὶ αὐτοῦ καὶ περιέγραψαν αὐτὸ πάντες οἱ ἱστορικοὶ ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἡ δὲ τέχνη ἀπὸ στόματος ὅλων τῶν σοφῶν τῆς γῆς ἀνεγνώρισε τὴν «Μεγάλην Ἐκκλησίαν», τὴν ὁποίαν Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς ἀπεκάλεσε ***Θρόνον τῆς Ἐκκλησίας***, ὡς τὸ τελειότερον δημιούργημα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ὡς τὸ μεγαλοπρεπέστερον κατόρθωμα τῆς πίστεως, ἐπισκιάσαν τὴν δόξαν καὶ τὴν αἴγλην τῶν ἀφιερωθέντων εἰς τὸν Θεὸν κτισμάτων, τὸ δικαιολογῆσαν πλήρως τοὺς λόγους τοῦ κτίτορος αὐτοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφωνήσαντος μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ ἐν ἀκρατήτῳ ἱερῷ ἐνθουσιασμῷ «νενίκηκά σε Σολομών» [1]).

Τὸν πρῶτον ναὸν «τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας» ἵδρυσε δρομικὸν ὁ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου υἱὸς καὶ διάδοχος Κωνστάντιος, καταστήσας αὐτὸν καθεδρικὸν τῆς πρωτευούσης ναὸν καὶ πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐξετυλίχθησαν ἐν αὐτῷ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα.

Τὸν ναὸν τοῦτον τοῦ Κωνσταντίου διὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου κατέκαυσεν ὁ λαὸς θεωρήσας πλέον περιττὸν νὰ ὑπάρχῃ, ἀφοῦ ἔλειψεν ἡ φωνὴ ἡ ἡδύλαλος ἡ τέρπουσα καὶ χειραγωγοῦσα αὐτόν. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ἐπεσκευάσθη καὶ συνεπληρώθη διὰ θόλου (τῷ 404), ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπυρπολήθη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα (532). Τὴν καταστροφὴν τούτου θρηνεῖ ὁ σύγχρονος τῶν φοβερῶν γεγονότων Ρωμανὸς ὁ Μελῳδός, ὡς καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἐν περισωθέντι αὐτοῦ ποιήματι, ἐνῷ μετὰ δραματικῆς τέχνης ἱστορεῖ τὰ κατὰ τὴν στάσιν λαβόντα χώραν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν δύο μεγάλων ναῶν. Πρὸ τῆς στάσεως προηγήθη σεισμὸς καταστρεπτικὸς καὶ ἐπηκολούθησαν οἱ κατὰ τὴν στάσιν φόνοι καὶ ὁ ἐμπρησμὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν δύο μνημονευ-

---

[1]) Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἴδε τὸ μνημειῶδες ἔργον ***Εὐγενίου Ἀντωνιάδου***, Ἔκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας, Ἀθῆναι-Παρίσιοι 1907—1909.

θέντων μεγάλων ναῶν, ὡς περιγράφει αὐτὸν ὁ Ρωμανὸς «Μίαν δευτέραν τὴν πληγὴν ὁ κτίστης ἐπιφέρων—ἀνθρώπους δὲ εὑρίσκων κρείττους μὴ γενομένους—ἀλλὰ καὶ χείρους ἑαυτῶν—τότε ἀθυμίαν ἐπιφέρει εἰς αὐτὴν τὴν τράπεζαν τῆς χάριτος—καυθῆναι συγχωρήσας τὰ ἅγια τὰ τῆς ἐκκλησίας—.... καὶ ἐξεχέετο ὁ θρῆνος τοῦ πλήθους ἐν πλατείαις τε ὁμοῦ καὶ ἐκκλησίαις—τὰ πάντα γὰρ τὸ πῦρ διέφθειρε.... τὸ πῦρ μὲν γὰρ ταῖς ὕλαις ἐτρέφετο σπεῦδον διατρέχειν ὑπ' ἀνέμων ἐπιφόβων ὠθούμενον πρὸς τὸ κατακαίειν.... Νεφέλης δίκην μὲν τὸ πῦρ ἐν ὅλῳ τῷ ἀέρι ἐκτύπει ἐξαστράπτον καὶ πάντα καταφλέγον ἦχον καὶ φόβον ἐμποιοῦν· πρὸς τούτοις δὲ ὕδωρ ἐγείρετο τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ, τῶν ἀνθρώπων δὲ αἱ χεῖρες ἀνόνητοι πρὸς ἐπικουρίαν, ἀντέτεινεν αὐτοῖς τὸ πῦρ καὶ ἐνίκα καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ ἐφιλονείκει, ἐκώλυε γὰρ τοὺς φεύγειν ἐπειγομένους· ὅμως ἵν' εἴπω συνελὼν πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει σὺν καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἅμα τῷ παλατίῳ πάσης ἐλπίδος ἦν ἐκτὸς ὅσον ἐπ' ἀνθρώποις... ὑπὸ μὲν τούτων τῶν δεινῶν *) κατείχετο ἡ πόλις καὶ θρῆνον εἶχε μέγαν· σὺν τούτοις δὲ εἰκότως ἐπηύχετο καὶ ὁ βασιλεύων, σὺν τούτῳ δὲ σύνευνος ἡ τούτου, δός μοι βοῶν σωτὴρ ὡς καὶ τῷ Δαυίδ σου τοῦ νικῆσαι Γολιάθ· σοὶ γὰρ ἐλπίζω.... Ὅτε δὲ ἤκουσε Θεὸς φωνῆς τῆς τῶν κραζόντων καὶ τῶν βασιλευόντων καὶ ἔδωκε τῷ ἄστει τοὺς φιλανθρώπους οἰκτιρμούς, ὀδυρμὸς πικρὸς γὰρ ἐγεγόνει δι' αὐτοὺς ἀναιρεθέντας ξίφεσι· γυναῖκες χηρείαν ὠδύροντο, παῖδες ὀρφανίαν, οἱ πατέρες ἀτεκνίαν, οἱ σύγγονοι στέρησιν συναίμων· ἄλλοι ἀπώλειαν ἐθρήνουν πραγμάτων, καὶ τὸ πένθος ἦν κοινὸν πάσῃ τῇ πόλει. Ἔκειτο χαμαὶ ὁ θρόνος τῆς Ἐκκλησίας» (ἡ Ἁγία Σοφία). Καὶ κατακλείει τὴν εἰκόνα τῆς μεγάλης συμφορᾶς διὰ τῶν ἑξῆς συγκινητικῶν παραπόνων· «ψαλμοῖς ἐγέραιρόν ποτε Σοφίαν καὶ Εἰρήνην, δυνάμεις τὰς ἐνδόξους τῆς ἄνω πολιτείας οἱ τοῦ βαπτίσματος υἱοί· ἔβλεπον δὲ ἄρτι τοὺς ναοὺς τοὺς ἱεροὺς κειμένους εἰς τὸ ἔδαφος· τὸ κάλλος τὸ ἐκ τούτων τὸ ἔνδοξον πλῆρες ἦν σαπρίας, ὁ δὲ τόπος ὁ ἐκλάμπων φαιδρότητα φόβον νῦν ἠπείλει· ἀπήστραπτέ ποτε τὸ φῶς ἐκ τοῦ κάλλους, ἀπεδίωκεν νυνὶ τὸ πῦρ τοὺς ὁρῶντας» [2]).

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τοῦ πρώτου τούτου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εὐθὺς ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ ἐπὶ νέων σχεδίων ὁ μέγας Ἰουστινιανὸς ἀναθέσας τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κολοσσιαίου ἔργου εἰς τοὺς διαπρεπεστέρους ἀρχιτέκτονας τῆς ἐποχῆς του, Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ

*) Ἰδοὺ τὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμασεν ἡ πόλις κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἐκ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ὁποίων ὁ Ρωμανὸς εἰς τὸν Ἀκάθιστόν του ὕμνον προσφέρει εὐχαριστήρια εἰς τὴν ὑπέρμαχον στρατηγὸν ἀπὸ μέρους τῆς δοκιμασθείσης πόλεως ἐλευθερωθείσης τῶν δεινῶν.

[2]) Mioni, Romano il Melode σ. 96 κέ.

Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον. Τὸ ἐξαίσιον τοῦτο ἀριστούργημα ἤχθη εἰς πέρας ἐντὸς ἐτῶν πέντε, μηνῶν ἕνδεκα καὶ ἡμερῶν δέκα ἀπὸ τῆς πυρπολήσεως αὐτοῦ· καὶ τότε ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ τῇ 23ῃ Δεκεμβρίου ἰνδικτιῶνος α΄ [3]. Τὴν γενομένην κατὰ τὰ ἐγκαίνια λιτὴν περιγράφει τὸ Τυπικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας οὕτω: «Περὶ ὥραν γ΄ κατέρχεται ὁ πατριάρχης καὶ εἰσέρχεται διὰ τῆς πλαγίας εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ γίνεται εὐχὴ τοῦ τρισαγίου καὶ ἄρχονται οἱ ψάλται ἐν τῷ ἄμβωνι τὸ Τροπάριον ἦχος δ΄: «Ἡ πόλις σου Θεοτόκε, ἡ ἐν σοὶ βασιλεύουσα, μεγάλην λυτρωθεῖσα διὰ σοῦ περιστάσεων, σοὶ ὕμνον εὐρωστίας προβάλλεται, τὴν ἁγίαν σου ᾠδὴν φθεγγομένη μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατὸς καὶ μόνος πολυέλεος». Καὶ ἡνίκα ἐξέλθῃ ἡ λιτὴ ἐν τῷ Φόρῳ καὶ δοξάζουσιν οἱ ψάλται τὸ αὐτὸ Τροπάριον καὶ ὁ διάκονος τὸ μέγα «Κύριε ἐλέησον» καὶ πάλιν ἄρχεται Τροπάριον ἦχος πλ. δ΄: «Τὴν πόλιν ἡμῶν, Κύριε, ὡς τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμὸν ἐκ πάσης σου δικαίας ἀπειλῆς ἐλευθέρωσον, καὶ τοῖς σκήπτροις τῆς βασιλείας αὐτῆς διὰ παντὸς κατακόσμησον, βαρβάρων ἀποστροφὴν καὶ τῶν κινδύνων ἀπαλλαγὴν διὰ τῆς Θεοτόκου δωρούμενος». Καὶ ὅτε φθάσῃ ἡ λιτὴ εἰς τὸν νάρθηκα πλησίον τῶν μεγάλων πυλῶν μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Τροπαρίου, εὐλογεῖ ὁ πατριάρχης καὶ ἄρχεται τὰ ὀρφανὰ τὸ «Ἄρατε πύλας» καὶ εἰσέρχεται ἡ λιτὴ καὶ γίνεται εὐθὺς εὐχὴ τοῦ Τρισαγίου» [4]. Πρὸ τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῇ 22 Δεκεμβρίου ἐτελέσθησαν τὰ Ἀνοίξια ἢ θυρανοίξια τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ φωτοδρόμιον.

Γνωστὸν ὅτι πρὸ τῆς ἁλώσεως εἰς τὰς γενομένας συνάξεις τῶν ἐν Βυζαντίῳ ναῶν προηγεῖτο λιτανεία ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἢ τοῦ ἀρχιερέως, ἀρχομένη πάντοτε ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ λήγουσα εἰς τὸν ἑορτάζοντα ναόν. Τὴν τοιαύτην Τυπικὴν διάταξιν τῆς γενομένης λιτῆς περιέσωσαν δύο εἰλητάρια τῆς μεγίστης Λαύρας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 36 καὶ 47 ὡς ἑξῆς:

«Τάξις γινομένη ἐπὶ λιτῇ (ἢ ἐπὶ λιτῆς κατὰ τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 36) μελλούσης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξέρχεσθαι.

Κάτεισιν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον διὰ τῆς πλαγίας, προπορευομένου τοῦ Κανστρινσίου, καὶ προσκυνοῦντος αὐτοῦ τρίτον, ἀνυψοῖ ὁ Κανστρίνσιος τὸ κατὰ τὴν ἐνδυτὴν τῆς ἁγίας Τραπέζης ταβλίον

---

3) Τὰ δεύτερα ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ τρούλλου ἐγένοντο τῷ 562 Δεκ. 24 (Schneider, Byzanz σ. 73).

Ἡ λιτὴ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πλάτωνος καθημένου τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου ἐν τῷ χρυσῷ ὀχήματι καὶ κρατοῦντος ἐν χερσὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ ἐλιτάνευον τὸ «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ἡμῶν».

4) *Δημητριεύσκη*, Τυπικὰ Α. 34.

καὶ ἀσπάζεται αὐτό. Λαμβάνων δὲ καιρὸν ὁ ἀρχιδιάκονος ἐπιτρέπει τῷ διακόνῳ, καὶ μὴ λέγων τὸ « εὐλόγησον δέσποτα» εὐθύς φησιν· «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν»· καὶ λαμβάνων ὁ ὑποδιάκονος τὸν σταυρόν, τὸν πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἔρχεται σὺν αὐτῷ καὶ ἵσταται εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἀρχιερέως μέρος, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εὔχεται οὕτως: «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, μνήσθητι ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἀχρείων δούλων σου ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι ἡμᾶς τὸ ἅγιον καὶ προσκυνητὸν ὄνομά σου καὶ μὴ καταισχύνῃς ἡμᾶς ἀπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ ἐλέους σου, [5]) ἀλλὰ χάρισαι ἡμῖν, Κύριε, πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ ἀξίωσον ἡμᾶς ἀγαπᾶν καὶ φοβεῖσθαί σε ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ ποιεῖν ἐν πᾶσι τὸ θέλημά σου». Ἐκφώνησις [6]). «Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν»· ὁ λαὸς «ἀμήν»· ὁ ἱερεὺς «εἰρήνη πᾶσι»· ὁ διάκονος «τὰς κεφαλάς»· ὁ ἀρχιερεὺς εὔχεται [7]). «Κύριε ἅγιε, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τῷ παντεφόρῳ σου ὄμματι ἐπιβλέπων ἐπὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν, σοὶ ἐκλίναμεν τὸν αὐχένα τῆς καρδίας καὶ τοῦ σώματος· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου τὴν ἀόρατον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου καὶ εὐλόγησον πάντας ἡμᾶς· καὶ εἴ τι ἡμάρτομεν ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Θεὸς συγχώρησον, δωρούμενος ἡμῖν καὶ τὰ ἐγκόσμια ἀγαθά σου. Σὸν γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν... Εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν». Καὶ λαμβάνων τὸν καιρὸν ὁ ἀρχιδιάκονος ἐπιτρέπει τοῖς ψάλταις καὶ ἀπάρχονται τοῦ Τροπαρίου τῆς λιτῆς· εἰσερχομένου δὲ καὶ διακόνου ἑτέρου μετὰ θυμιάματος καὶ λέγοντος τὸ «εὐλόγησον, δέσποτα» σφραγίζει τὸ θυμίαμα ὁ ἀρχιερεὺς καὶ φησί· «θυμίαμά σοι προσφέρομεν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀντικατάπεμψον ἡμῖν τὴν τοῦ παναγίου σου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τούς».... Καὶ οὕτω, τοῦ διακόνου θυμιῶντος, αὐτὸς λαμβάνει τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ἵσταται ἐπάνωθεν τοῦ τὸν σταυρὸν βαστάζοντος. Θυμιῶν δὲ ὁ διάκονος τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὸν ἀρχιερέα κατέχοντα τὸ εὐαγγέλιον, μεθίσταται πρὸς τὸ θυμιᾶσαι καὶ τὸν σταυρόν. Εὐθέως οὖν λαμβάνει ὁ ἀρχιδιάκονος ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀρχιερέως τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἀσπάζεται αὐτὸ ὁ ἀρχιερεὺς προσάγοντος δὲ καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ βαστάζοντος αὐτόν, ἀσπάζεται καὶ τοῦτον, καὶ οὕτως ἐξέρχονται πρῶτον μὲν ὁ διάκονος ὁ κατέχων τὸ θυμιατήριον, εἶτα ὁ τὸν σταυρὸν βαστάζων, ἔπειτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς ὑπό τινος μὴ παρακρατούμενος. Ὅταν δὲ ἔλθωσιν εἰς τὸ τρίτον ποτάμιον, ὁ μὲν ἀρχιερεὺς ἵσταται μέσον, τὸ δὲ εὐαγγέλιον

[5]) Τὰ «ἀπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ ἐλέους σου – καὶ ἀξίωσον ἡμᾶς» ἐλλείπουσιν ἐν τῷ 47.
[6]) Ἐκφώνησις] ἐλλείπ. ἐν 47. [7]) Εὔχεται] ἐλλείπ. ἐν 36.

ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ὁ σταυρὸς ἐξ ἀριστερῶν ἔνθα καὶ τὸ θυμιατήριον Λέγοντος δὲ τοῦ διακόνου «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», ὁ ἀρχιερεὺς φησι· «εὐλογημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεί»... Εἶτα προσάγοντος τοῦ ἀρχιδιακόνου τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν σταυρὸν τοῦ βαστάζοντος αὐτόν, ἀσπάζεται ἀμφότερα, καὶ ὁ τῶν ὑποδιακόνων δομέστικος φαινόλιον φέρων περιβάλλει τὸν αἴροντα τὸν σταυρόν. Καὶ κατιόντων πάντων εἰς τὰς βασιλικὰς πύλας στρέφεται πρὸς ἀνατολὰς ὁ ἀρχιερεὺς καὶ εὔχεται· καὶ οὕτω καλύπτων τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἀπάρχεται τῆς ὁδοῦ.

Ἐρχομένης δὲ τῆς λιτῆς εἰς τὸν Φόρον, ἢ εἰς ἕτερον τόπον ἔνθα ἂν ᾖ τύπος, δοξάζουσιν οἱ ψάλται, καὶ γενομένης τῆς ἐκτενοῦς δεήσεως, ὁ ἀρχιερεὺς εὔχεται οὕτως· «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης καὶ ἐπιβλέπων ἀβύσσους ὄμματι εὐσπλάγχνῳ τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν ἐπισκεπτόμενος εὐλόγησον πάντας ἡμᾶς τοὺς ἐπικεκλικότας τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς καὶ ὕψωσον τὸ κέρας ἡμῶν ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου. Εἴη τὸ πανάγιον ὄνομα τῆς φιλανθρωπίας σου εὐλογημένον καὶ δεδοξασμένον, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ....καὶ εὐθέως ἀπάρχονται οἱ ψάλται τοῦ Τροπαρίου καὶ κινεῖται ἡ λιτή».

Ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἰουστινιανείου τούτου κτίσματος μέχρι **τῆς ἁλώσεως** (1453) ὁλόκληρος ὁ τῶν Βυζαντινῶν βίος εἶναι συνυφασμένος μὲ τὴν «Μεγάλην ταύτην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν.» Ὅλα τὰ μεγάλα ἱστορικὰ γεγονότα ἔλαβον χώραν «ἐν τῷ θρόνῳ τούτῳ τῆς Ἐκκλησίας» καὶ ὅλη ἡ Βυζαντινὴ μεγαλοπρέπεια τῶν πομπῶν καὶ ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων προσελάμβανε τὴν ὑπερκόσμιον αὐτῆς αἴγλην καὶ ἔκφρασιν ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ ἱεροῦ ἀριστουργήματος. Ὁ ὑλικὸς πλοῦτος τῆς μεγάλης κιβωτοῦ ἀπερίγραπτος, ἀμέτρητος· ὁ πνευματικὸς ἀσύγκριτος μὲ τὰ ὑλικὰ τοῦ κόσμου. Ὁ οὐρανὸς ἐπάνω αὐτῆς καὶ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς σώματα ἁγίων, λείψανα μαρτύρων, σύμβολα ἱερὰ τῆς πίστεως, σφραγῖδες θεϊκῆς χάριτος καὶ νίκης τῆς εὐσεβείας τρόπαια.

Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐτελοῦντο αἱ συνάξεις τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν, καὶ πολλῶν ἁγίων ὧν τὰ ἱερὰ λείψανα κατέκειντο ἐν αὐτῷ. Οἱ Συναξαρισταὶ περιέσωσαν πλῆθος συνάξεων γενομένων ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτῶν, καὶ δὴ τῶν ἑξῆς:

α') Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας (Ἰανουαρ. 18).

β') Ἀλεξάνδρου, Ἰωάννου καὶ Παύλου πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Αὐγ. 30).
γ') Ἀμβροσίου Μεδιολάνων (Δεκεμ. 7).
δ') Ἀνανίου, Ἀζαρίου, Μισαὴλ καὶ Δανιὴλ (Δεκεμ. 7).
ε') Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου (Ἰανουαρ. 17).
ς') Βασιλείου τοῦ μεγάλου (Ἰανουαρ. 1).
ζ') Βασιλέως ἐπισκόπου Ἀμασείας (Ἀπριλ. 16).
η') Γενναδίου, Ἰωάννου, Ἐπιφανίου καὶ Μηνᾶ πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Αὐγ. 26).
θ') Γερμανοῦ πατριάρχου Κ/πόλεως (Μαΐου 12).
ι') Γεωργίου καὶ Ἰωάννου πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Αὐγ. 18).
ια') Γρηγορίου Νύσσης (Ἰανουαρ. 10).
ιβ') Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (Ἰανουαρ. 25).
ιγ') Γρηγορίου Νεοκαισαρείας (Νοεμ. 17).
ιδ') Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (Ὀκτωβρ. 3).
ιε') Δομετιανοῦ ἐπισκόπου Μελιτηνῆς (Ἰανουαρ. 10).
ις') Ἐπιφανίου πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 15).
ιζ') Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου (Ἰανουαρ. 20).
ιη') Εὐθυμίου πατριάρχου Κ/πόλεως (Ἰανουαρ. 20).
ιθ') Εὐτυχίου πατριάρχου Κ/πόλεως (Ἀπριλ. 6).
κ') Ἡλία, Ἱερεμίου, Ἡσαΐου, Σαμουὴλ καὶ Δανιήλ, τῶν πέντε μαρτύρων Αἰγυπτίων, καὶ τῶν ἁγίων Παμφίλου, Οὐάλεντος, Παύλου, Πορφυρίου, Σελεύκου καὶ Θεοδούλου (Φεβρ. 16) «ἔνδον τοῦ κυκλείου, ἔνθα καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν σώματα ἀπόκεινται, μεθ' ὧν ἐνεθρονίσθη καὶ ἡ αὐτὴ ἁγιωτάτη ἐκκλησία» (κατὰ τὸν Παρισινὸν Συναξαριστὴν 1594) [8]).
κα') Θεοφάνους Σιγριανῆς (Δεκεμ. 16).
κβ') Θωμᾶ τοῦ πάλαι (τοῦ παλαιοῦ) πατριάρχου Κ/πόλεως (Μαρτ. 22).
κγ') Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου (Δεκεμ. 20).
κδ') Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας (Νοεμ. 15) ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ.
κε') Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ καὶ Παύλου τοῦ νέου, πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Σεπτ. 2).
κς') Ἰωάννου (τοῦ Ε') πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 15).
κζ') Ἰωάννου (τοῦ Β') πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 15).

---

[8]) Εἰς τὸν Παρισινὸν Συναξαριστὴν ὑπ' ἀριθ. 1578 τὰ ὀνόματα τῶν πέντε μαρτύρων Αἰγυπτίων εἶναι: «Ἡλίας, Ἱερεμίας, ***Μανουήλ***, Δανιὴλ καὶ ***Ἰωάννης***».

κη') Ἰωάννου καὶ Γεωργίου πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Αὐγ. 18).
κθ') Ἰωσὴφ τοῦ μνήστορος καὶ Δαυὶδ τοῦ προφήτου (τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Χριστοῦ Γέννησιν).
λ') Καλλινίκου πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 23).
λα') Κοδράτου μάρτυρος (Σεπτ. 22) ἐν τῷ Σκευοφυλακίῳ, ἔνθα καὶ ἡ ἁγία αὐτοῦ κάρα ἀπόκειται.
λβ') Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης (Μαΐου 21).
λγ') Κωνσταντίνου καὶ Μαρκιανοῦ τῶν βασιλέων (Νοεμ. 28).
λδ') Κωνσταντίνου πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 9) ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ.
λε') Λέοντος πάπα Ρώμης (Φεβρ. 18).
λϛ') Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας τῆς βασιλίσσης (Φεβρ. 7) ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ.
λζ') Τῶν ἐν Μαρτυρουπόλει μαρτύρων (Φεβρ. 16).
λη') Μηνᾶ πατριάρχου Κ/πόλεως (Αὐγ. 15).
λθ') Μητροφάνους πατριάρχου Κ/πόλεως (Ἰουν. 4.).
μ') Μωϋσέως, Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ (τῇ Α' ἑβδ. τῶν νηστειῶν) 9).
μα') Νεκταρίου, Ἀρσακίου, Ἀττικοῦ καὶ Σισινίου πατριαρχῶν Κ/πόλεως (Ὀκτωβρ. 11).
μβ') Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων (Δεκεμ. 6).
μγ') Πατέρων τῶν ἐν τῇ ϛ' συνόδῳ (τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου Σταυροῦ).
μδ') Πατέρων τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἐπὶ Μαρκιανοῦ (Ἰουλ. 16).
με') Πατέρων τῆς ε' συνόδου (Κυριακὴ μετὰ τὴν 16ην Ἰουλίου).
μϛ') Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ πατριάρχου Κ/πόλεως (Νοεμ. 6 ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ).
μζ') Πέτρου προσκύνησις ἁλύσεως (Ἰανουαρ. 16) ἐν τῷ ἀποστολείῳ τῷ ὄντι ἔνδον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, εἰς ὃ ἐτελεῖτο καὶ ἡ σύναξις τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος (Δεκεμ. 12).
μη') Πολυκάρπου Σμύρνης (Φεβρ. 23).
μθ') Ταρασίου πατριάρχου Κ/πόλεως (Φεβρ. 25).
ν') Τίτου ἐπισκόπου Γορτίνης (Αὐγ. 15).
να') Τρύφωνος πατριάρχου Κ/πόλεως (Ἀπριλ. 18 καὶ 20).
νβ') Φλαβιανοῦ πατριάρχου Κ/πόλεως (Φεβρ. 17) ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ.
νγ') Τῇ παραμονῇ τῶν Θεοφανείων (Ἰανουαρ. 5).
νδ') Τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ (Δεκεμ. 23).

---

9) *Δημητριεύσκη*, Τυπικὰ Α, 115.

νε΄) Τῇ Κυριακῇ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐπὶ τῇ μνήμῃ «τῶν ἁγίων πάντων τῶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ κατὰ διαφόρους καιροὺς μαρτυρησάντων ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» [10])

Καὶ τοσαῦται μὲν αἱ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας τελούμεναι συνάξεις κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν Συναξαριστῶν. Μία τούτων, ἡ τοῦ ἁγίου Κοδράτου, ἐτελεῖτο ἐν τῷ ἀριστερᾷ τοῦ ἱεροῦ βήματος κειμένῳ Σκευοφυλακείῳ, ἔνθα ἀπέκειτο ἡ κάρα τοῦ μάρτυρος, μία δὲ ἄλλη, τῶν πέντε Αἰγυπτίων μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων Παμφίλου, Οὐάλεντος, Παύλου, Πορφυρίου, Σελεύκου καὶ Θεοδούλου ἐν τῷ κυκλείῳ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔνθα ἀπέκειντο καὶ τὰ σώματα αὐτῶν σῶα καὶ ἀκέραια, καὶ μεθ' ὧν ἐνεθρονίσθη ἡ Ἁγία Σοφία.

Ἀλλὰ τί ἦτο τοῦτο τὸ κυκλεῖον ἢ τὸ κυκλίν, ὡς ὀνομάζει τοῦτο ὁ Πορφυρογέννητος, καὶ ποῦ τοῦ ναοῦ ἔκειτο; Οἱ ἀσχοληθέντες Βυζαντινολόγοι προκειμένου νὰ καθορίσωσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν τὴν ἐν τῷ ἱερῷ βήματι θέσιν τοῦ κυκλείου διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους, ἄλλος ἄλλην δεχόμενος τὴν θέσιν αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν δέχονται ὡς τοιοῦτον τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἔνθα τὸ σύνθρονον καὶ τὰ καθίσματα τῶν ἀρχιερέων, ἄλλοι δὲ τὸν μεταξὺ τοῦ συνθρόνου καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης διάδρομον, καὶ ἄλλοι ἄλλως. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν καὶ ἀγνώστων πηγῶν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν πραγματικὴν θέσιν τοῦ κυκλείου χωρὶς νὰ ἐπηρεασθῶμεν ἐκ τῶν ἐξενεχθεισῶν γνωμῶν.

Ὁ ἀνώνυμος τοῦ Βανδούρη περὶ τοῦ κυκλείου λέγει «ἐν τῷ ἱλύματι (γρ. εἰλήματι) τῷ καλουμένῳ κυκλείῳ, ὅπερ ἐστὶν ὑποκάτω τῶν βαθμίδων, τοῦτο ἅγια ἁγίων προσηγόρευσεν» ὁ Ἰουστινιανὸς [11]). Κατὰ ταῦτα τὸ κυκλεῖον ἔκειτο εἰς τὸ εἴλημα, τουτέστι εἰς τὸ κυκλοτερὲς τῆς κόγχης τοῦ ἁγίου βήματος ἔδαφος καὶ ἐκαλεῖτο ἅγια ἁγίων. Ἔτι ἐκτενέστερον καὶ σαφέστερον ἐκφράζεται περὶ τοῦ κυκλείου Δανιὴλ ὁ Κορίνθου ἐν ἀνεκδότῳ αὐτοῦ συντόμῳ πραγματείᾳ ἀποκειμένῃ ἐν τῷ Λαυριωτικῷ κώδ. Ι. 114 φ. 2 καὶ φερούσῃ τίτλον «Περὶ τῶν πατρίων τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας». Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ ναοῦ, προβαίνει καὶ εἰς τὴν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ λέγει· «Τὸ δὲ ἅγιον θυσιαστήριον ἐξ ἀργύρου λαμπροῦ, τά τε στηθέα καὶ τοὺς εὐμεγέθεις κίονας ἀργύρῳ πάντα περιέκλεισε [12]) σὺν

[10]) Ἔνθ' ἀνωτ. Α, 151.

[11]) Bandurii, Imperium Orientale A, δ, σ. 34.

[12]) Περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἐχάραξεν ὁ Ἰουστινιανὸς τοὺς ἑξῆς ἀφιερωτηρίους στίχους:

«Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν οἱ δοῦλοί σου, Χριστέ, Ἰουστινιανὸς

τοῖς πυλεῶσι πάντα ἀργυρᾶ χρυσένβαθα· τραπέζας ἀργυρᾶς τέσσαρας τῷ θυσιαστηρίῳ στήσας εἰς τύπον ἀντιμηνσίων, καὶ τοὺς κίονας αὐτῶν κατεχρύσωσε· τὰς δὲ ἐπταβάσεις τῶν ἱερέων ἐν αἷς καθέζονται ἐν τῷ συνθρόνῳ σὺν τῷ τοῦ ἀρχιερέως θρόνῳ καὶ τῶν τεσσάρων κιόνων τῶν ἀργυρῶν ὧν κατεχρύσωσε στήσας ἑκατέρῳ μέρει ἀνὰ δύο τοῦ πορεύεσθαι ἐν τῷ ἡλείματι (γρ. εἰλήματι) ὅπερ κυκλεῖον καλοῦμεν, ὅ ἐστιν ὑποκάτω τῶν βαθμίδων».

Καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην τὸ κυκλεῖον ἦτο κάτω τῶν ἑπτὰ βαθμίδων τοῦ συνθρόνου, ἀλλὰ προστιθεταί τι νεώτερον, ὅτι εἰς τὰ δύο μέρη τῆς κυκλοτεροῦς ταύτης κόγχης (ἥτις κυκλεῖον ἐκλήθη ἐκ τοῦ σχήματος τῆς κόγχης), ἵσταντο ἀνὰ δύο ἀργυροῖ κίονες διὰ τῶν ὁποίων εἰσήρχοντο εἰς τὸ κυκλεῖον, ἄρα οἱ δύο κίονες ἀπετέλουν τὴν εἴσοδον, καὶ οἱ δύο ἄλλοι οἱ εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τὴν ἔξοδον· ἐπομένως ὁ χῶρος οὗτος ἦτο περιθριγκωμένος, ἀφοῦ ὡς ἀνωτέρω λέγει ὁ Κορίνθου Δανιὴλ ἦσαν ἐστημένοι ἐκεῖ «τοῦ πορεύεσθαι ἐν τῷ εἰλήματι» τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Βεντούρη, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκάλεσεν «Ἅγια Ἁγίων», κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ τοιούτου.

Ὅτι ὑπῆρχεν εἴσοδος καὶ ἔξοδος εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης περιωρισμένον κυκλεῖον κατανοοῦμεν σαφέστερον ἐξ ὅσων λέγει ὁ Πορφυρογέννητος περιγράφων τὰ τῆς βασιλικῆς προσελεύσεως ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Μετὰ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ εἴσοδον τοῦ βασιλέως καὶ τὴν προσκύνησιν τῶν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἀμφίων καὶ σκευῶν, τῆς ἐνδυτῆς, τῶν δύο ἀέρων, ἁγίων ποτηρίων, ἁγίων δίσκων καὶ ἁγίων σπαργάνων, ἐπάγεται· «καὶ εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ αὐτοῦ ἁγίου βήματος εἰσέρχονται οἱ δεσπόται μετὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τὸ κυκλίν, ἐν ᾧ ἵδρυται ἡ διάχρυσος ἁγία σταύρωσις, καὶ πάλιν ἐκεῖσε, κατὰ τὸ εἰωθός, διὰ τῆς τρισσῆς μετὰ τῶν κηρῶν προσκυνήσεως ἀπευχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, καὶ ἐπιδίδωσιν ὁ πατριάρχης τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ τὸν θυμιατὸν καὶ θυμιᾷ τὴν αὐτὴν ἁγίαν σταύρωσιν, καὶ ἀσπαζόμενοι τὸν πατριάρχην ἀποχαιρετίζουσιν αὐτὸν καὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ πρὸ τοῦ μητατορίου ὄντι εὐκτηρίῳ. . . κἀκεῖσε εἰσέρχονται ἐν τῷ μητατορίῳ» [13]).

καὶ Θεοδώρα· ἃ εὐμενῶς πρόσδεξαι, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ὁ σαρκωθεὶς καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει σου διατήρησον, καὶ τὴν πολιτείαν, ἣν ἡμῖν ἐπίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σου δόξαν αὔξησον καὶ φύλαξον πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.»

(Boeckh, Corpus Inschript. Graec. ἀριθ. 8643).

[13]) Ἔκθεσις Α, 12 ἔκδ. Vogt.

Ὥστε αἱ ἐκφράσεις «πορεύεσθαι καὶ εἰσέρχεσθαι» ἐξηγοῦνται μόνον διὰ τῆς παρουσίας θριγκοῦ ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὕψους δύο περίπου μέτρων, ἔχοντος ἑκατέρωθεν εἴσοδον, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ Ἰουστινιανείῳ ναῷ τοῦ ἁγίου Βιταλίου Ραβέννης καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου ἐν Ρώμῃ, ὡς καὶ ἐν τῷ Μηνολογίῳ Βασιλείου τοῦ Β΄ 14).

Μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς κλειστοῦ χώρου ὄπισθεν τῆς ἁγίας τραπέζης ὁρίζεται ἀσφαλῶς ἡ θέσις τοῦ κυκλείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν κεκλεισμένα τὰ ἱερὰ λείψανα τῶν ἀνωτέρω ἁγίων, ὧν ἡ σύναξις ἐτελεῖτο ἐν τῷ τόπῳ τῶν λειψάνων αὐτῶν, ἐντὸς τοῦ κυκλείου, 15) ὡς λέγουσιν οἱ Συναξαρισταί.

† Ὁ πρ. ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ

---

14) Rohault de Fl. La messe A (1883) Πίναξ 36.

15) Περὶ τοῦ κυκλείου ἐπραγματεύθησαν ὁ Preger, ἐν Byzant. Zeitschrift (1905) σ. 462, ὁ Ebersolt, ὁ Vogd, Le livre de ceremonie, Commentaire σ. 61, ὁ ἡμέτερος *Εὐγ. Ἀντωνιάδης* καὶ ἄλλοι.

Η ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΛΟΓΙΚΟΥ ΠΛΑΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ καὶ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ κτίστης τῶν ἁπάντων Θεός· «ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα», λέγει ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος (Ρωμ. ια΄, 35). Καὶ βεβαίως· διότι ποῦ ἦτο ὁ ἄνθρωπος, πρὶν ἢ πλάσῃ αὐτὸν ὁ Θεός; Ἐνταφιασμένος ἐντὸς τῆς ἀβύσσου τοῦ μηδενός, ἄνευ ψυχῆς, ἄνευ σώματος, ἄνευ ἐνεργείας, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀξίας, ἐστερημένος παντὸς πραγματικοῦ εἶναι. Ἐξ ἀπείρου δὲ ἀγάπης καὶ ἀφάτου φιλανθρωπίας πλούτου κινούμενος ὁ πάνσοφος δημιουργός, ἐξελέξατο τὸν ἄνθρωπον «χειρὸς οἰκείας πλάσμα» (πρβλ. Ἡσ. ξδ΄, 8), ἐξ ὅλων αὐτοῦ τῶν κτισμάτων, καὶ προέκρινε σχεδὸν τὴν ὠφέλειαν τούτου ἀπὸ τὴν ἑαυτοῦ τιμήν, εὐδοκήσας ἐν τῷ προωρισμένῳ καιρῷ νὰ δημιουργήσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ νὰ πλάσῃ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, μετὰ τοσαύτης προσοχῆς καὶ τηλικαύτης ἐπιμελείας καὶ ἐξαιρέτου ἀγάπης [1]) ὡσεὶ νὰ μὴ ἤθελε νὰ παραγάγῃ ἄλλον τινά, εἰμὴ μόνον τὸν ἄνθρωπον, ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ αἰσθητοῦ τούτου κόσμου, καθ' ἣν δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος «ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται». (Βλ. Διον. Ἀρεοπ. κεφ δ΄ περὶ θείων ὀνομάτων).

Ὅπως δὲ διὰ τῆς δημιουργίας ἔδωκε τὸ εἶναι ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον οὕτω καὶ διὰ τῆς ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου τῶν ὅλων προνοίας [2]), διαφυλάττει ἐν παντὶ καιρῷ τὸ αὐτὸ εἶναι [3]).

Δὲν εἶνε δὲ ὁ Θεὸς ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔσχατον αὐτοῦ τέλος, διότι ἐπλάσθη ἵνα ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ δοξάζῃ, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἵνα δουλεύῃ αὐτῷ καὶ μόνῳ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἐπιτελῶν

---

[1]) Ὁ Τερτυλλιανὸς περὶ τῆς πλάσεως τοῦ ἀνθρώπου λέγει λίαν γλαφυρῶς τὰ ἑξῆς· «ἐννόει μοι ὅλον ἐκείνῳ (τῷ ἀνθρώπῳ δηλ.) τὸν Θεὸν σχολάζοντα καὶ προσέχοντα χειρί, αἰσθήσει, ἔργῳ, βουλῇ, σοφίᾳ, προνοίᾳ, καὶ πρὸ πάντων αὐτῇ τῇ ἀγάπῃ, ἥτις τὰς γραμμὰς (ἐν τῷ προσώπῳ τ. ἔ. τοῦ Ἀδάμ), διεχάραττε...» (Βιβλ. περὶ Ἀναστ. σαρκ. κεφ. στ΄. βλ. καὶ Θεοδωρ. Ἐρώτ. ιθ΄.).

[2]) Ὅτι ἄναρχος ἅμα καὶ ἀτελεύτητός ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια (βλ. Διονυσ. Ἀρεοπαγ. Ἐπιστ. πρὸς Τίτον).

[3]) Τρεῖς μεταβατικαὶ πρὸς τὰ ἔξω ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ ἀριθμοῦνται· ἡ δημιουργία (πρβλ. β΄ Μακκ. ζ΄ 28)· ἡ συνοχὴ ἤτοι ἡ συντήρησις τῶν οὐσιῶν τῶν ὄντων (πρβλ. Σοφ. Σολ. α΄, 7) καὶ ἡ συνδρομὴ τ. ἔ. ἡ συντήρησις τῶν ἐνεργειῶν τῶν ὄντων (πρβλ. Πράξ. ιζ΄, 28), ἥτις ὁρίζεται ὡς κτίσματος ἐνέργεια, ἀνυομένη παρὰ Θεοῦ, ὡς παρὰ πρώτου κινοῦντος εἴτε προκινοῦντος, εἴτε συναντιλαμβανομένου.

τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ (πρβλ. Ἰωάν. η', 9). Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸ φιλοσοφικὸν ἀξίωμα, «οὐδὲν μάτην ἐποίησεν, οὔτε φύσις, οὔτε τέχνη», καὶ ἐπειδή, «πᾶν τὸ κινούμενον, ἕνεκά του κινεῖται», ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὑπόχρεως νὰ εἶνε ὅλος ὁλοτελῶς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐδημιουργήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ δὴ δι' αὐτόν. Τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου καθίστανται ἀνωφελῆ, ὅταν δὲν ἀποβλέπωσιν εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν τέλος, ὅπερ εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς φόρον καὶ χρέος αὐτοῦ ἀπαραίτητον. Τὰ τοιαῦτα δὲ ἔργα, ἅτε ἀπογυμνούμενα τοῦ ἰδίου τέλους, (πρβλ. Φιλιπ. α', 11) οὐ μόνον ματαιοῦνται, ἀλλὰ καὶ κολάσει ὑποβάλλονται, καθόσον προσβάλλουσι τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, τοῦ ποιήσαντος πάντα τὰ ἔργα δι' αὐτὸν ἤτοι διὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὑπακοὴν (πρβλ. Παροιμ. ις' 4. Γρηγ. Θεολ. Λόγ. εἰς Γενέθλια). Οὕτως οὐδὲν ταπεινότερον καὶ μικρότερον τοῦ ἐσθίειν καὶ πίνειν, καὶ ὅμως ὁ θεῖος Παῦλος προτρέπεται καὶ συνιστᾷ πᾶσιν, ἵνα ποιῶσι καὶ ταῦτα εἰς δόξαν Θεοῦ (πρβλ. α' Κορ. ι', 31)· ὅπως ἀντιθέτως καταδικάζει τινὰς διὰ πρᾶγμα ἀσυγκρίτως ὑψηλότερον καὶ ἁγιώτερον, καθὼς εἶναι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, διότι ἐκήρυττον τὸν Χριστὸν διὰ φθόνον, καὶ ἔριν (πρβλ. Φιλιπ. α' 15).

Ὁ Θεὸς εἶνε προσέτι καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστροφὴ καὶ ἡ ἀνωτάτη μακαριότης ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ· «εἰς αὐτὸν γὰρ τὰ πάντα» κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον (ἔνθ. ἀν.). Ἠδύνατο ἀναμφιβόλως ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸ τοῦτο διαλυόμενον ὅλον, ὡς τὸ θυμίαμα ἐν τῷ θυμιατηρίῳ εἰς δόξαν αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, δουλεύων οὗτος ἐπὶ ἔτη τῷ Κυρίῳ, νὰ καταλήγῃ ἐν τέλει εἰς τὸ μηδέν, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον τιμὴ καὶ ἔπαινος ἅτε διαλυθέντα ἐν ὑποταγῇ καθ' ὁλοκληρίαν, εἰς δόξαν τοῦ πλάστου καὶ δημιουργοῦ αὐτοῦ. Ἠδύνατο ἐπίσης νὰ παράσχῃ ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀμοιβὴν ἄλλο τι, ἐκτὸς ἑαυτοῦ (πρβλ. Ἡσ. ξε' 13), καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὕτη θὰ ἦτο μεγίστη εἰς αὐτὸν εὐδαιμονία. Πλὴν ἡ ὑπερβολικὴ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη καὶ φιλανθρωπία, οὐ μόνον δὲν μεταβάλλει καὶ μεταποιεῖ τὸ φιλοτέχνημα τοῦτο τῆς δεσποτικῆς παλάμης εἰς τὸ μὴ ὄν, ἀλλὰ καὶ μέλλει νὰ ἀναστήσῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἀσυγκρίτως λαμπρότερον καὶ τελειότερον, ἀμείβων ἅμα αὐτὸ διὰ μισθοῦ μιᾶς βασιλείας ἀτελευτήτου καὶ ἀκαταλύτου, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Θεοῦ, οὕτως ὥστε ἀπολαμβάνων ὁ ἄνθρωπος τὸν μισθόν, νὰ ἀπολαμβάνῃ ἐν ταὐτῷ καὶ τὸν δοτῆρα τοῦ μισθοῦ [4]).

---

[4]) Πρβλ. Γεν. ιε', 2 ψαλ. ιε', 5. Ρωμ. η', 17. — Ὁ ἱ. Αὐγουστῖνος λέγει τὰ ἑξῆς· «οὐ γὰρ ἄλλος μὲν σύ, ἄλλος δὲ ὁ μισθός σου, ἀλλὰ σὺ αὐτὸς μισθὸς μέγας σφόδρα· αὐτὸς ὁ στεφανῶν, αὐτὸς καὶ ὁ στέφανος (Εὐχ. κη', ἢ λξ'.).

Πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ μεγίστου τούτου ἔργου, τῆς ἀνορθώσεως καὶ σωτηρίας τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου καὶ πεπλανημένου σαρκί, καὶ τοῦ ἄκρου αὐτοῦ τέλους ὁ πανάγαθος Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐπίλογον τοῦτον πάντων τῶν κτισμάτων, διάφορα μέσα καὶ ὄργανα, δεικνύων καὶ ἐν τούτῳ, οἵαν καὶ ὁπόσην σπουδὴν καὶ προθυμίαν ἔχει οὗτος ἵνα καταστήσῃ τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα αἰωνίως μακάριον. Καὶ συνελόντι εἰπεῖν, αὐτὴ ἡ τρισυπόστατος θεότης μεθ' ὅλων τῶν θείων αὐτῆς τελειοτήτων, κινῆται τρόπον τινὰ πρὸς τοῦτο καὶ ἐνεργεῖ. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ὡς παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος αἴρει ἐκ τοῦ μέσου πᾶν πρόσκεμμα, ὅπερ τυχὸν θὰ ἐκώλυε τὴν σωτηρίαν τοῦ τελειοτάτου αὐτοῦ πλάσματος· ὁ δὲ υἱὸς ὡς σοφὸς καὶ αὐτουργὸς ὁρίζει τὰ μέσα καὶ τὰ ὄργανα τῆς σωτηρίας· τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ὡς αὐτάγαθον καὶ συνεργὸν ἐκχέει οὐσιώδη χαρίσματα, καὶ εἶνε πρόθυμον νὰ κατοικήσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ κυβερνᾷ αὐτὸν καὶ κατευθύνῃ τὰ διαβήματα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ (πρβλ. Φιλιπ. γ', 14), ἤτοι εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ ἕνωσιν καὶ κοινωνίαν· «τοῦτο γὰρ τέλος παντὸς ἀνθρώπου» ('Εκκλ. ζ', 2).

† Ο ΠΡΟΙΚΟΝΝΗΣΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΣ

ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η' Κανὼν τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος)

Αἰτία τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑπῆρξεν, ὡς γνωστόν, ἡ ἐμφάνισις τῆς αἱρέσεως τοῦ Νεστορίου, ἀρνουμένου τὴν ἕνωσιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων καὶ ὀνομάζοντος τὴν Θεοτόκον «Χριστοτόκον» [16]. Πολέμιος τοῦ Νεστορίου ὑπῆρξεν ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, ὅστις ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐμφανίσεως τῆς αἱρέσεως ταύτης τὴν κατεπολέμησε παντοιοτρόπως [17].

Ἡ αἵρεσις ἐξαπλουμένη ἐδημιούργει σάλον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τὴν ἐπίτευξιν δὲ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἑνότητος ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β' ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' συνεκάλεσε τὴν ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικὴν σύνοδον.

Ὁ Νεστόριος μὴ ἐμφανισθεὶς ἐν τῇ συνόδῳ κατεδικάσθη καὶ καθῃρέθη.

Ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης, εὐνοῶν τὸν παλαιὸν φίλον αὐτοῦ Νεστόριον, δὲν προσῆλθεν ἐγκαίρως εἰς τὴν σύνοδον. Φθάσας μετὰ παρέλευσιν πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὁρισθείσης ἡμερομηνίας εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἐφέσου καὶ μαθὼν τὰ γενόμενα συνέστησεν ἰδίαν σύνοδον μετὰ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν 14 Ἐπισκόπων καὶ ἑτέρων 29 προσελθόντων καὶ καθήρεσε τὸν Ἀλεξανδρείας Κύριλλον καὶ τὸν Ἐφέσου Μέμνονα. Ἀπεφάσισαν δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννην Ἐπίσκοποι νὰ ἀρνηθῶσι πᾶσαν μετὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ Πατέρων ἐπικοινωνίαν μέχρις οὗ ἀρθῇ τὸ κατὰ τοῦ Νεστορίου ἀνάθεμα [18].

Οἱ ἐν Ἐφέσῳ Πατέρες πληροφορηθέντες τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐν παρασυναγωγῇ γενόμενα κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς ἀφορισμόν.

Οὕτως εἶχον ἐξελιχθῆ τὰ πράγματα ἐν Ἐφέσῳ, ὅτε κατὰ τὴν ἑβδόμην συνεδρίαν (31 Ἰουλίου) ἐνεφανίσθη ἐν τῇ συνόδῳ ἡ ἐκ Κύπρου απο-

---

16) Hefele γαλ. μεταφρ. Leclerq Histoire des Conciles τομ. II μέρ. Α' σελ. 233 κ. ἑ.

17) ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 268.

18) ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 317 κ. ἑ.

στολή, ἔχουσα ἀρχηγὸν αὐτῆς τὸν νεωστὶ ἐκλεγέντα Ἀρχιεπίσκοπον Ρηγῖνον.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον ὑπόμνημα, ὑπογεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν συνοδευόντων αὐτὸν Ἐπισκόπων καὶ ἐζήτησε νὰ ἀναγνωσθῇ. Τῆς Συνόδου ἐπινευσάσης ἀνεγνώσθη τοῦτο. Διὰ τοῦ ὑπομνήματος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος παρεπονεῖτο διὰ τὴν κακὴν συμπεριφορὰν τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας πρὸς τοὺς προκατόχους αὐτοῦ Τρωΐλον καὶ Θεόδωρον, ἀνέφερε τὰς δύο ἐπιστολὰς τοῦ ὑπάτου Ἀντιοχείας Διονυσίου, περὶ ὧν ἐζήτησεν ὅπως ἀναγνωσθῶσι, καὶ ἄλλα τεκμήρια σχετικὰ πρὸς τὰς ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας ἐπιδιώξεις ὅπως ἀσκῇ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Κύπρῳ Ἐπισκόπων καὶ διεβεβαίου ὅτι αἱ ἀπόπειραι τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας ἐναντίον τοῦ αὐτονόμου τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων ἐκτεθειμένας διατάξεις. Τὸ ὑπόμνημα κατέληγεν ὡς ἑξῆς: «Διὰ τοῦτο καθικετεύομεν καὶ τοῖς ἁγίοις ὑμῶν γόνασι προσπίπτομεν, ἵνα κανονικῇ ψήφῳ, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων διὰ τῶν διατάξεων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἁγιωτάτης καὶ μεγάλης ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἀβλαβὴς καὶ ἀνεπιβούλευτος καὶ ἀνωτέρα πάσης καταδυναστείας ἡ ἡμετέρα τῶν Κυπρίων Σύνοδος διέμεινεν, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῆς ὑμετέρας ἀδεκάστου καὶ δικαιοτάτης ψήφου καὶ τῆς ὑμετέρας διαταγῆς ἐπιθυμοῦμεν ἀπονεμηθῆναι ἡμῖν δικαιοσύνην» 19).

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὑπομνήματος ἠρώτησαν περὶ τῆς αἰτίας ἡ ὁποία παρεκίνησε τὸν Διονύσιον νὰ ἐκπέμψῃ τὰς διαταγὰς ταύτας πρὸς τοὺς ἐν Κύπρῳ Ἐπισκόπους. Ὁ Ἐπίσκοπος Κουρίου Ζήνων λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι τὰ γράμματα ἐπέμφθησαν κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἀντιοχείας.

Εἰς ἐρώτησιν τῆς Συνόδου, τί ἐπιδιώκων ὁ Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας προὐκάλεσε τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐν λόγῳ γραμμάτων, ὁ Ἐπίσκοπος Σόλων Εὐάγριος ἀπήντησεν ὅτι σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι νὰ ὑποτάξῃ τὴν νῆσον αὐτῶν καὶ νὰ σφετερισθῇ τὸ δικαίωμα τῆς χειροτονίας παρὰ τοὺς κανόνας καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς κρατῆσαν ἔθος.

Πολλοὶ Πατέρες ἀνέφερον τὸν Στ' κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου καὶ ἠρώτησαν ἐὰν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντίας ἐξελέγετό ποτε ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας. Ἀπαντῶν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ζήνων διεβεβαίωσεν ὅτι, ὡς καὶ ἐν τῷ ὑπομνήματι ἀνέφερεν, «οὐδέποτε οὔτε παρεγένετο οὔτε ἐχειροτόνησεν οὔτε ἐν τῇ Μητροπόλει οὔτε ἐν ἄλλῃ πόλει, ἀλλ' ὅτι ἡ σύνοδος τῆς Ἐ-

19) Περιοδικὸν Ἀπόστολος Βαρνάβας ἔτος 1931 σελ. 411.

παρχίας αὐτῶν συγκροτουμένη καθίστα τὸν Μητροπολίτην» καὶ παρεκάλεσεν ὅπως ἡ Σύνοδος ὁμογνωμονήσῃ μετ᾿ αὐτῶν, ἀσφαλίσῃ τὸ ἀρχαῖον ἔθος καὶ μὴ ἐπιτρέψῃ μηδεμίαν καινοτομίαν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ Κύπρου.

Εἰς διατυπωθεῖσαν δὲ ἐρώτησιν τῆς Συνόδου μήπως ὁ Τρωΐλος ἢ ὁ πρὸ αὐτοῦ Σαββῖνος ἢ ὁ πρὸ αὐτοῦ Ἐπιφάνιος ἐχειροτονήθησαν ὑπ᾿ ἄλλης τινὸς Συνόδου, ὁ Ζήνων ἀπήντησε: «καὶ οἱ νῦν μνημονευθέντες καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἁγιώτατοι ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, πάντες ὀρθόδοξοι, ὑπὸ τῶν ἐν Κύπρῳ κατεστάθησαν καὶ οὐδέποτε ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος ἢ ἄλλος τις ἔλαβε χώραν χειροτονίας ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ» [20]).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσαχθέντων στοιχείων καὶ μετὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μακρὰν συζήτησιν ἡ Σύνοδος ἀπεφάσισεν ὅπως ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἀπολαμβάνῃ πλήρους ἐλευθερίας ἐν τῇ ἐκλογῇ καὶ χειροτονίᾳ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς ἐν Ἐφέσῳ Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποτελεῖ τὸν Η΄ αὐτῆς Κανόνα, ἔχοντα, ὡς ἀκολούθως:

«Πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Θεσμοὺς καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καινοτομούμενον καὶ τῆς πάντων ἐλευθερίας ἁπτόμενον προσήγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος συνεπίσκοπος Ρηγῖνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας Ζήνων καὶ Εὐάγριος. Ὅθεν ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάθη μείζονος δεῖται τῆς θεραπείας, ὡς καὶ μείζονα τὴν βλάβην φέροντα, καὶ μάλιστα εἰ μηδὲ ἔθος ἀρχαῖον παρηκολούθησεν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχέων πόλεως τὰς ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτονίας, καθὰ διὰ τῶν λιβέλλων καὶ τῶν οἰκείων φωνῶν ἐδίδαξαν οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, οἱ τὴν πρόσοδον τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ ποιησάμενοι, ἕξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ ἀβίαστον οἱ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Κύπρον προεστῶτες, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων πατέρων καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι᾿ ἑαυτῶν τὰς χειροτονίας τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων ποιούμενοι· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων, καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται· ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐπαρχίαν ἑτέραν, οὐκ οὖσαν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ, ἢ γοῦν τῶν πρὸ αὐτοῦ χεῖρα καταλαμβάνειν· ἀλλ᾿ εἰ καί τις κατέλαβε, καὶ ὑφ᾿ ἑαυτὸν πεποίηται, βιασάμενος, ταύτην ἀποδιδόναι· ἵνα μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ ἐν ἱερουργίας προσχήματι, ἐξουσίας τύφος κοσμικῆς παρεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής. Ἔδοξε τοίνυν τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, σώζεσθαι ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀβίαστα τὰ

---

20) Ἡ Πρᾶξις τῆς Συνόδου διεσώθη λατινιστί. Μετάφρασις ταύτης ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Γεωργίου βλ. Ἀποστ. Βαρνάβας ἔνθ, ἀν. σελ. 412-414.

αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἑκάστου μητροπολίτου τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἐκλαβεῖν. Εἰ δέ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὡρισμένοις προσκομίσοι, ἄκυρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ» 21).

Τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι κακῶς ἐνισχύθη ἡ Ἐκκλησία Κύπρου διὰ τοῦ κανόνος τούτου ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας 22). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως τῆς ἐποχῆς δέχονται ὅτι ἡ Κύπρος, ἥτις ἀνῆκεν προηγουμένως εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ Ἀντιοχείας Ἰωάννης, ἀναμεμιγμένος εἰς τὴν ψευδοσύνοδον, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ δίκαια αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐν πρώτοις ἐὰν ἡ σύνοδος διεπνέετο ἀπὸ αἰσθήματα οὐχὶ φιλικὰ πρὸς τὸν Ἰωάννην δὲν ἐσήμαινεν ὅτι ἐπετέθη κατὰ τῆς ἕδρας. Τοὐναντίον ὅτε ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος, ἐπωφελούμενος τῆς γενικῆς ἐχθρότητος πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἐπεχείρησε νὰ ἀνυψώσῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὑπεράνω τοῦ τῆς Ἀντιοχείας κατεπολεμήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ προέδρου τῆς συνόδου, Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου.

Αἱ δὲ προηγηθεῖσαι τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως διατυπώσεις καὶ ἔρευναι τῆς συνόδου καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐν τῷ κανόνι ἀναφερομένη ἐπιφύλαξις, ἐν περιπτώσει ἀντιθέτου πρὸς τὰ ὑποβληθέντα ἀποδείξεως, ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ κανόνες, ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς κρατῆσαν ἔθος καὶ οὐχὶ ἄλλα ἐλατήρια ὤθησαν τοὺς πατέρας τῆς συνόδου διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὸ αἴτημα τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου 23).

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πολιτικῆς διοικήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν στηρίζονται αἱ ἀξιώσεις τῆς Ἀντιοχείας. Ἡ Κύπρος κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους διῳκεῖτο ὑπὸ πραίτορος ἀπ' εὐθείας ἐκ Ρώμης ἀποστελλομένου. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς τριανδρίας παρεχωρήθη εἰς τοὺς Πτολεμαίους, ἐπὶ δὲ τοῦ Αὐγούστου περιελήφθη εἰς τὰς ἀποικίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ κράτος διῃρέθη ἀργότερον

21) Σύνταγ. Ἱ. Κανόνων Ράλλη καὶ Ποτλῆ σελ. 203-204.

22) Hackett ἐνθ. ἀνωτ. 19.

23) Πρὸς στήριξιν τῶν τάσεων τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας ἀνεφέρετο καὶ ὁ 37 κανὼν τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκ. συνόδου. Ὁ κανὼν οὗτος θεωρεῖ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ὑπὸ τὴν Ἀντιόχειαν ὡς γεγονός. Ὁ κανὼν ἀναφέρει ὅτι ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Κύπρου ἀποθάνῃ ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ «διὰ τὴν ταραχὴν θαλάσσης» δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ἐπικοινωνήσωσι μετὰ τῆς Ἀντιοχείας, τότε οἱ ἐν Κύπρῳ ἐπίσκοποι ὀφείλουν διὰ γράμματος νὰ ζητήσωσι τὴν ἄδειαν διὰ νὰ ἐγκαταστήσωσι νέον ἐπίσκοπον. Οὐχ ἧττον ὁ κανὼν οὗτος δὲν ὑπάρχει εἰς οὐδεμίαν ἀρχαίαν συλλογὴν καὶ δὲν θεωρεῖται γνήσιος. Hefele ἐνθ. ἀνωτ. τομ. Ι μερ. Ι σελ. 516.

εἰς 13 θέματα, ὧν τὸ πρῶτον τῆς Ἀνατολῆς μὲ ἕδραν τὴν Ἀντιόχειαν. Τὸ θέμα τοῦτο διῃρέθη ἀργότερον εἰς 15 ἐπαρχίας, μίαν τῶν ὁποίων ἀπετέλει ἡ Κύπρος. Ἡ νῆσος οὕτω ἔχασε τὴν πολιτικὴν αὐτῆς αὐτονομίαν, ἀλλὰ δὲν συνέβη οὐδεμία ἐκκλησιαστικὴ μεταβολή. Ὁ χριστιανισμὸς εἰσήχθη ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ 45 μ. Χ. πολὺ πρὸ τῶν διοικητικῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μεταρρυθμίσεων. Ἂν καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ περιφέρειαι τοῦ συσταθέντος κράτους ἠκολούθουν την ρύθμισιν τῶν πολιτικῶν, οὐχ ἧττον ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὸ ἔθιμον νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς πολιτικὰς μεταβολάς, αἵτινες τυχὸν συνέβαινον. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι τοιαῦται μεταβολαὶ ἐλάμβανον χώραν ἐνίοτε, ἀλλ' ἡ σπανιότης αὐτῶν ἀποδεικνύει τὴν τήρησιν τοῦ γενικοῦ κανόνος. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ἐν τῇ ἀναφερθείσῃ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας Ἀλέξανδρον ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἀναφέρει ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε τὰς μεταβολὰς τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας. Ὑπάρχει δὲ καὶ μία ἄλλη μαρτυρία καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης δὲν φαίνεται νὰ θεωρῇ ὅτι ἡ Κύπρος εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ ἐπαρχιῶν. Ἐν ἐπιστολῇ δηλονότι πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Πρόκλον ἀριθμῶν τὰς ὑπὸ τὴν Ἀντιόχειαν Ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν περὶ τῆς Κύπρου [24]).

Τί σημαίνει ἡ παράλειψις αὔτη εἰμὴ ὅτι δὲν εἶχέ ποτε ἀσκήσῃ πραγματικὴν ἐπὶ τῆς Κύπρου ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν;

Ἐπίσης καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ Ζωναρᾶς καὶ Βαλσαμών, ἑρμηνεύοντες τὸν Στ' Κανόνα τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀναφέροντες τὰς ὑπὸ τὸν Ἀντιοχείας ἐπαρχίας Συρίαν, Κοίλην Συρίαν, ἑκατέραν Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν, οὐδόλως περιλαμβάνουσι τὴν Κύπρον [25]). Ἀμφότεροι δὲ σχολιάζοντες τὸν Η' Κανόνα τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ στηρίζοντες τοῦτον ἐπὶ τῶν προγενεστέρων κανόνων καὶ τὴν «ἀρχαίαν συνήθειαν», οὐδεμίαν παρατηροῦσιν ἀντικανονικότητα [26]).

Ἐπικύρωσις τοῦ Αὐτοκεφάλου ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος.

Παρὰ τὴν κατηγορηματικὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου ὁ Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὰς διεκδικήσεις αὐτοῦ. Ἡ ἔρις ἔλαβε καὶ πάλιν διαστάσεις μετὰ ἥμισυν αἰῶνα ἐπὶ Πατριάρχου Ἀντιοχείας τοῦ αἱρετικοῦ Πέτρου τοῦ κναφέως καὶ ἐπὶ αὐτοκράτορος Ζήνωνος. Ὁ Πέτρος ἐστήριζε τὰς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἀξιώσεις

---

[24]) Hackett ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 21 - 23.

[25]) Ράλλη καὶ Ποτλῆ Σύνταγ. Τόμ. Β' σελ. 128 - 130.

[26]) Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 204 - 205.

ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας ἔχει ἀποστολικὴν τὴν ἵδρυσιν καὶ ὅτι παρὰ τῆς Ἀντιοχείας παραλαβοῦσα τὴν πίστιν ἡ Κύπρος ὤφειλε νὰ ὑποταγῇ.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἦτο ἕτοιμος νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἀντιοχείας Πέτρον, τὸν ὁποῖον, δὶς ἀπομακρυνθέντα ἐπὶ Λέοντος, ἐπανέφερεν εἰς τὸν θρόνον. Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἐπρόκειτο νὰ περιέλθῃ οὕτως εἰς μειονεκτικὴν θέσιν. Πλὴν ἓν ἐξαιρετικὸν γεγονός, ὡς ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοί, τὴν ἀπήλλαξε τοῦ κινδύνου τούτου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἀνθέμιος, δι' ὁράματος ὁδηγηθείς, ἀνεῦρε τὸ μέρος ἔνθα εἶχε ταφῇ ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας. Μετέβη ἐκεῖ μετὰ τοῦ κλήρου καὶ τῶν πιστῶν ἀνεκάλυψε ἐντὸς σπηλαίου κιβώτιον περιέχον τὸ σκῆνος τοῦ Ἁγίου καὶ ἀντίγραφον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, γεγραμμένον ἰδίαις αὐτοῦ χερσίν. Ὁ Ἀνθέμιος ἔσπευσε νὰ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ πολύτιμα ταῦτα λείψανα, τὰ ὁποῖα προσέφερεν εἰς τὸν Ζήνωνα. Οὐδεὶς ἠδύνατο πλέον νὰ διαμφισβητήσῃ ὅτι ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἦτο Ἀποστολική, ὡς ἡ τῆς Ἀντιοχείας καὶ εὑρίσκετο εἰς τὴν ἰδίαν κανονικὴν θέσιν.

Ἀκολούθως ὁ Ἀνθέμιος ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν διαρκῶν ἐνοχλήσεων τοῦ Ἀντιοχείας. Ὁ Ζήνων ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πατριάρχην νὰ ἐξετάσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφοράν. Ἐμφανισθεὶς πρὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀκακίου καὶ τῆς Συνόδου διεξεδίκησε τὴν ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ τὴν πανάρχαιον αὐτῆς αὐτονομίαν. Ἡ ἀνακάλυψις τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Βαρνάβα ἦτο ἡ τρανοτέρα ἀπόδειξις. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρατηρήσουν οὐδὲν εἰς τὰς ἀληθείας τοῦ Ἀνθίμου. Οὕτω τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου διησφαλίσθησαν καὶ αἱ ἐπιδιώξεις τῆς Ἀντιοχείας ἐγκατελείφθησαν σχεδὸν ἔκτοτε.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων δεχθεὶς τὴν ὑπὲρ τῶν Κυπρίων ἀπόφανσιν τῆς Συνόδου καὶ ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Βαρνάβα παρεχώρησε τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Κύπρου ἰδιαίτερα προνόμια, ἅτινα διὰ μέσου τῶν αἰώνων φυλάσσονται μέχρι σήμερον, δηλ. τὸ ὑπογράφειν διὰ κινναβάρεως, τὸ φέρειν πορφυροῦν μανδύαν καὶ τὸ κρατεῖν σκῆπτρον αὐτοκρατορικὸν ἀντὶ ποιμαντορικῆς ῥάβδου [27].

ΛΘ' Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Τὸ τοιουτοτρόπως ἀσφαλισθὲν αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησίας ἔπαυσε νὰ ἀποτελῇ θέμα ἀντιρρήσεως ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, ἐκ μιᾶς δὲ ἐντελῶς διαφόρου ἀφορμῆς κατεκυρώθη τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

27) Hackett ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 24-25.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰῶνος αἱ κατὰ τῆς Κύπρου ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἦσαν διαρκεῖς καὶ ὁ ἐκ τούτων κίνδυνος σοβαρός. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ὁ ρινότμητος διαλύσας τὴν μετὰ τοῦ Χαλίφου τῆς Δαμασκοῦ Ἀβδοὺλ-Μελὲκ συνθήκην δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ ἀσφάλειαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου και ἔσχε τὴν παράξενον ἰδέαν νὰ ἀποσύρῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου καὶ νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὸ μέτρον τοῦτο δὲν ὑπῆρξε σωτήριον· τὰ μεταφέροντα τὸν λαὸν πλοῖα εὑρεθέντα ἐν μέσῳ τρομερᾶς καταιγίδος συνετρίβησαν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἐπιβαινόντων ἐπνίγησαν. Ἐκ τῶν ἀποβιβασθέντων πολλοὶ ἀπέθανον ἐκ τῶν στερήσεων καὶ ἀσθενειῶν. Μετὰ τοῦ ποιμνίου του ἀφίκετο καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντίας Κύπρου Ἰωάννης.

Συνέπεσε δὲ πρὸς τὰ γεγονότα ταῦτα ἡ σύγκλησις τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἰς ἣν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου προνοοῦντες περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ὡς Ἀρχηγοῦ Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, ἐγκατασταθέντος, λόγῳ ἐκτάκτων συνθηκῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ὥρισαν αὐτῷ ἰδίαν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν καὶ δι' ἐπὶ τούτῳ κανόνος κατησφάλισαν αὐτῷ τὰ ὑπὸ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου δίκαια αὐτοῦ. Ὁ κανὼν οὗτος, ΛΘ' τῆς ἐν Τρούλλω, ἔχει ὡς ἑξῆς: «τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου, τοῦ τῆς Κυπρίων νήσου προέδρου, ἅμα τῷ οἰκείῳ λαῷ, ἐπὶ τὴν Ἑλλησπόντιον ἐπαρχίαν, διά τε τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους, διά τε τὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερωθῆναι δουλείας, καὶ καθαρῶς τοῖς σκήπτροις τοῦ χριστιανικωτάτου κράτους ὑποταγῆναι, τῆς εἰρημένης μεταστάντος νήσου, προνοίᾳ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ μόχθῳ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβοῦς ἡμῶν βασιλέως, συνορῶμεν, ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ παρὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων Θεοφόρων Πατέρων τῷ Θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀνδρὸς παρασχεθέντα προνόμοια, ὥστε τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ καθιστάμενον Θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, πάντων προεδρεύειν τῶν τῆς Ἑλλησποντίων Ἐπαρχίας, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Τὰ γὰρ ἐν ἑκάστῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ οἱ Θεοφόροι ἡμῶν Πατέρες παραφυλάττεσθαι διεγνώκασι, τοῦ τῆς Κυζικηνῶν πόλεως ἐπισκόπου ὑποκειμένου τῷ προέδρῳ τῆς εἰρημένης Ἰουστινιανουπόλεως, μιμήσει τῶν λοιπῶν ἁπάντων ἐπισκόπων, τῶν ὑπὸ τὸν λεχθέντα Θεοφιλέστατον πρόεδρον Ἰωάννην, ὑφ' οὗ, χρείας καλούσης, καὶ ὁ τῆς αὐτῆ Κυζικηνῶν πόλεως ἐπίσκοπος χειροτονηθήσεται» [28]).

Ἐν τῷ κανόνι τούτῳ δύο τινὰ εἶναι κάπως ἀσαφῆ καὶ ἔχουσι προ-

---

[28]) **Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ Τόμ. Β' σελ. 395.**

καλέση διχογνωμίας μεταξύ τῶν ἱστορικῶν. Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὴν πόλιν «Νέαν Ἰουστινιανούπολιν». Ἡ γνώμη τινῶν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν πόλιν τῆς Κύπρου Κωνσταντίαν πρὸς τιμὴν τῆς Κυπρίας συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας εἶναι ἀπαράδεκτος, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐμφανιζόμενον τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Κυπρίων ἐν Ἑλλησπόντῳ, δὲν δικαιολογεῖται, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, Νέα Ἰουστινιανὴ ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 533 ἡ Καρχηδὼν καὶ δευτέρα Ἰουστινιανὴ ἡ ἐν Ἰλλυρίᾳ Οὐλπιακή. Ἐπικρατεῖ δὲ μᾶλλον ἡ γνώμη τοῦ Φιλίππου Γεωργίου, συμπληροῦντος τὸν Le Quien, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη εἰς τὴν κτισθεῖσαν παρὰ τὴν Κύζικον πρὸς ἐποικισμὸν τῶν Κυπρίων νέαν πόλιν [29]). Τὴν γνώμην ταύτην ἀσπάζεται καὶ ὁ ἀείμνηστος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Τὸ δεύτερον σημεῖον ἀφορῶν τὴν ἔκτασιν τῶν προνομίων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς, ἀναφέρεται εἰς τὴν φράσιν «τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Τινὲς ὑποθέτουσιν, οὐχὶ εὐστόχως, ὅτι ἐννοεῖ ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως δικαιοδοσίαν. Ἀλλὰ ὀρθότερον καὶ μᾶλλον εὐπαράδεκτον φαίνεται ὅτι διὰ τοῦ κανόνος παραχωροῦνται τὰ ἐπὶ τῆς Ἐπαρχίας Ἑλλησπόντου δίκαια, ἅπερ ἀνῆκον προηγουμένως τῷ Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Νέας Ἰουστινιανῆς. Οἱ ἑρμηνευταὶ οὕτως ἐννοοῦσι τὸν κανόνα. Ὁ Ζωναρᾶς λέγει: «Τοῦτο οὖν τὸ προνόμιον καὶ ὁ κανὼν οὗτος ἀκαινοτόμητον προσεῖναι ψηφίζεται ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς ἐν Κύπρῳ, καὶ προστίθησι τῇ νέα πόλει, ἥτις Ἰουστινιανούπολις ἐπεκλήθη, τὸ ἔχειν τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δίκαιον». Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀριστηνὸς σαφῶς ἑρμηνεύει: «Ἡ νέα Ἰουστινιανούπολις τὸ δίκαιον ἐχέτω Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ ταύτης πρόεδρος, πάντων Ἑλλησποντίων, πρὸς οὓς μετῴκησε, προεδρευέτω, καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονείσθω· ὡς οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἐθέσπισαν» [30]). Ἡ ἐν Ἑλλησπόντῳ αὕτη παραμονὴ τῶν Κυπρίων δὲν παρετάθη εἰμὴ ἐπὶ ἑπταετίαν. Τὸν τίτλον ὅμως τοῦτον φέρει μέχρι σήμερον ὁ ἑκάστοτε Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ Ἐκκλησία Κύπρου δὲν ὑπέστη οὐδεμίαν ἀπὸ μέρους τῆς Ἀντιοχείας προσβολὴν κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου αὐτῆς μέχρι τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ (1585-1587, 1592-1613). Οὗτος ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης ἐν Κύπρῳ, λόγῳ τῶν πολλῶν τοῦ Ἀρχιπισκόπου Ἀθανασίου ἀτασθαλιῶν, συγχύσεως, διετείνετο ὅτι ἀπετέλει δίκαιον αὐτοῦ ἡ ἐγκατάστασις ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐν Κύπρῳ. Ἐστήριζε δὲ τὰς ἐπιδιώξεις αὐτοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ἐντολῆς ἣν ἔδωσε δῆθεν

---

29) Hackett ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 40 Ἀπ. Βαρν. ἔνθ. ἀν. 422.

30) Ράλλη Ποτλῆ ἐν. ἀν. σελ. 396 - 397 Vacant ἐν. ἀν. σελ. 2431.

αὐτῷ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τοῦ ΜΒ' κανόνος (;) τῆς Α΄ ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Οἱ Κύπριοι ἔγραψαν ἀμέσως εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Μελέτιον τὸν Πηγᾶν καὶ διεμαρτυρήθησαν. Οὗτος δὲ διὰ γράμματος πρὸς τὸν 'Αντιοχείας 'Ιωακεὶμ καταρρίπτων τὰ προσχήματα αὐτοῦ τονίζει ὅτι ἡ μὲν Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐξέδωκε μόνον 20 Κανόνας, ἡ δὲ ἐν 'Εφέσῳ Γ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατωχύρωσεν ἅπαξ διὰ παντὸς τὸ δίκαιον τῆς 'Εκκλησίας Κύπρου, ἀπαγορεύσασα εἰς τὸν 'Αντιοχείας νὰ ἀναμιγνύηται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῆς ἐν Κύπρῳ 'Εκκλησίας.

Ἔκτοτε δὲν προὐβλήθη οὐδεμία ἀπαίτησις τῆς 'Αντιοχείας ἐπὶ τῆς 'Εκκλησίας Κύπρου. Αὕτη δὲ περιωρίσθη νὰ ζητῇ μόνον τὸ Ἅγιον Μύρον ἐξ 'Αντιοχείας. 'Αλλ' ὅτε κατὰ τὸ 1870, λόγῳ τῶν ἀνωμάλων ἐν 'Αντιοχείᾳ συνθηκῶν, δὲν ἠδύνατο τοῦτο νὰ ἀποσταλῇ ἐκεῖθεν, ὁ 'Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ἐζήτησε τὸ Ἅγιον Μύρον ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἔκτοτε λαμβάνεται τοῦτο παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέχρι σήμερον.

Διὰ τοιούτων ἀγώνων ἡ 'Εκκλησία Κύπρου περιεθρίγκωσε τὸ Αὐτοκέφαλον αὐτῆς, ὅπερ ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐθεμελιώθη ἡ ἐν τῇ μεγαλονήσῳ ταύτῃ 'Εκκλησία.

'Η ἀποστολικὴ αὕτη 'Εκκλησία ἀναγνωρισθεῖσα ὡς αὐτοκέφαλος ὑπὸ Συνόδων Οἰκουμενικῶν ἀπέδειξεν ἑαυτὴν ἀξίαν τῆς ἀπονεμηθείσης αὐτῇ τιμῆς καὶ τῶν ἀναγνωρισθέντων αὐτῇ προνομίων. 'Ετήρησεν ἀλώβητον τὴν πίστιν διὰ μέσου τῶν αἰώνων παρὰ τὰς ἀναριθμήτους ἀντιξοότητας ἐν τῇ ζωῇ αὐτῆς.

'Εγκαυχωμένη δὲ διὰ τὴν ἔνδοξον αὐτῆς ἱστορίαν συνεχίζει σήμερον, τοῖς ἴχνεσι τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων ἑπομένη, τὰς προσπαθείας πρὸς πραγμάτωσιν τῶν εὐγενῶν ἰδανικῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Διάκ. ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
'Υπογραμματεὺς τῆς 'Αγίας καὶ 'Ιερᾶς Συνόδου.

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΣΜΑΤΩΔΙΑΣ

(Συνέχεια ἐκ τῆς 344ης σελίδος τοῦ ΚΒ′ τόμου καὶ τέλος)

28. Ἀπέναντι τῶν φανατικῶν τούτων ὀπαδῶν καὶ ὑπερασπιστῶν τοῦ γραφικοῦ συστήματος τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα τοῦτο εἶχεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ μουσικὸν μέλος ἐκτελούμενον, ἵστατο ὁ λαμπαδάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γρηγόριος ὁ Βυζάντιος (1801 - 1819), ὁ κατόπιν διαδεχθεὶς εἰς τὴν πρωτοψαλτείαν Μανουὴλ τὸν Βυζάντιον. Ὁ λαμπαδάριος Γρηγόριος ἐγένετο μαθητὴς Ἰακώβου πρωτοψάλτου καὶ Πέτρου πρωτοψάλτου τοῦ Βυζαντίου, παρ' ὧν ἐδιδάχθη τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν κατά τε τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν, ὡς καὶ τὴν γραφὴν αὐτῆς κατὰ τὸ σύστημα Πέτρου Πελλοποννησίου· ὁ Γρηγόριος ὅμως ἐμαθήτευσε καὶ πλησίον τοῦ μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου τοῦ Κρητός, ἐκδιδαχθεὶς παρ' αὐτοῦ τὸν ἀναλυτικὸν καὶ ἐπεξηγηματικὸν τρόπον τοῦ γράφειν τὰς μουσικὰς θέσεις τῆς ψαλμῳδίας διὰ τῶν χαρακτήρων τῆς ποσότητος, ἄνευ τῶν ἱερογλυφικῶν καὶ μεγάλων σημαδίων, ἐκτὸς μικρῶν τινων σημείων τῶν κινήσεων καὶ ὑποκινήσεων. Ὁ λαμπαδάριος Γρηγόριος ἦτο ἐγκρατὴς τῆς τε παλαιᾶς γραφῆς καὶ τῆς ἀναλυτικῆς γραφικῆς μεθόδου τοῦ Κρητός· ἦτο ἄρα οὗτος εἰς θέσιν καὶ ἠδύνατο νὰ ἐκτιμήσῃ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα ἑκατέρας τῶν δύο τούτων γραφῶν· ἀπὸ δὲ τῆς θέσεως αὐτοῦ τῆς ψαλτικῆς, ἔψαλλεν οὗτος τὰ μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας ἐπιτυχῶς τόσον ἐκ κειμένων τῆς παλαιᾶς γραφῆς, ὅσον καὶ ἐκ κειμένων τῆς γραφῆς τοῦ Κρητός· κατεῖχε δὲ οὗτος εἰς τὴν ἐντέλειαν τὴν πρᾶξιν, τὴν θεωρίαν καὶ τὴν γραφὴν τῆς μουσικῆς· ἦτο τέλειος μουσικὸς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως· διότι ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ συνεπλήρωνε ψάλλων τὰς ἐλλείψεις τῆς νέας γραφῆς διὰ τῶν πλεοοεκτημάτων τῆς γραφῆς τοῦ Πέτρου, καὶ τὰ μειονεκτήματα τῆς γραφῆς ταύτης τὰ παρέκαμπτε διὰ τῶν πλεονεκτημάτων ἅτινα ἐνέχει ἡ ἀναλελυμένη γραφὴ τοῦ Κρητός· ἔψαλλε δὲ πάντοτε τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη κατὰ τὸ ὕφος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

29. Ἵνα καθορίσωμεν τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ λαμπαδάριος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Γρηγόριος ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἐπελθούσης ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ μεταρρυθμίσεως τοῦ γραφικοῦ συστήματος Πέτρου Πελοπον-

νησίου, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπικρατούσας ἰδέας, γενικῶς, ὅλων τῶν μουσικῶν διδασκάλων σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου διηρέθησαν οὗτοι μεταξύ των εἰς μερίδας ἀντιφρονούσας· καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀπετέλουν οἱ γνῶσται καὶ ὀπαδοὶ τοῦ γραφικοῦ συστήματος τοῦ Πέτρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατεῖχον τὰ πρωτεῖα οἱ πατριαρχικοὶ μουσικοὶ διδάσκαλοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἐκ τῶν λοιπῶν ἱεροψαλτῶν· εἰς τὴν δευτέραν παράταξιν ἀνῆκον οἱ γνῶσται τοῦ τε παλαιοῦ ἐκείνου συστήματος τοῦ Πέτρου καὶ τῆς νέας γραφικῆς μεθόδου τοῦ Κρητός· οἱ δὲ διδαχθέντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν μόνον κατὰ τὴν εὔκολον μέθοδον τοῦ Κρητός, ἀπετέλεσαν τὴν τρίτην φατρίαν. Ἐν τούτοις, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι παρὰ τὴν διαφορὰν ἀντιλήψεως καὶ ἐκτιμήσεως εἰς τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς, πάντες ἐν γένει οἱ μουσικοδιδάσκαλοι καὶ ἱεροψάλται ἦσαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὕφος ἐκτέλεσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας.

30. Ἕνεκα ὅμως τῆς ἀντιγνωμίας εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον, ἐδημιουργήθησαν ἔριδες καὶ φιλονεικίαι μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μουσικῶν, αἵτινες κατέληγον ἐνίοτε καὶ εἰς ἀντεγκλήσεις καὶ προσωπικὰ πάθη. Οἱ σπουδάσαντες τὴν μουσικὴν ἐποιοῦντο διακρίσεις μεταξὺ αὐτῶν χαρακτηρίζοντες ἑαυτοὺς ὡς μαθητὰς καὶ θιασώτας Ἰακώβου πρωτοψάλτου, ἄλλοι ὡς τοῦ Πέτρου Βυζαντίου πρωτοψάλτου, ἄλλοι ἐπίσης ἀπεκαλοῦντο μαθηταὶ τοῦ ὕφους τοῦ πρωτοψάλτου Μανουήλ, καὶ ἄλλοι μαθηταὶ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ λαμπαδαρίου Γεωργίου· αἱ δὲ ἀντεγκλήσεις αὗται ἦσαν ἀπόρροια τῆς στάσεως τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἐτήρει εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἁπλοποιήσεως ἢ μή, κατὰ τρόπον ἀναλυτικὸν τοῦ μουσικοῦ μέλους.

31. Καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς οὗτος μεταξὺ τῶν μουσικῶν διδασκάλων ἐνέσκηψε, κυρίως, τὴν ἑπομένην μιᾶς κοινῆς νίκης κατὰ τοῦ καινοφανοῦς γραφικοῦ συστήματος Ἀγαπίου τοῦ Παλλιέρμου [18]), κατὰ τοῦ συστήματος

---

[18]) Ἀγάπιος ὁ Παλλιέρμος ἦτο ἱερεὺς Χῖος τὴν πατρίδα, γεννηθεὶς περὶ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος· ὢν γνώστης τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ ὀλίγον τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἠθέλησε νὰ ἁπλοποιήσῃ τὸ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐν χρήσει ὑπάρχον γραφικὸν σύστημα Πέτρου Πελοποννησίου· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέταξεν ἐγχειρίδιον μουσικὸν διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς παρασημαντικῆς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτου ἤρχισε νὰ διδάσκῃ εἰς μαθητὰς τὴν βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν κατὰ τὸ σύστημα αὐτοῦ. Κατὰ τῆς καινοτομίας ταύτης ἀντετάχθη Ἰάκωβος πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καταδείξας ἐνώπιον τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου, τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, ὅτι τὸ καινοφανὲς σύστημα εἶνε ἀνεπαρκὲς νὰ ἀποδώσῃ τὸ μέλος τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας. Κατόπιν τούτου κατεδικάσθη τὸ σύστημα τοῦ ἱερέως Ἀγαπίου ὄχι μόνον εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὅστις τὸ συνέλαβε. (Πρβλ. Χρυσάνθου Μέγα θεωρητικὸν Μέρος Β' § 78).

τοῦ ὁποίου πάντες σχεδὸν εἶχον κηρυχθῇ πολέμιοι. Τὸ δὲ δημιουργῆσαν παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μουσικοῖς τῆς πρωτευούσης διαφορᾶς ἐκτιμήσεως μουσικὸν ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον συνεκρούσθησαν τότε πρὸς ἀλλήλους οἱ ἱεροψάλται, ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς διδαχθεῖσα εἰς πλείστους μαθητὰς ἁπλοποιημένη ἀναλυτικὴ γραφικὴ αὐτοῦ μέθοδος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπέφερε τὴν διάσπασιν μεταξὺ τῶν σπουδαζόντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν.

32. Μέχρι τοῦδε τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας ἥτις ἐδιδάσκετο εἰς τοὺς ψάλτας πηγὴ ἦσαν οἱ διδάσκαλοι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ μόνοι ἁρμόδιοι εἰς πᾶν ζήτημα μουσικόν, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐκανόνιζον τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Πᾶσα μεταρρύθμισις σχετιζομένη μὲ τὴν μουσικὴν ταύτην, δὲν ἔπρεπε νὰ προέρχεται ἔξωθεν ἤτοι ἐκτὸς τῶν μουσικῶν διδασκάλων τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ· πᾶσα ἔξωθεν ἐνεργουμένη τοιαύτη μεταρρύθμισις ἦτο ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη εἰς ἀποτυχίαν, καὶ δὴ καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ἦτο ὄχι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Οἱ πατριαρχικοὶ διδάσκαλοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγκολπωθῶσι τὴν γραφικὴν μέθοδον τοῦ Κρητός, παραμερίζοντες τὴν γραφὴν Πέτρου τοῦ λαμπαδαρίου, ἐν ᾗ ἦσαν σημειωμένα καὶ ἐξηγημένα ἅπαντα τὰ μουσικὰ προϊόντα τῆς πρὸ τῆς ἁλώσεως περιόδου· ἐδῶ ἔγκειται ὁ σπουδαιότερος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον οὗτοι ἦσαν οἱ φανατικώτεροι ὑπερασπισταὶ καὶ οἱ θαρραλεώτεροι πολέμιοι πάσης μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως.

33. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πατριαρχικοὺς μουσικοὺς διδασκάλους, ἀκολουθοῦντας τὴν παράδοσιν καὶ χρησιμοποιοῦντας κείμενα χειρόγραφα τῆς γραφῆς τοῦ Πέτρου, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκτὸς τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ ἐνοριακῶν ἐκκλησιαστικῶν ψαλτῶν, ἠκολούθουν ἕκαστος ἰδιαίτερον τρόπον ἐν τῷ ψάλλειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ μαθήματα, ἀκολουθῶν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν ἰδίαν μουσικὴν αὐτοῦ ἰδιοσυγκρασίαν· ὅσοι διδάσκαλοι ἦσαν, τόσοι καὶ τρόποι τοῦ ψάλλειν τὰ μέλη παρετηροῦντο· γενικὴ δὲ ἦτο ἡ παρατήρησις ὅτι οἱ ψάλται τῶν ἐνοριακῶν ναῶν διέφερον κατὰ τὸ ψάλλειν ἀπὸ τοὺς πατριαρχικοὺς μουσικοὺς διδασκάλους, ἐκτελοῦντας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν μετὰ μεγαλοπρεπείας, κατανύξεως καὶ σοβαρότητος· ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ἔθετε τοὺς ἐνοριακοὺς μουσικοὺς εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν διδασκάλων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Οἱ ἐξωτερικοὶ ἢ ἐνοριακοὶ οὗτοι μουσικοδιδάσκαλοι ὤθησαν τὰ πράγματα ὥστε νὰ δημιουργηθῇ μουσικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ἐπεδίωξαν νὰ ἔχωσι σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπόψεις καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῶν· ἐζήτησαν οὗτοι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ᾀσματῳδία νὰ γραφῇ διὰ νέου γραφικοῦ συστήμα-

τος, ὅπερ νὰ εἶνε πρόσφορον εἰς τὸν καθένα νὰ ἐκμανθάνῃ τὰ μουσικὰ μέλη· τὴν δὲ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ πρωτοβουλίαν εἶχον, κυρίως, ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ψαλτῶν καὶ κληρικῶν, ὅσοι δὲν συνεμερίζοντο ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι τὰς ἰδέας καὶ τὰς σκέψεις τῶν μουσικῶν διδασκάλων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

34. Ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας ἀνέκαθεν ἐσταθμίζετο ἀναλόγως μὲ τὴν ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς πολιτείαν τῶν πατριαρχικῶν μουσικῶν διδασκάλων, εἰς τὸ ἔργον τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἐπενέβαινε, διότι οὗτοι ἦσαν οἱ μύσται τῆς παλαιᾶς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μουσικῆς παραδόσεως. Ἡ Ἐκκλησία πατριαρχοῦντος Κυρίλλου τοῦ στ΄ (1813-1818) ἐδίσταζε νὰ προβῇ εἰς τὴν λύσιν τοῦ οὕτω γεννηθέντος ζητήματος, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπεδίωκεν ὅπως μὴ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων μερίδων, ἀφ' ἑνὸς τῶν πατριαρχικῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐνοριακῶν ψαλτῶν καὶ κληρικῶν. Εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τῆς μουσικῆς γραφῆς ἀντέστη μεγάλως ὄχι μόνον ὁ τότε πρωτοψάλτης Μανουὴλ καὶ ἄλλοι τῆς μερίδος αὐτοῦ μουσικοδιδάσκαλοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ παναγιώτατος πατριάρχης Κύριλλος συμφρονῶν τῷ πρωτοψάλτῃ (19).

35. Ἐν τούτοις, διὰ τῶν δραστηρίων ἐνεργειῶν τῶν ἐξωτερικῶν ψαλτῶν καὶ τῶν φίλων αὐτοῖς ἀρχιερέων, ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς μουσικῆς γραφῆς, ἡ Ἐκκλησία ἠναγκάσθη νὰ υἱοθετήσῃ τὸ ζήτημα· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐνδιεφέρθη ὥστε ἀπεφάσισεν αὐτὴ νὰ λάβῃ πρόνοιαν διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὖθις λύσιν τοῦ ζητήματος, συμφώνως πρὸς τὸ συντηρητικὸν αὐτῆς πνεῦμα δίδουσα εἰς τοῦτο τὴν κατεύθυνσιν. Οὕτω, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν πατριαρχικῶν μουσικῶν διδασκάλων, ἐξελέγη μία μουσικὴ ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου τοῦ Κρητός, διαμένοντος κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐν Κυδωνίαις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Λαμπαδαρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γρηγορίου καὶ τοῦ διδασκάλου Χουρμουζίου, ἱεροψάλτου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῶν Ταταούλων, ἀμφοτέρων μαθητῶν τοῦ Κρητός. Ἀνετέθη δὲ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην τὸ ἔργον τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὸ νέον γραφικὸν σύστημα ἁπάντων τῶν σωζομένων ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων διαφόρων ποιητῶν μουσουργημάτων, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παραδοθῶσι ταῦτα εἰς κοινὴν χρῆσιν ὅλων τῶν σπουδαζόντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικήν. Πρὶν ἢ ὅμως ἀρχίσῃ τὸ ἔργον αὐτῆς ἡ ἐπιτροπή, ἔφθασεν ἡ θλιβερὰ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Κρητός, πνιγέντος κατὰ τὸν πλοῦν, ἅτε καταποντισθέντος τοῦ μεταφέροντος ἐκεῖνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν πλοίου.

19) Κ. Κούμα Γενικῆς ἱστορ. Τόμ. ΙΒ΄ σελ. 513.

36. Ἀντὶ τοῦ ἀπολεσθέντος μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου τότε προσελήφθη ὡς ἀντικαταστάτης εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου ἐν τῇ μουσικῇ ταύτῃ ἐπιτροπῇ ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρύσανθος Καράμαλλης ἐκ Μαδύτου, κληρικὸς λόγιος, γνώστης τῆς γαλλικῆς γλώσσης, κάτοχος δὲ τῆς τε εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν μέρει. Ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ὁ λαμπαδάριος Γρηγόριος καὶ ὁ Χουρμούζιος προέβησαν εἰς τὰς ἐξηγήσεις αὐτῶν, ἀκολουθοῦντας τὸ γραφικὸν σύστημα, τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, τοῦ Κρητός. Ἐὰν τὸ γραφικὸν τοῦτο σύστημα ὅπερ μετεχειρίσθησαν οἱ δύο οὗτοι ἐξηγηταί, εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο κατ' οὐσίαν τοῦ Κρητὸς ἢ τελειοποιημένον κατά τι ἐπὶ τῇ βάσει ἐκείνου, τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν· ἐν τούτοις, γεγονὸς παραμένει τὸ ἑξῆς· ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπίσης σημεῖα χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Κρής, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ καὶ ἡ ἐξηγητικὴ αὕτη ἐπιτροπή. Οὕτω δὲ ὁ λαμπαδάριος Γρηγόριος καὶ ὁ μουσικοδιδάσκαλος Χουρμούζιος μετέφρασαν ἢ μετέφερον κατ' ἐξήγησιν ἢ ἑρμηνείαν εἰς τὴν νεοφανῆ γραφικὴν μέθοδον τὰ διάφορα μουσικὰ μέλη ἐκ τῆς γραφῆς Πέτρου τοῦ Πελοπονησίου.

37. Ἀνετέθη δέ, ἐκκλησιαστικῶς, εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας κατὰ τὴν νέαν γραφικὴν τῶν ἐξηγητῶν μέθοδον ἐν τῇ τότε ἱδρυθείσῃ πατριαρχικῇ μουσικῇ σχολῇ (1815). Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ἐδιδάχθησαν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῆς παρὰ τοῦ λαμπαδαρίου Γρηγορίου καὶ τοῦ διδασκάλου Χουρμουζίου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μουσικῶν κειμένων τῆς νέας γραφῆς· ἔκτοτε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν, διὰ τῆς νέας ταύτης γραφῆς ψάλλουσιν ὅλοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ψάλται τῶν ἐνοριακῶν ναῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐφόσον δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐμυήθησαν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς πρωτοψάλτας τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν, κατὰ τὸ ὕφος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

38. Τὸ γραφικὸν σύστημα τῶν ἐξηγητῶν διατηρεῖ τὰ πλείονα σημεῖα τῆς γραφῆς τοῦ Πέτρου· ἀλλὰ καὶ στερεῖται τοῦ ἀναγκαίου ὁπλισμοῦ τῆς γραφῆς ἐκείνης, διὰ τοῦ ὁποίου παριστάνεται τὸ μέλος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ. Ἡ νέα γραφὴ ἐν σχέσει μὲ τὰς πρὸ αὐτῆς εὑρίσκεται τελειοτέρα· ἡ δὲ διὰ ταύτης ἀνάλυσις καὶ ἀπόδοσις τοῦ μέλους τῆς ἀρχαίας γραφῆς, διηυκόλυνε τὰ μέγιστα τὴν μνήμην ὡς πρὸς τὴν συγκράτησιν τοῦ μέλους. Ὁ ἀκαταπόνητος λαμπαδάριος Γρηγόριος καὶ ὁ ἐξ ἴσου μὲ αὐτὸν φιλοπονώτατος μουσικοταχυγράφος διδάσκαλος Χοχρμούζιος, ἐπετέλεσαν θαυμάσιον ἔργον μὲ τὴν μεταφορὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῳδιῶν ἐκ τῆς ἀρ-

χαίας γραφῆς· διότι ἡ γενεὰ αὐτῶν καὶ ἡ μετ' αὐτοὺς παρέλαβεν εἰς μουσικὸν μέλος ὅλην τὴν ἐργασίαν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν μουσικῶν διδασκάλων. Οἱ δύο οὗτοι ἐξηγηταί, μὲ ἐπιμέλειαν ἀξιέπαινον, διετήρησαν καὶ ἐκληροδότησαν ὅλην αὐτὴν τὴν μουσικὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους διὰ τοῦ ἔργου αὐτῶν τοῦ ἐξηγητικοῦ. Μὲ τὰς μουσικὰς ἐξηγήσεις τὰς γραφομένας διὰ τοῦ νέου συστήματος, ὁ μουσικὸς κόσμος ἀρκετὰ ηὐκολύνθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μελῳδίας· ἐξ ἄλλου πᾶσα μελῳδικὴ γραμμὴ τώρα δὲν κινδυνεύει νὰ λησμονηθῇ οὔτε νὰ παραλλαγῇ τελείως, ἕνεκα τοῦ δυσμνημονεύτου τῶν ἀρχαίων σημαδοφώνων μικρῶν τε καὶ μεγάλων, καὶ ἕνεκα τῆς ὀλισθηρότητος τῆς μνήμης. Τὸ μουσικὸν μέλος διὰ τῆς νέας γραφῆς ποσοτικῶς δεσμεύεται καὶ σώζεται τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ πανδαμάτορος χρόνου.

39. Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν σοβαρὰν ἔλλειψιν τοῦ ἐξηγημένου μέλους, εἶναι ὅτι δὲν ἔχει τέλειον ὁπλισμὸν ἡ νέα γραφὴ οὕτως ὥστε νὰ παριστάνεται ἡ ποιότης τοῦ μέλους οὐσιωδέστερον· διότι ἡ ποιότης αὕτη ἐπαφήνεται εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν μουσικὴν πεῖραν τοῦ διδασκάλου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας. Μὲ ἄλλας λέξεις τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ ἐξηγημένου μέλους ὁ λαμπαδάριος Γρηγόριος ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἑκάστοτε πρωτοψάλτην τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν γένει δὲ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς ψάλτας, οἵτινες διακατέχουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν κατὰ τὸ πατριαρχικὸν καὶ πατροπαράδοτον λεγόμενον ὕφος. Ὅπως πρότερον, οὕτω καὶ νῦν, καὶ μετὰ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν νέαν γραφήν, ἔπρεπε πάλιν οἱ διδάσκαλοι τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ νὰ ἐκδιδάσκωσι τὴν ψαλμῳδίαν εἰς τοὺς ἄλλους ἱεροψάλτας, ἵνα καὶ οὗτοι ψάλλωσι κατὰ τὸ ὕφος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, μεταχειριζόμενοι κείμενα τῆς νέας γραφῆς.

40. Ὁ παροπλισμὸς τῆς νέας γραφῆς ἀδικεῖ κατὰ πολὺ τὸ μουσικὸν μέλος· ἐνῶ ἡ ὡπλισμένη ἐκείνη γραφὴ τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου διετήρει ἐν τῇ πράξει τὴν ψαλμῳδίαν κατὰ τὴν σωζομένην μουσικὴν παράδοσιν. Τούτου ἕνεκα, οἱ μὴ μεμυημένοι μὲ τὸ ὕφος τὸ ψαλτικὸν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ψάλλουσι τὰ μέλη τὰ ἐξηγημένα κατ' ἄλλον τρόπον, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ μεμυημένοι ὑπενδύουσι τὰ αὐτὰ μέλη διὰ τοῦ ὕφους τοῦ παπατριαρχικοῦ. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν καὶ ἡ ἐκ κειμένων ἐξηγημένων διὰ τῆς νέας γραφῆς διδασκαλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ ᾀσματῳδίας, πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἑκάστοτε πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· διότι ἐκτὸς τοῦ διδασκάλου τούτου, οὐδεὶς ἄλλος καλύτερον δύναται νὰ κατέχῃ τὸ κατὰ παράδοσιν ἐκκλησιαστικὸν μέλος. Αὐτὴν τὴν συμβολὴν παρέσχεν εἰς τὸ μουσικὸν τοῦτο ζήτημα, ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἐκ τῶν πα-

τριαρχικῶν ψαλτῶν λαμπαδαρίου Γρηγορίου εἰς τὸ ἔργον τῆς μουσικῆς ἐπιτροπῆς· ἠκολούθησεν οὗτος τὴν μέσην ὁδὸν ὡς πρὸς τὴν γραφὴν καὶ δέσμευσιν τοῦ μουσικοῦ μέλους· ἀφῆκε δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μέλους, ἐλευθερίαν εἰς τὸν μύστην ἀοιδόν· διότι ὁ μὲν ἄριστος τεχνίτης ἀναλύει τὰς γραμμὰς καὶ τὴν γραφήν, καὶ παρουσιάζει τέλειον τὸ μέλος καθ' ὃν τρόπον ἁρμόζει, χωρὶς τοῦτο ἐν τῇ λεπτομερείᾳ νὰ σημειοῦται· ὁ δὲ ἀδαὴς καὶ στερούμενος τοῦ καταλλήλου φωνητικοῦ ὀργάνου ἀκολουθεῖ τὴν συνεπτυγμένως γραμμένην καὶ σημειουμένην μουσικὴν γραμμήν, χωρὶς τὰς ἀναγκαίας ἀναλύσεις καὶ παρατάσεις τοῦ μέλους· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ψάλλων διατηρεῖ τὸ μουσικὸν μέλος ὅπως καὶ ἐκεῖνος.

41. Οἱ πατριαρχικοὶ μουσικοὶ διδάσκαλοι ὄχι μόνον ἐξ ἀρχῆς ἠναντιώθησαν εἰς τὴν ἁπλοποίησιν ἢ μεταρρύθμισιν τῆς παλαιᾶς τοῦ Πέτρου γραφῆς, ἀλλὰ καὶ κατόπιν δὲν εὐνόησαν τὸ ἔργον τῶν ἐξηγητῶν· διὰ τοῦτο καί, γενικῶς, ἠγνόησαν τὰς γενομένας τῶν ἐκκλησιαστικῶν μαθημάτων ἐξηγήσεις· τὰ μουσικὰ κείμενα διὰ τῆς γραφῆς τῶν ἐξηγητῶν σεσημασμένα οὐδέποτε ἐχρησιμοποίουν οὗτοι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· ἐκεῖ συνήθους χρήσεως ἦσαν κείμενα τῆς παλαιοτέρας γραφῆς. Οὕτως ἔπραττον Μανουὴλ πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος, Ἀντώνιος ὁ λαμπαδάριος, Κωνσταντῖνος Βυζάντιος ὁ πρῶτος δομέστικος καὶ εἶτα πρωτοψάλτης γενόμενος· τὸ αὐτὸ ὡσαύτως ἔπραττεν ὁ δομέστικος καὶ κατόπιν λαμπαδάριος γενόμενος Νικόλαος, καθὼς καὶ ὁ πρωτοψάλτης Γεώργιος ὁ Ραιδεστηνός. Ὅλη ἡ σειρὰ αὕτη τῶν μουσικῶν διδασκάλων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διαρκοῦντος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, ἐποιεῖτο χρῆσιν κειμένων τῆς γραφῆς Πέτρου Πελοποννησίου.

42. Ὄχι δὲ μόνον οἱ μύσται οὗτοι τῆς παλαιοτέρας γραφῆς διδάσκαλοι τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἐξ αὐτῶν οἵτινες εἶχον ἐκδιδαχθῆ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ἐπὶ τῇ βάσει κειμένων τῆς νέας γραφῆς καὶ αὐτοὶ ἔψαλλον καὶ ἐξετέλουν τὰ μέλη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παλαιῶν μουσικῶν κειμένων· μὲ ἄλλας λέξεις οἱ γνῶσται τῆς νέας γραφῆς ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν, ἐν τῇ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ὑπηρεσίᾳ αὐτῶν, δὲν ἔψαλλον τὰς ἐκκλησιαστικὰς μελῳδίας καθὼς τὰς γράφει καὶ τὰς παριστάνει ἡ γραφὴ τῶν ἐξηγητῶν· ὄχι· οὗτοι—καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πλέον ἀξιοπαρατήρητον—ἔχοντες πρὸ αὐτῶν κείμενα ἐξηγημένα, ἔψαλλον τὰ μέλη συνήθως ὅπως τὰ διαλαμβάνουσι τὰ μουσικὰ κείμενα τῆς γραφῆς τοῦ Πέτρου· ἔψαλλον δηλαδὴ καὶ αὐτοὶ τὰ μέλη συμφώνως μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τὴν ἀρχαιοτέραν. Τὰ ἐξηγημένα κείμενα δὲν τὰ ἠκολούθουν ἐν γένει οἱ πατριαρχικοὶ ψάλται· παραδείγματα ἔχομεν

τὸν δομέστικον, λαμπαδάριον καὶ εἶτα πρωτοψάλτην γενόμενον Ἰωάννην τὸν Βυζάντιον (+ 1866), Στέφανον τὸν Βυζάντιον (+ 1864) λαμπαδάριον ἀποθανόντα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, οἵτινες καθ' ἅπασαν τὴν μακροχρόνιον αὐτῶν χοροστασίαν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, καίπερ χρησιμοποιοῦντες κείμενα τῆς νέας γραφῆς, ὅμως ἔψαλλον τὰ μέλη ἀκολουθοῦντες τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐνταῦθα παράδοσιν· τὸ αὐτὸ δὲ συνέβαινε καὶ κατὰ τὴν μακρὰν χοροστασίαν ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τοῦ διδασκάλου ἡμῶν Ἰακώβου πρωτοψάλτου τοῦ Ναυπλιώτου (1882 - 1939)· ἠκολούθει καὶ ἐκεῖνος τὰ μέλη κατὰ τὰ παλαιότερα κείμενα.

43. Ὥστε ἡ νέα γραφὴ τῶν ἐξηγητῶν, καθὼς καὶ τὰ μουσικὰ κείμενα τῆς γραφῆς ταύτης, περιωρίσθησαν εἰς μόνον τὸν σκοπὸν ὅπως διευκολύνωσι τὴν μάθησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ εἰς τὸ νὰ ἀφομοιώσωσιν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸ ψάλλειν τοὺς ἐξωτερικοὺς ψάλτας, οἵτινες ἄλλοτε εἶχον καταντήσει ἐν τῷ ψάλλειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη εἰς μεγάλην διαφορότητα μεταξύ των ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ ἑτέρου μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν μουσικῶν διδασκάλων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ μεταξὺ τῶν ἐξωτερικῶν ψαλτῶν καὶ τῶν ψαλτῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διαφορὰ οὐδέποτε ἐξέλιπεν· εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἡ ἀκολουθουμένη μουσικὴ παράδοσις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας παρὰ τῶν μουσικῶν διδασκάλων αὐτῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ γενομένη διὰ τῆς νέας γραφῆς ἐξήγησις. Οἱ ἐξωτερικοὶ ψάλται ψάλλοντες διέφερον ἀνέκαθεν τῶν πατριαρχικῶν διδασκάλων, τοὺς ὁποίους δὲ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μιμῶνται κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐν γένει τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων.

44. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ χρήσεως, πρὸ αἰῶνος καὶ πλέον, τῆς νέας γραφῆς τῶν ἐξηγητῶν Γρηγορίου λαμπαδαρίου καὶ Χουρμουζίου μουσικοδιδασκάλου, εὐκολύνθη μὲν ἡ μάθησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ᾀσματῳδίας, δὲν ἐπετεύχθη δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς γραφῆς ταύτης δέσμευσις τοῦ μουσικοῦ μέλους καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς ἀπαγγελίας αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα καὶ δὲν ἐξησφαλίσθη τὸ ὁμοιομόρφως ψάλλειν ὅλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ψαλτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπεδιώχθη ἐξ ἀρχῆς παρὰ τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, πρὸ αἰῶνος, διὰ τῆς συστάσεως καὶ ὑποστηρίξεως τῆς πρὸς μεταρρύθμισιν τῆς γραφῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἠθέλησε κατά τινα πρακτικώτερον τρόπον νὰ δεσμεύσῃ τὴν μουσικὴν αὐτῆς, οἱ δὲ ἐκκλησιαστικοὶ ψάλται νὰ ψάλλωσιν ὁμοιομόρφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ᾀσματῳδίαν, ἥτις διετηρήθη διὰ τῆς διασώσεως τῆς μουσικῆς παραδόσεως παρὰ τῶν μουσικῶν διδασκάλων αὐτῆς. Ὁ ἐπιδιωχθεὶς οὗτος σκοπὸς διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς μουσικῆς γραφῆς δὲν ἐπετεύχθη

ἀπολύτως· ἡ δὲ μουσικὴ τῆς παραδόσεως, ἡ διατηρηθεῖσα ἔκτοτε ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, ἔμεινε καὶ αὖθις μυστικὸν τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν ὡς μυστῶν αὐτῆς. Διότι ἡ γενομένη ἐξήγησις ἔδιδεν ἓν μόνον μέρος τοῦ μουσικοῦ ὑλικοῦ τῆς παραδόσεως ταύτης, τοῦ γεγραμμένου κατὰ τὴν μέθοδον αὐτοῦ παρὰ τοῦ λαμπαδαρίου Πέτρου Πελοποννησίου· τὸ ἄλλο μουσικὸν ὑλικὸν δὲν ἐξηγήθη, οὔτε καὶ ἐδεσμεύθη ἀκόμη διὰ τῆς γραφῆς· τοῦτο σώζεται μόνον προφορικῶς εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸ χρησιμοποιοῦσιν ἑκάστοτε εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Εἶνε πρέπον καὶ τὸ προφορικῶς ἔτι διατηρούμενον τοῦτο μουσικὸν ὑλικὸν νὰ καταγραφῇ 20) ἁρμοδίως.

ΤΕΛΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ Λ. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ

20) Ἔστω γνωστὸν τοῖς ἁρμοδίοις καὶ τοῖς περὶ τὴν μουσικὴν ταύτην ἀσχολουμένοις ὅτι ἔχει δεσμευθῇ καὶ καταγραφῇ τὸ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν μουσικῶν αὐτῆς διδασκάλων μέχρι τοῦ 1938 χρησιμοποιούμενον μουσικὸν ὑλικὸν τῆς παραδόσεως· ἡ μεγάλης σπουδαιότητος μουσικὴ αὕτη ἐργασία ὑπάρχει παρ᾿ ἡμῖν ἀνέκδοτος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΠΡΙΛΙΟΥ-ΜΑΪΟΥ ΙΟΥΝΙΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ

ΜΗΝΟΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Α. Θ. Παναγιότης.

Τῇ 6ῃ τοῦ μηνὸς ἡ Α. Θ. Παναγιότης, συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς ἀκολουθίας Αὐτῆς, ἀνῆλθεν εἰς Χάλκην, πρὸς ἐφησύχασιν, ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς διαμερίσμασι τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Πάνσεπτος Πατριαρχικὸς Ναός.

— Τῇ Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως τὴν Θείαν Λειτουργίαν ἐτέλεσε, κατὰ τὴν τάξιν, ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου κ. Ἰάκωβος μετὰ τοῦ Ὑπογραμματέως Πανοσιολ. διακόνου κ. Ἰακώβου.

— Τῇ 23ῃ τοῦ μηνός, ἑορτῇ τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου, πανηγυρίζοντος τοῦ Πανσέπτου Πατριαρχικοῦ Ναοῦ, τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν αὐτῷ ἐτέλεσεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἴμβρου καὶ Τενέδου κ. Ἰάκωβος.

— Τῇ Παρασκευῇ, 9ῃ τοῦ μηνός, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ὡς καὶ τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐχοροστάτησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἴμβρου καὶ Τενέδου κ. Ἰάκωβος.

— Καθ' ὅλας τὰς λοιπὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τοῦ μηνός, ὡς καὶ κατὰ τὰς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων καὶ τὰς ἀκολουθίας τῶν Χαιρετισμῶν, ἐχοροστάτησε κατὰ τὴν τάξιν ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μελίτων.

Ἁγία καὶ Μεγάλη Ἑβδομάς.

Τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἐφησυχαζούσης ἐν Χάλκῃ, τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Ἑβδομάδος ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ προέστη ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἴμβρου καὶ Τενέδου κ. Ἰάκωβος, χοροστατήσας μὲν τῇ Μ. Πέμπτῃ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Σεπτῶν Παθῶν καὶ τῇ Μ. Παρασκευῇ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Μ. Ὡρῶν καὶ τοῦ Μ. Ἑσπερινοῦ, τελέσας δὲ τῇ Μ. Παρασκευῇ ἑσπέρας μετὰ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Θεοδωρουπόλεως κ. Λεοντίου καὶ Λαοδικείας κ. Μαξίμου τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἐπιταφίου.

Τῇ Μ. Πέμπτῃ τὴν Θείαν Λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μελίτων μετὰ τοῦ Πανοσιολ. Δευτερεύοντος κ. Ἰσιδώρου.

Τῷ Μ. Σαββάτῳ τὴν Θείαν Λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου κ. Ἰάκωβος μετὰ τοῦ Ὑπογραμματέως Πανοσιολ. κ. Ἰακώβου.

Θεῖον Κήρυγμα.

Κατὰ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστὴν ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξαν:

— Τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ὡς καὶ κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς Μ. Παρασκευῆς ὁ Ὑπογραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Πανοσιολ. Διάκονος κ. Ἰάκωβος.

— Τῇ Β'. Κυριακῇ ὁ Ἀρχειοφύλαξ τῶν Πατριαρχείων Πανοσιολ. Ἀρχιμ. κ. Ἱερώνυμος.

— Τῇ Γ'. Κυριακῇ ὁ Πανοσιολ. Δευτερεύων κ. Ἰσίδωρος.

— Τῇ Δ'. Κυριακῇ ὁ Κωδικογράφος τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου Πανοσιολ. Διάκονος κ. Κωνσταντῖνος.

— Τῇ Ε'. Κυριακῇ ὁ Πανοσιολ. Τριτεύων κ. Αἰμιλιανός.

— Τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ὁ Πανοσιολ. Μ. Ἀρχιμ. κ. Καλλίνικος.

Ἐν τοῖς Ἱεροῖς Ναοῖς τῆς Ἁγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς, παρεκτὸς τῶν ἑκασταχοῦ ἱερουργησάντων Ἁγίων Ἀρχιερέων καὶ τῶν τακτικῶν ἱεροκηρύκων, τὸν θεῖον λόγον ἐκήρυξαν καὶ οἱ ἑξῆς, ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας ὁρισθέντες ἱεροκήρυκες.

— Ὁ Πανοσιολ. Μ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Καλλίνικος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Β' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐν Βαφεοχωρίῳ, τῶν Γ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῶν Ταξιαρχῶν Βαλατᾶ, τῇ Γ' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας τοῦ Μουχλίου, καὶ τῇ Ε' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Χάσκιοϊ.

— Ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Νικόλαος Κουτρουμπῆς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Γ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ Ὑψωμαθείων.

— Ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀλέξανδρος Καντώνης, τῇ Β' καὶ τῇ Δ' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἐδιρνέκαπου, καὶ τῇ Γ' ἀκολουθίᾳ τῶν χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας Ἕξ Μαρμάρων.

— Ὁ Πανοσιολ. Ὑπογραμματεὺς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου κ. Ἰάκωβος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Δ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας Ἕξ Μαρμάρων.

— Ὁ Πανοσιολ. Δευτερεύων κ. Ἰσίδωρος τῇ Β' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας Βαφεοχωρίου καὶ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Γ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Βλάγκας.

— Ὁ Πανοσιολ. Τριτεύων κ. Αἰμιλιανὸς τῇ Δ' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Βλάγκας.

— Ὁ Πανοσιολ. Κωδικογράφος τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου κ. Κωνσταντῖνος τῇ Ε' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ Μεσαχώρου.

— Ὁ Πανοσιολ. Διάκονος τῆς Σειρᾶς κ. Μάξιμος κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Γ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Τζιβαλίου, τῇ δὲ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ Μεσαχώρου.

— Ὁ Πανοσιολ. Βιβλιοφύλαξ τῶν Πατριαρχείων κ. Αἰμιλιανὸς τῇ Β' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Τόπ-Καποῦ καὶ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν Δ' Χαιρετισμῶν ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας τοῦ Νεοχωρίου.

— Ὁ Ἱερολ. Διάκονος κ. Ἀνδρέας Λαγοῦρος τῇ Δ' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ Βαφεοχωρίου.

— Ὁ Ἱερολ. Διάκονος κ. Γεώργιος Ὀρφανίδης τῇ Β' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους Βεβεκίου.

— Ὁ Ἱερολ. Διάκονος κ. Πολύκαρπος Ρετσέλης κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας Βλαχερνῶν.

— Ὁ Ἱερολ. Διάκονος κ. Ἀθανάσιος Ἀναστασιάδης τῇ Ε' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Παναγίας Σαλματοβρουκίου.

— Ὁ Ἱερολ. Διάκονος κ. Εὐσέβιος Βοσκόπουλος τῇ Β' Κυριακῇ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῆς Ἀναλήψεως Ὑψωμαθείων.

Ἑόρτιοι ἐπισκέψεις.

Πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ ἐνταῦθα Ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου τὰς Πασχαλίους Πατριαρχικὰς εὐχὰς διεβίβασεν ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μελίτων, ἐν συνοδείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Τουρκικοῦ Γραφείου κ. Εὐθυμίου Μαυρίδου.

ΜΗΝΟΣ ΜΑΪΟΥ

Α. Θ. Παναγιότης.

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἡ Α. Θ. Παναγιότης παρέμεινεν ἐφησυχάζουσα ἐν τῇ ἐν Χάλκῃ Ἱερᾷ Ἁγιοταφιτικῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ.

Ἅγιον Πάσχα.

Τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἁγίου Πάσχα ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τὸν ὄρθρον τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἴμβρου καὶ Τενέδου κ. Ἰάκωβος, ὁ αὐτὸς προστὰς μετὰ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Θεοδωρουπόλεως κ Λεοντίου καὶ Αἴνου κ. Γερμανοῦ καὶ τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

Πάνσεπτος Πατριαρχικὸς Ναός.

Καθ' ἁπάσας τὰς λειτουργίας τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ μηνός, ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ ἐχοροστάτησε, κατὰ τὴν τάξιν, ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μελίτων.

Πατριαρχικαὶ εὐχαί.

Τοῖς κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἑορτάσασι Σεβ. Μητροπολίταις Αἴνου κ. Γερμανῷ (11 τοῦ μ.), καὶ Εἰρηνουπόλεως κ. Κωνσταντίνῳ (21 τοῦ μ.) τὰς Πατριαρχικὰς εὐχὰς διεβίβασεν ὁ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Μελίτων.

— Τῷ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτῃ κ. Γεωργίῳ Ἀμοιρίδῃ, αἰσίως συμπληρώσαντι 50ετῆ εὐδόκιμον ἱερατικὴν διακονίαν ἐν τῇ Κοινότητι Γαλατᾶ, ἡ Α. Θ. Παναγιότης διὰ Πιττακίου ἐξέφρασε τὴν Πατριαρχικὴν Αὐτῆς εὐαρέσκειαν.

ΜΗΝΟΣ ΙΟΥΝΙΟΥ

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης.

Καθ' ὅλον τὸν μῆνα Ἰούνιον ἡ Α. Θ. Παναγιότης παρέμεινεν ἐν τῇ ἐν Χάλκῃ Ἱερᾷ Ἁγιοταφιτικῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ.

Μ. Πρωτοσυγκελλία.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης ὥρισεν ὅπως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πανοσιολ. Μ. Πρωτοσυγκέλλου κ. Μελίτωνος χρέη Πρωτοσυγκελλεύοντος ἐκπληροῖ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Προικοννήσου κ. Φιλόθεος.

Πάνσεπτος Πατριαρχικὸς Ναός.

Τῇ Κυριακῇ τῆς Πεντηκοστῆς κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν καὶ τὸν Ἑσπερινὸν ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ ἐχοροστάτησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Προικοννήσου κ. Φιλόθεος, ἀναγνοὺς καὶ τὰς εὐχὰς τῆς Γονυκλισίας.

Πατριαρχικαὶ εὐχαί.

— Τῷ κατὰ τὸν παρόντα μῆνα (5 τοῦ μηνὸς) ἑορτάσαντι Σεβ. Μητροπολίτῃ Πριγκηποννήσων κ. Δωροθέῳ ἀπὸ μέρους τῆς Α. Θ. Παναγιότητος συνεχάρη ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Προικοννήσου κ. Φιλόθεος.

Μητροπολίτης Περγάμου.

Προσβληθεὶς ὑπὸ ρευματισμῶν ὀξείας μορφῆς παρέμεινε καθ' ὅλον τὸν παρόντα μῆνα κλινήρης ὁ ἐκ τῶν συνοδικῶν Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἀδαμάντιος. Ἀπὸ μέρους τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἐπεσκέφθη τὴν Α. Σεβ. καὶ διηρώτησε τὰ τῆς ὑγείας Αὐτῆς ὁ Πανοσιολ. Μ. Ἀρχιδιάκονος κ. Μελέτιος, ἀπὸ μέρους δὲ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιγραμματεύς, Ἀρχιμ. κ. Ἰάκωβος.

Ἐπισκέψεις.

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἐπεσκέφθησαν τὰ Πατριαρχεῖα:

— Οἱ μετασχόντες τῶν ἐνταῦθα διεξαχθέντων Μεσογειακῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων Ἕλληνες ἀθληταὶ μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σ.Ε.Γ.Α.Σ. καὶ τῶν συνοδευόντων αὐτοὺς ἀνταποκριτῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Τύπου.

— Ὁ ἐνταῦθα παρεπιδημῶν Ἕλλην δημοσιογράφος κ. Βασίλειος Ἠλιάδης, συντάκτης τοῦ Ἀθηναϊκοῦ «Βήματος».

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΜΗΝΩΝ ΑΠΡΙΛΙΟΥ - ΙΟΥΝΙΟΥ

Συνοδικαὶ συνεδρίαι.

Ἐπὶ τῇ διακοπῇ, λόγῳ τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα, τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου, μεταξὺ τοῦ Σεβ. Ἁγίου Προεδρεύοντος καὶ τῶν Σεβ. Ἁγίων Συνοδικῶν Ἀρχιερέων ἀντηλλάγησαν εὐχετήριοι προσφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις, ἐνεκρίθη δ' ὅπως ὁ Σεβ. Ἅγιος Προεδρεύων μετὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου μεταβῶσιν εἰς Χάλκην καὶ ὑποβάλωσι τῇ Α. Θ. Παναγιότητι τὰς εὐχὰς τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου.

Ἐπὶ τῇ μετὰ τὰς διακοπὰς τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἀντηλλάγησαν αἱ προσήκουσαι μεταξὺ τοῦ Σεβ. Ἁγίου Προεδρεύοντος καὶ τῶν Σεβ. Ἁγίων Συνοδικῶν Ἀρχιερέων προσφωνήσεις καὶ ἀντιφωνήσεις.

Ἑόρτιοι Χαιρετισμοί.

Ληφθέντα ἀνεγνώσθησαν συνοδικῶς συγχαρητήρια ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς τοῦ Πάσχα τηλεγαφήματα καὶ γράμματα τῶν Μακ. Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, τοῦ Μητρ. Ἰουστινιανοῦ, Τοποτηρητοῦ τοῦ χηρεύοντος Πατριαρχικοῦ Θρόνου Ρουμανίας, τῶν Προέδρων τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Κύπρου, Ἑλλάδος, Βουλγαρίας, τοῦ Καθολικοῦ Ἰβηρίας καὶ τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Θρόνου καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν προσώπων, εἰς ἃ ἐγένοντο αἱ προσήκουσαι ἀπαντήσεις.

Ἐπίσης ἀντηλλάγησαν ἑόρτιοι χαιρετισμοὶ μεταξὺ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν φίλων Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ Παλαιοκαθολικῶν.

Αἱ ἐν Βελγίῳ Ὀρθόδοξοι Ρωσσικαὶ παροικίαι.

Μελετηθέντος ὑπὸ τῆς Κανονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ γράμματος τοῦ Σεβ. Μητρ. Βλαδιμήρου, Ἐξάρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῶν ἐν Δυτικῇ Εὐρώπῃ Ὀρθοδόξων Ρωσσικῶν Παροικιῶν, ὑποβάλλοντος σχετικὰς πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν Βελγίῳ ἔκρυθμον κατάστασιν πληροφορίας καὶ αἰτουμένου τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔγκρισιν τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ἀντιμετώπισιν ταύτης παρὰ ταῖς Κυβερνητικαῖς Ἀρχαῖς τοῦ Βελγίου διαβημάτων, ἐνεκρίθησαν συνοδικῶς πᾶσαι αἱ γενόμεναι πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐν Βελγίῳ καταστάσεως ἐνέργειαι καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως αὗται ἐνισχυθῶσι καὶ δι' ἀναλόγων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διαβημάτων.

Αἱ ἐν Δωδεκανήσῳ Ἱεραὶ Μητροπόλεις. Κωλύματα γάμου.

Ὁ Σεβ. Μητρ. Ρόδου κ. Τιμόθεος διὰ γράμματος αὐτοῦ ὑπέβαλεν ὅτι διὰ τῆς ἐνσωματώσεως τῆς Δωδεκανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεξετάθη καὶ ἐν αὐτῇ ἡ ἰσχὺς τοῦ περιορίζοντος τὰ κωλύματα γάμου Ἀστικοῦ Κώδικος καὶ ἐξῃτήσατο σχετικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁδηγίας τῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ σχετικὴν εἰσήγησιν τῆς Κανονικῆς Ἐπιτροπῆς, ὑφ' ἧς ἐμελετήθη τὸ ὡς ἄνω γράμμα, ἐνεκρίθη συνοδικῶς ὅπως αἱ περὶ κωλυμάτων γάμου διατάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος ἰσχύωσιν ἐφεξῆς καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Δωδεκάνησον, ὡρίσθη δ' ὅπως διὰ γραμμάτων ἀνακοινωθῇ τοῦτο πρὸς τοὺς Σεβ. Μητροπολίτας Ρόδου καὶ Κώου.

Ἱερὰ Μητρόπολις Αὐστραλίας.
Ἐνθρόνισις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Αὐστραλίας κ. Θεοφύλακτος ἀνεχώρησε τῇ 25ῃ Μαρτίου ἐκ Πειραιῶς ἀτμοπλοϊκῶς διὰ Πόρτ-Σάϊτ καὶ ἐκεῖθεν δι' Αὐστραλίαν.

Ἡ Α. Σεβασμιότης ἀφιχθεῖσα αἰσίως εἰς Αὐστραλίαν ὑπέβαλε τηλεγραφικῶς ὅτι ἡ ἐνθρόνισις αὐτῆς ἐγένετο ἐν τῷ ἐν Σίδνεϋ Μητροπολιτικῷ Ναῷ τῇ Κυριακῇ τῆς Πεντηκοστῆς 11ῃ Ἰουνίου.

Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα διεβιβάσθησαν διὰ σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ γράμματος αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν ποιμαντορικῶν αὐτῆς καθηκόντων.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου εἰς Ἀστυπάλαιαν.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κώου κ. Ἐμμανουὴλ ἐπισκεφθεὶς ἐξαρχικῶς τὴν νῆσον Ἀστυπάλαιαν ὑπέβαλεν ἀναλυτικὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἠθικοθρησκευτικῆς ζωῆς, κοινοτικῆς ὀργανώσεως, ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναστηριακῆς περιουσίας, ὡς καὶ περὶ τῶν καταβληθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργειῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἠθικοθρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν πιστῶν καὶ τὴν εὐρυθμοτέραν ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησιαστικοκοινοτικῶν πραγμάτων.

Εἰς τὴν Α. Σεβασμιότητα ἐξεφράσθησαν διὰ σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμμαμος αἱ εὐχαριστίαι καὶ ἡ εὐαρέσκεια τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ποιμαντορικῇ δράσει αὐτῆς.

Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Κοινότης Γενούης.

Διὰ γράμματος αὐτῆς ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος Γενούης ἀνακοινωσαμένη ὅτι τῇ 20ῇ Ἀπριλίου θέλει καθαγιασθῇ ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θυατείρων ὁ Ι. Ναὸς «ὁ Θεῖος Εὐαγγελισμὸς καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος» ἐξῃτήσατο τὰς εὐχὰς τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας.

Διὰ σεπτοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμματος ἐπεδαψιλεύθησαν τῇ Ἐντίμῳ Ἐπιτροπῇ καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι τῆς ἐν Γενούῃ Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Κοινότητος αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν εὐσεβῆ ταύτην πρωτοβουλίαν αὐτῶν πρὸς ἀνακαίνισιν τοῦ αὐτόθι Ι. Ναοῦ, προοριζομένου διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν οὐχὶ μόνον τῶν ἐν Γενούῃ ἀλλὰ καὶ πάντων ὧν ἐν Βορείῳ Ἰταλίᾳ Ὀρθοδόξων.

Ὑποτροφία.

Ἐνεκρίθη συνοδικῶς ἵνα ὁ πανοσιολ. Διάκονος τῆς Σειρᾶς κ. Μάξιμος Ρεπανέλλης ἀποσταλῇ εἰς Λουβαίνην τοῦ Βελγίου πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν ὡς ὑπότροφος τῆς Ἐκκλησίας, χρησιμοποιηθῇ δ' εἶτα καταλλήλως ὑπ' αὐτῆς.

Ἀπαγόρευσις τῆς παρ' ἐνορίαν τελέσεως τῶν γάμων.

Ἐπὶ σχετικῇ εἰσηγήσει τῆς Π. Κ. Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ συνήθεια τῆς παρ' ἐνορίαν τελέσεως τῶν γάμων τυγχάνει πολλαχῶς ἄτοπος καὶ ἐπιζήμιος διὰ πλείστας Κοινότητας, ἐνεκρίθη συνοδικῶς ὅπως ἕκαστος γάμος τελῆται ἐν τῇ ἐνορίᾳ ἐν ᾗ κατοικεῖ ὁ νυμφίος.

Ἀπονομὴ ὀφφικίου.

Ὁ Μακ. Πατριάρχης Ἱεροσολύμων κ. Τιμόθεος εἰς ἐπιβράβευσιν τῆς ζηλωτῆς καὶ δοκίμου διακονίας τοῦ ὁσιωτ. Ἡγουμένου τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κρημνοῦ Ἱερομ. Ἰωάννου Οἰκονομίδου, ἐπαινετῶς μεριμνῶντος διὰ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω προαγωγὴν τῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς πραγμάτων, ἀποφάσει τῆς περὶ Αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Πρωτοσυγκέλου.

ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

Διοικητικαὶ μεταβολαί.

Διὰ γράμματος τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους διεβιβάσθησαν γράμματα τῶν Ἱ. Μονῶν Μ. Λαύρας, Βατοπαιδίου, Ἰβήρων, Χιλιανδαρίου, Διονυσίου, Παντοκράτορος, Ξηροποτάμου, Ζωγράφου, Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Σίμωνος Πέτρας, Ἁγίου Παύλου, Ὁσίου Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου, Ἁγίου Παντελεήμονος Ρωσσικοῦ, Κουτλουμουσίου καὶ Κωνσταμονίτου, ὑποβαλλουσῶν, συνῳδὰ τῷ 36ῳ ἄρθρῳ τοῦ κυροῦντος τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους Νομοθετικοῦ Διατάγματος, τὰς γενομένας ἐν αὐταῖς ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει 1948 διοικητικὰς μεταβολάς.

Μετ' ἐξέτασιν τῶν ὡς ἄνω γραμμάτων ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἐπιτροπῆς, ἐνεκρίθη συνοδικῶς ἵνα γένωνται τὰ νενομισμένα ἀποκαταστικὰ γράμματα, ὡρίσθη δ' ὅπως προτραπῇ ἡ Ἱερὰ Κοινότης ἵνα ἀποστείλῃ ἐγκαίρως τὰ καθυστερούμενα ἐξαγγελτήρια γράμματα τῶν διοικητικῶν μεταβολῶν τῶν Ἱ. Μονῶν Φιλοθέου, Σταυρονικήτα καὶ Ξενοφῶντος.

Ἀθωνιὰς Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Τῆς ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἐπιτροπῆς δι' ἐκθέσεως αὐτῆς ὑποβαλούσης ὅτι παρὰ τὰς γενομένας, μετὰ σχετικὴν εἰσήγησιν τῆς εἰς Ἅγιον Ὄρος μεταβάσης Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας, ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἐπαναλειτουργίαν τῆς Ἀθωνιάδος Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς δὲν κατέστη τοῦτο δυνατὸν κατὰ τὸ παρελθὸν σχολικὸν ἔτος καὶ ἀναλυσάσης τὴν ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην τῆς ἀνασυστάσεως αὐτῆς διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν Ἁγιορειτῶν μοναχῶν, ἐνεκρίθη συνοδικῶς ὅπως διὰ νέων ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιδιωχθῇ ἡ ἐπαναλειτουργία αὐτῆς ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους.

ΠΑΡΑΣΗΜΟΦΟΡΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΔΕΡΚΩΝ

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Παῦλος ἀπένειμε τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Δέρκων κ. Ἰωακεὶμ τὸ παράσημον τοῦ Ἀνωτάτου Ταξιάρχου τοῦ Φοίνικος.

Τῇ Α. Σεβασμιότητι ἐπὶ τῇ ὡς ἄνω τιμητικῇ διακρίσει ἐξεφράσθησαν ἐν συνόδῳ τὰ συγχαρητήρια τῆς Ἐκκλησίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Ἐκλογὴ Πατριάρχου Ρουμανίας Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς πλήρωσιν τοῦ διὰ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Ρουμανίας Νικοδήμου κενωθέντος Θρόνου ἡ Μεγάλη Ἐκλογικὴ Συνέλευσις τῆς Ἁγιωτάτης ἐν Ρουμανίᾳ Ἐκκλησίας, συνελθοῦσα τῇ 24ῃ Μαΐου, ἐξελέξατο τὸν Μητροπολίτην Μολδαβίας κ. Ἰουστινιανὸν Μαρίνα.

Ἡ Α. Μακαριότης ὁ Πατριάρχης Ρουμανίας Ἰουστινιανός, ἡλικίας 48 ἐτῶν, εἶναι ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βουκουρεστίου. Ὡς ἱερεὺς ὑπηρέτησε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ πόλει Râmnicue Valcea καὶ εἶτα ἐχειροτονήθη βοηθὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Μολδαβίας Εἰρηναίου Μιχαλέσκου μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ παρελ-

θὸν ἔτος ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξελέγη Μητροπολίτης τῆς ἱστορικῆς Μητροπόλεως Μολδαβίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Νικοδήμου διωρίσθη Τοποτηρητὴς τοῦ Θρόνου.

Κατωτέρω καταχωρίζονται τὰ ἀνταλλαγέντα ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ρουμανίας Ἰουστινιανοῦ τηλεγραφήματα:

Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ΜΑΞΙΜΟΝ

Φανάριον.

Τῇ 24ῃ Μαΐου 1948 ἡ Μεγάλη Ἐκλογικὴ Συνέλευσις τῆς Ὀρθοδόξου Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας ἐξελέξατο τὸ ταπεινὸν ἡμῶν πρόσωπον εἰς τὸν χηρεύοντα Πατριαρχικὸν Θρόνον τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας. Γνωρίζοντες τοῦτο τῇ Ὑμετέρᾳ Θειοτάτῃ Παναγιότητι παρακαλοῦμεν Αὐτὴν ὅπως τιμήσῃ διὰ τῆς παρουσίας Αὐτῆς τὴν τελετὴν τῆς ἐπιδόσεως τῆς Πατριαρχικῆς Ράβδου καὶ τῆς Ἐνθρονίσεως Ἡμῶν, ἥτις θὰ λάβῃ χώραν ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ Κυριακῇ 6 Ἰουνίου 1948.

Μετ' ἀδελφικῶν εὐχῶν ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπογεγραμμένος:

Πατριάρχης Ρουμανίας ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ.

Μακαριώτατον Πατριάρχην ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ,

Βουκουρέστιον.

Μετὰ χαρᾶς ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς τηλεγραφήματος πληροφορηθέντες περὶ τῆς ἐκλογῆς Ὑμῶν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Νικοδήμου ἐν χηρείᾳ τελέσασαν ἕδραν Πατριάρχου τῆς ἀδελφῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας, συγχαίρομεν Ὑμῖν ἐγκαρδίως, εὐχόμεθα πατριαρχείαν μακράν, εὐλογημένην παρὰ Κυρίου, ἀγαθῷ, σωτηρίᾳ ὀρθοδόξου αὐτόθι πληρώματος.

7/6/948.

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ΜΑΞΙΜΟΣ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

Ἐκλογὴ Μητροπολιτῶν Πάφου, Κιτίου καὶ Κυρηνείας. Ἐπιστροφὴ τῶν Πατριαρχικῶν ἀπεσταλμένων σεβ. Μητρ. Περγάμου κ. Ἀδαμαντίου καὶ Σάρδεων κ. Μαξίμου.

Αἰσίως καὶ μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας ἐκπληρώσαντες τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ἐντολὴν οἱ εἰς Κύπρον μεταβάντες κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον π. ἔ. Πατριαρχικοὶ ἀπεσταλμένοι σεβ. Μητρ. Περγάμου κ. Ἀδαμάντιος καὶ Σάρδεων κ Μάξιμος, ἐπανῆλθον εἰς Φανάριον τελευτῶντος τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου.

Μετὰ τὴν ἤδη γενομένην τῇ 24ῃ παρελθόντος Δεκεμβρίου ἀρχιεπισκοπικὴν ἐκλογήν, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου ἤρξαντο αἱ ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου προβλεπόμεναι διατυπώσεις διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν τριῶν χηρευόντων Μητροπολιτικῶν Θρόνων Πάφου, Κιτίου καὶ Κυρηνείας. Ληξασῶν δὲ τῶν διατυπώσεων τούτων καὶ ἐκλεγέντων ἀρχικῶς τῶν Εἰδικῶν καὶ ἀργότερον τῶν Γενικῶν ἀντιπροσώπων ἑκάστης Ἐπαρχίας, συνεκλήθησαν αἱ Ἐκλογικαὶ Συνελεύσεις διὰ τὰς τρεῖς ἕδρας, καὶ δή: διὰ τὴν Πάφον τῇ 7ῃ Ἀπριλίου, διὰ τὸ Κίτιον τῇ 8ῃ καὶ διὰ τὴν Κυρήνειαν τῇ 9ῃ Ἀπριλίου. Ἐξελέγη-

σαν Μητροπολίτης μὲν Πάφου ὁ πανοσιολ. πρώην Ἡγούμενος τῆς ἱ. Μονῆς Κύκκου κ. Κλεόπας, ἐκ τῶν ἀποφοίτων τῆς κατὰ Χάλκην Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς, Κιτίου δὲ καὶ Κυρηνείας, κατὰ σειράν, οἱ πανοσιολ. Ἀρχ. κ. κ. Μακάριος Κυκκώτης καὶ Κυπριανὸς Κυριακίδης, ἀμφότεροι ἀπόφοιτοι τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μετεκπαιδευθέντες δὲ καὶ ἐν Ἀμερικῇ.

Ἡ χειροτονία τῶν ἐκλεγέντων ἐτελέσθη ὑπὸ τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου καὶ τῶν σεβ. Μητρ. Περγάμου κ. Ἀδαμαντίου καὶ Σάρδεων κ. Μαξίμου ἐν τῷ ἱ. Καθεδρικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Λευκωσίας, τοῦ μὲν ἐψηφισμένου Μητρ. Πάφου τῇ 10ῃ Ἀπριλίου, τοῦ δὲ ἐψηφισμένου Μητρ. Κυρηνείας, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀφιχθέντος ἐξ Ἀμερικῆς, τῇ 18ῃ Ἀπριλίου. Ἡ ἐνθρόνισις ἀμφοτέρων ἐγένετο, κατὰ τὴν ἐκεῖ κρατοῦσαν τάξιν, ἐν τῷ αὐτῷ ἱ. Καθεδρικῷ Ναῷ αὐθημερὸν τῆς χειροτονίας, ἡ δὲ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ἐγκαθίδρυσις τοῦ μὲν Μητρ. Πάφου τὴν ἐπαύριον τῆς χειροτονίας, τοῦ δὲ Μητρ. Κυρηνείας αὐθημερόν.

Τοῦ ἐψηφισμένου Μητρ. Κιτίου, μὴ δυνηθέντος νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως ἐξ Ἀμερικῆς, ἡ χειροτονία ἀφέθη ἵνα τελεσθῇ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Πατριαρχικῶν ἀπεσταλμένων, ἐτελέσθη δὲ τῇ 13ῃ Ἰουνίου, αὐθημερὸν γενομένης καὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Α. Σεβασμιότητος.

Τὸ γεγονὸς τοῦ αἰσίου οὕτω, εὐλογίᾳ τοῦ Παναγάθου Θεοῦ, τερματισμοῦ τῆς ἐπὶ δεκατετραετίαν ὅλην συνεχισθείσης ἐκκλησιαστικῆς ἐν Κύπρῳ ταλαιπωρίας καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ τακτικοῦ συνοδικοῦ σώματος αὐτῆς, δι' ἐκλογῆς καὶ ἀναδείξεως μάλιστα εἴς τε τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν καὶ εἰς τοὺς Μητροπολιτικοὺς Θρόνους προσώπων δεδοκιμασμένης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου καὶ αὐτοθυσίας καὶ ἐγνωσμένης εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς, προὐκάλεσεν ὁλόθυμον τὴν δοξολογίαν σύμπαντος τοῦ εὐσεβοῦς Κυπριακοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Οὐράνιον τῆς Ἐκκλησίας Δομήτορα, ἵλεῳ ὄμματι ἐπιβλέψαντα ἐπὶ τὴν κάκωσιν αὐτῆς, ἀμέριστον δὲ τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν πρωτοκάθεδρον Μητέρα Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνωμαλίας μετὰ πάσης στοργῆς παρακολουθήσασα τὰ ἐν Κύπρῳ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ τείνασα εὐκαίρως τὴν χεῖρα τῆς κανονικῆς αὐτῆς βοηθείας, ἔσπευσε δὶς ἐντὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους νὰ ἀποστείλῃ, εἰς τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην ἀνταποκρινομένη, ἀπεσταλμένους αὐτῆς εἰς Κύπρον πρὸς συμπλήρωσιν κανονικοῦ συνοδικοῦ σώματος καὶ πλήρωσιν τῶν χηρευόντων τῆς νήσου Θρόνων.

Τὰ εὐγνώμονα τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ αἰσθήματα διατρανοῦνται εἰς τὰ πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἔργου σταλέντα καὶ κατωτέρω καταχωριζόμενα τηλεγραφήματα καὶ γράμματα τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου, ἐν οἷς δεόντως ἐξαίρεται καὶ ἡ πολύτιμος ἐν τῷ ἔργῳ συμβολὴ τῶν σεβ. Μητρ. Περγάμου κ. Ἀδαμαντίου καὶ Σάρδεων κ. Μαξίμου καὶ ἡ ὅλη σώφρων καὶ μεμετρημένη διαχείρισις τῆς ἀνατεθειμένης αὐτοῖς λεπτῆς ἐντολῆς. Αἰσθήματα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐξέφρασαν διὰ τηλεγραφημάτων αὐτῶν ἰδιαιτέρως καὶ οἱ ἐκλεγέντες τρεῖς Μητροπολῖται πρὸς οὓς καὶ διεβιβάσθησαν διὰ σεπτῶν Πατριαρχικῶν Γραμμάτων αἱ εὐχαὶ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ καὶ τῇ ἀναλήψει τῶν ποιμαντορικῶν αὐτῶν καθηκόντων.

Ἡ ἀναχώρησις τῶν Μητροπολιτῶν Περγάμου καὶ Σάρδεων ἐκ Λευκωσίας ἐγένετο τῇ 19ῃ Ἀπριλίου. Ἀεροπορικῶς μεταβάντες εἰς Ἀθήνας καὶ σταθμεύσαντες αὐτόθι ἐπί τινας ἡμέρας ἀνεχώρησαν ἐξ Ἀθηνῶν τῇ 28ῃ Ἀπριλίου, καὶ

αὖθις ἀεροπορικῶς, ἀφικόμενοι ἐνταῦθα αὐθημερόν. Τὰς Αὐτῶν Σεβασμιότητας ὑπεδέχθη ἐκ μέρους τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ὁ Μ. Ἀρχιδιάκονος κ. Μελέτιος.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀθήναις παραμονῆς τῶν Μητροπολιτῶν Περγάμου καὶ Σάρδεων ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δεχθεὶς τὰς Αὐτῶν Σεβασμιότητας ἐν τοῖς Ἀνακτόροις εὐηρεστήθη νὰ ἀπονείμῃ αὐταῖς τὸν Χρυσοῦν Σταυρὸν Γεωργίου τοῦ Α΄.

Ἰδιαιτέρως ἡ εὐαρέσκεια τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ διεκπεραιώσει τοῦ ἔργου καὶ ἡ χαρὰ διὰ τὴν αἰσίαν ἐνταῦθα ἐπάνοδον τῶν δύο Πατριαρχικῶν ἀπεσταλμένων ἐξεφράσθη δι' ὁμοφώνου ἀποφάσεως ἐν τῇ Συνοδικῇ Συνεδρίᾳ τῆς 11ης Μαΐου ἐ. ἔ. ἐν ᾗ καὶ ἐγένετο ἡ ἀνακοίνωσις τῶν ἐν Κύπρῳ πεπραγμένων.

Κατωτέρω καταχωρίζονται τὰ ἐπὶ τῇ λήξει τῆς ἐν Κύπρῳ ἀποστολῆς τῶν Σεβ Πατριαρχικῶν ἀπεσταλμένων ἀνταλλαγέντα τηλεγραφήματα καὶ γράμματα:

Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ΜΑΞΙΜΟΝ
Φανάριον.

Λευκωσία 19/4/948.

Διακεκριμένοι ἐκπρόσωποι Ἁγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Μητροπολῖται Περγάμου Ἀδαμάντιος καὶ Σάρδεων Μάξιμος ἀνεχώρησαν σήμερον ἀεροπορικῶς Ἀθήνας ἐπιστρέφοντες Κωνταντινούπολιν. Ἐκπληρώσαντες ἀποστολὴν καὶ παρασχόντες ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κύπρου ἀποκομίζουσιν ἀΐδιον αὐτῶν εὐγνωμοσύνην. Ἀδυνατοῦμεν διὰ λόγων ἐκφράσαι τὰ βαθύτατα ἡμῶν αἰσθήματα εὐλαβείας, σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν γεραρὰν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, στοργικῶς καὶ προθύμως παρασχοῦσαν μητρικὴν συναντίληψιν εἰς ἀποκατάστασιν Ἱεραρχίας Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἀδιαλείπτως εὐχόμεθα ὑπὲρ εὐσταθείας, εὐκλείας σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, πολυτίμου ὑγείας Ὑμετέρας Θεοτιμήτου Κορυφῆς, θερμότατα εὐχαριστοῦντες συγχαρητηρίοις Αὐτῆς.

† Ὁ Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΣ

Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΝ
Λευκωσίαν.

Συγκινήσει βαθείᾳ ἀναγνόντες τηλεγράφημα ὑμετέρας Μακαριότητος ἐκφραζούσης εὐχαριστίας, εὐγνωμοσύνην Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ αὐτῆς ἐπὶ τῇ παρασχεθείσῃ συναντιλήψει πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτόθι Ἱεραρχίας, εὐχόμεθα ἀδελφῇ Ἐκκλησίᾳ, πλήρως ἀνασυγκροτηθείσῃ, προκόπτειν ἐν παντί, χωρεῖν ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν ἐπ' ἀγαθῷ πληρώματος καὶ πρὸς δόξαν Θεοῦ.

21/4/948 ***Πατριάρχης ΜΑΞΙΜΟΣ.***

Παναγιώτατε καὶ Θειότατε Ἀρχιεπίσκοπε Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὲ Πατριάρχα, λίαν ἡμῖν ἀγαπητὲ καὶ περισπούδαστε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ, Κύριε Μάξιμε, τὴν Ὑμετέραν Γερασμίαν Παναγιότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Ἐπανακάμπτουσιν ἐν ὥραις αἰσίαις εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται Περγάμου κ. Ἀδαμάντιος καὶ Σάρδεων κ. Μάξιμος λίαν ἡμῖν ἀγαπητοὶ καὶ περισπούδαστοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί.

Καθηκόντως ἐφοδιάζοντες αὐτοὺς διὰ τῶνδε ἡμῶν τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν Ὑμετέραν Γερασμιωτάτην Παναγιότητα, λίαν εὐαρέστως γνωρίζομεν Αὐτῇ τε καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν Ἁγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ὅτι οἱ διακεκριμένοι οὗτοι Ἐκπρόσωποι τῆς Ἁγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πιστῶς καὶ ἀξίως ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτοῖς ὑψηλὴν ἀποστολὴν τιμήσαντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτοὺς Ἁγιώτατον Οἰκουμενικὸν Θρόνον.

Ὡς μέλη τῆς Ἐκλογικῆς Συνόδου Κύπρου πρόθυμον ἡμῖν παρέσχον καὶ ἄοκνον τὴν πεφωτισμένην αὐτῶν βοήθειαν καὶ συναντίληψιν εἰς πλήρωσιν τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ καὶ τῶν Μητροπολιτικῶν Θρόνων. Ὡς δὲ Ἱεράρχαι προσηνέχθησαν πρὸς τὸν εὐσεβῆ Κυπριακὸν λαόν, ὡσεὶ ἦσαν κανονικοὶ αὐτοῦ ποιμένες καὶ ὡσεὶ ὡς καθῆκον αὐτοῖς ἐπέκειτο ἡ μέριμνα περὶ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν. Ὁσάκις αἱ συνοδικαὶ ἐργασίαι ἐπέτρεπον, προθύμως ἔσπευδον ὅπου ἐκαλοῦντο, ἐν πόλεσι καὶ χωρίοις, ἱερουργοῦντες καὶ διδάσκοντες, οἰκοδομοῦντες καὶ στηρίζοντες.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα ἄλλον τρόπον, κατὰ τὴν ἑξάμηνόν που διαμονὴν αὐτῶν, μετὰ ζωηροῦ καὶ εἰλικρινοῦς ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης πολλῆς παρέσχον τῇ Ἐκκλησίᾳ Κύπρου τὴν πολύτιμον αὐτῶν ἀρωγὴν εἰς ἀνασυγκρότησιν αὐτῆς, στενῶς καὶ ἀρρήκτως τὰ ὀνόματα αὐτῶν συνδέσαντες μετὰ μιᾶς κρισιμωτάτης περιόδου τοῦ πολυκυμάντου αὐτῆς βίου

Ἐξ ὀνόματος τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ τῆς Κύπρου βαθεῖαν καὶ ἀΐδιον διαδηλοῦμεν τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν Ἁγιωτάτην Πρωτόθρονον Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ αὐτῶν καὶ ταῖς τιμιωτάταις ὑπηρεσίαις αὐτῶν, ἰδιαιτέρως ἐκτιμῶντες τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐν τῇ πολλῇ αὐτῆς στοργῇ καὶ μερίμνῃ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐπέτρεψεν αὕτη ἵνα Ἱεράρχαι δι' αὐτὴν πάνυ χρήσιμοι καὶ δὴ ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ παρουσία αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπολει ἦν ἀναγκαιοτάτη, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παρ' ἡμῖν μείνωσι, χάριν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ὁλόθυμον δ' ἀναφέροντες τὴν δέησιν πρὸς τὸν οὐράνιον τῆς Ἐκκλησίας Δομήτορα, Τελειωτὴν καὶ Κυβερνήτην ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς δόξης τοῦ Πανσέπτου καὶ Παντίμου Κέντρου τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅλῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ εὐχόμεθα τῇ Ὑμετέρᾳ Θεοτιμήτῳ Κορυφῇ ὑγείαν καὶ μακροημέρευσιν καὶ πᾶσαν ἄνωθεν ἀγαθωσύνην, περιπτυσσόμενοι δὲ καὶ αὖθις Αὐτήν τε καὶ τὴν περὶ Αὐτὴν ἀγαπητὴν καὶ περισπούδαστον Ἱεραρχίαν ἐν φιλήματι ἁγίῳ διατελοῦμεν

Ἐν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Κύπρου, τῇ 18ῃ Ἀπριλίου 1948,

Τῆς Ὑμετέρας Γερασμιωτάτης Παναγιότητος
ἀγαπητὸς καὶ ὅλως πρόθυμος ἐν Χριστῷ ἀδελφός

† *Ὁ Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟΣ*

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΙΣ

Ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου (23 Ἀπριλίου) κατὰ τὸ τρέχον ἔτος συνέπεσε τῇ Παρασκευῇ πρὸ τῶν Βαΐων, ἐν δὲ τῷ Τυπικῷ δὲν προβλέπεται, λόγῳ τοῦ ἰσχύοντος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1923 νέου ἡμερολογίου, διὰ τὴν ὡς ἄνω περίπτωσιν διάταξις, ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου καὶ δι' ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας καὶ τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων ἐκοινοποιήθη ταῖς Προϊσταμενίαις τῶν ἱ. Ναῶν ἡ κάτωθι δημοσιευομένη Τυπικὴ Διάταξις:

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΙΣ
ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΣΥΜΠΙΠΤΟΥΣΗΣ ΤΗι Π-ΡΑΣΚΕΥΗι ΠΡΟ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ.

Τῇ Πέμπτῃ πρωῒ εἰς τὸν Ἑσπερινόν.

Ψάλλονται μετὰ τὰ τρία Προσόμοια τῆς σειρᾶς τοῦ Τριῳδίου: α) «Τῶν Ἀποστόλων δυὰς ἱερωτάτη», — β) «Καθυποδέχου Σιὼν τὸν Βασιλέα», — γ) «Ὁ Σεραφεὶμ τοῖς ἄνω φοβερὸς» (βλέπε Πέμπτη πρὸ τῶν Βαΐων εἰς τὸν Ἑσπερινὸν) καὶ τρία Προσόμοια τοῦ Ἁγίου: Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσι» κλπ., Δόξα τοῦ Ἁγίου «Ἀξίως τοῦ ὀνόματος...» καὶ νῦν «Ὁρῶσά Σε ἡ Πάναγνος...» (βλέπε ἦχος πλ. β'., Πέμπτη ἑσπέρας. Παρακλητικὴ σελ. 63). Φῶς ἱλαρὸν καὶ τὰ Ἀναγνώσματα τῆς ἡμέρας (Τριῳδίου). Εἰς τὰ ἀπόστιχα τὸ Ἰδιόμελον τῶν ἀποστίχων «Τοῦ πλουσίου τῆς ἀσυμπαθοῦς ὁμοιώσεως...» (δίς), τὸ Μαρτυρικὸν καὶ Δόξα τὸ Σταυροθεοτοκίον. Τὸ Νῦν ἀπολύεις, τὸ Τρισάγιον, εἶτα τὸ Θεοτόκε Παρθένε κλπ. καὶ ἡ ἀπόλυσις.

Τὸ ἑσπέρας. Τὸ Μέγα Ἀπόδειπνον.

Τῇ Παρασκευῇ πρωῒ.

Εἰς τὴν Λιτὴν τὰ τρία πρῶτα στιχηρὰ Ἰδιόμελα. Δόξα «Νενέται δίκαια» καὶ νῦν «Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου». Τὸ Τρισάγιον, τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου καὶ ὁ ἑξάψαλμος. Εἰς τὸ Θεὸς Κύριος τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου (δίς) καὶ Θεοτοκίον τοῦ ἤχου τοῦ Ἀπολυτικίου.

Καθίσματα. «Πόθῳ ζέοντι», Δόξα καὶ νῦν «Τὸ ἀναρίθμητον τῆς ἐξουσίας Σου» (ζήτει Παρακλητικήν, Παρασκευὴ πρωΐ, ἦχος Γ' σελ 127). «Γεωργήσας ἐμμελῶς» Δόξα καὶ νῦν «Κατεπλάγη 'Ιωσὴφ» (Ἦχος Δ' «Παρακλ.» σελ. 142), οἱ Ἀναβαθμοί, τὸ Προκείμενον κλπ. **Κανόνες:** «Ὑγρὰν διοδεύσας» καὶ τοῦ Ἁγίου «Θερμοτάτῃ πίστει καὶ στοργῇ». Ἀπὸ Γ'. Κάθισμα «Εὐσεβείας τοῖς τρόποις» Δόξα καὶ νῦν «Τὴν οὐράνιον πύλην καὶ κιβωτὸν» (Παρακ. σελ. 321). Ἀφ' Ἕκτης Κοντάκιον καὶ Οἶκος τοῦ Ἁγίου. Τὸ Μηνολόγιον. Καταβασίαι «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου». Ἡ Τιμιωτέρα. Ἐξαποστειλάριον: «Ρείθροις τῶν αἱμάτων Σου», Θεοτοκίον: «Οὐκ ἔστιν ὅλως ἐν ἐμοὶ» (βλέπε 3 Νοεμβρίου). **Εἰς τοὺς Αἴνους** τὰ τρία μόνον στιχηρὰ τοῦ Ἁγίου (δίς), παραλείποντες τὸ πρῶτον, Δόξα «Ἀξίως τοῦ ὀνόματος» (βλέπε εἰς τὸν Ἑσπερινὸν) καὶ νῦν «Θεοτόκε Σὺ εἶ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή». **Δοξολογία Μεγάλη**, Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου καὶ ἀμέσως αἱ Ὧραι λιταί, ἐν αἷς λέγεται Ἀπολυτίκιον καὶ Κοντάτιον τοῦ Ἁγίου. Μετὰ τὴν ἐνάτην οἱ Μακαρισμοί, Χορὸς ἐπουράνιος κλπ, Πάτερ ἡμῶν, τὸ Κοντάκιον τοῦ Ἁγίου, Παναγία Τριὰς καὶ ἀπόλυσις. Καὶ ἄρχεται ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων.

Εἰς τὸν Ἑσπερινόν.

Μετὰ τὸν προοιμιακὸν καὶ τὰ πρὸς Κύριον, εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα τὸ Ἰδιόμελον «Τὴν ψυχωφελῆ πληρώσαντες Τεσσαρακοστὴν» (δίς), «Κύριε Λαζάρου θέλων τάφον ἰδεῖν», «Κύριε ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ τετραημέρου», «Κύριε ἡ φωνή Σου καταλύει», «Κύριε, πιστεύσαι θέλων» καὶ τέσσαρα τοῦ Ἁγίου (ζήτει ἐν τῷ Μ. Ἑσπερινῷ), Δόξα «Τὸν νοερὸν ἀδάμαντα» καὶ νῦν «Τὴν ψυχωφελῆ πληρώσαντες». Εἴσοδος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, Φῶς ἱλαρόν, τὰ Ἀναγνώσματα τῆς ἡμέρας. Τὸ «Κατευθυνθήτω» καὶ ἀμέσως (εἰς τοὺς πανηγυρίζοντας Ναοὺς τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου καὶ ἡ ἀρτοκλασία, τὸ Πλούσιοι ἐπτώχευσαν) ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ καθεξῆς ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων.

Κοινωνικόν «Εἰς Μνημόσυνον».

Σημ. — Ἐν τῇ τραπέζῃ κατάλυσις ἐλαίου.

ORTODOKSİA — Ahlâkî ve Dinî Resale

İmtiyaz sahibi ve Umum neşriyat Müdürü : ADALAR MİTROPOLİTİ DOROTEOS YEORGİADİS

Mahal İdare: Büyükada, Kanarya sok., No. 16, İstanbul.

Basıldığı yer ve tarih : Çituri Biraderler 7 Ağustos 1948.